

परिच्छेद : एक

१. शोध परिचय

१.१ शोधशीर्षक

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक ध्रुवचन्द्र गौतमका उपन्यासमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोग रहेको छ ।

१.२ शोधकार्यको प्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्रको प्रयोजन त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.३ विषय परिचय

कुनै पनि व्यक्तिलाई आफ्ना अन्तरकरणमा रहेका अमूर्त भावनालाई मूर्त रूप दिनका लागि आवश्यक पर्ने तत्त्व भाषा हो । लेखक पनि कुनै समाजको व्यक्ति हो र उसले आफ्ना भावनालाई आफ्नो समाज वा राष्ट्रको भाषिक लिपिद्वारा लिपिबद्ध गरी पाठकका सामु प्रस्तुत गर्दछ । कुनै पनि लेखकको एउटा विशिष्ट भाषिक कला हुन्छ जसद्वारा ऊ चिनिन्छ तर गौतम कुनै विशिष्ट भाषिक कलाका प्रयोक्ता नभई उनले आफ्ना उपन्यासमा मानक भाषा, ग्रामीण कथ्य भाषा, श्लील भाषा, हिन्दी भाषा, अङ्ग्रेजी भाषाका साथै समाजले नपचाउने खालको अश्लील भाषाको प्रयोगसमेत गरेका छन् । उनका उपन्यासमा प्रयुक्त परिवेश, चरित्र वर्गीयताका आधारमा हेर्दा पाठकले त्यसलाई सहज रूपमा बुझ्छ र स्वीकार्दछ । यही नै लेखकको सफलता हो ।

गौतमका उपन्यास अन्याय, अत्याचार, शोषण, दमन, अमानवीयता, क्रुरताका साथै अप्रजातान्त्रिकताका द्योतक छन् । अन्ततः मनुष्यको नियति नै यही हो कि ? भन्ने जस्तो सुदूर भोगाइको समसामयिकतालाई अर्थ्याउने कटुतम् यथार्थप्रति वितृष्णा विरोध र विद्रोह जागृत गरेर मानव मस्तिष्कलाई भङ्कृत गर्ने हेतुको विकास गर्दछन् । गौतमका उपन्यासहरू नयाँनयाँ प्रयोग र बान्की लिएर देखापरेका छन् ।

१.४ समस्याकथन

(क) गौतमका उपन्यासमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोग के-कस्तो छ ?

(ख) रचनागत आधारमा उपन्यासमा प्रयुक्त शब्द के-कस्ता रहेका छन् ?

(ग) स्रोतगत रूपमा कुन कुन भाषिक स्रोतका शब्द प्रयोग भएका छन् ?

१.५ उद्देश्यकथन

- (क) गौतमका उपन्यासमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोग के-कस्तो रूपमा भएको छ, त्यसको विश्लेषण गर्नु ।
- (ख) रचनागत आधारमा उपन्यासमा के-कस्ता शब्द प्रयोगमा रहेका छन्, तिनको निर्धारण गर्नु ।
- (ग) स्रोतगत रूपमा कुन-कुन भाषिक स्रोतका शब्द प्रयोग भएका छन्, तिनको अध्ययन र निर्धारण गर्नु ।

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा

ध्रुवचन्द्र गौतमको अन्त्यपछि (वि.सं.२०२४) बाट सुरु भएको उपन्यासयात्राको क्रम निरन्तर अगाडि बढिरहेको छ । यस क्रममा निःसृत उनका दुई दर्जनभन्दा बढी उपन्यासको अध्ययन, विश्लेषण र मूल्याङ्कनका साथै भाषिक प्रयोगका सम्बन्धमा सामान्य चर्चा विभिन्न विद्वान्हरूले समयसमयमा गरेको पाइन्छ । तिनको सङ्क्षिप्त विवरण क्रमिक रूपमा निम्नानुसार प्रस्तुत गरिन्छ-

राजेन्द्र सुवेदी 'बालुवामाथिको जीवन एक आभाष' मधुपर्क, (वर्ष १०, अङ्क ४, २०३४) मा वर्तमान सन्त्रस्त मानवजीवनको सङ्कटपूर्ण अवस्थाको युगीन जीवनलाई केलाए तापनि भाषिक प्रयोगबारे मौन नै देखिन्छ ।

खगेन्द्र लुइटेले 'श्यामव्यङ्ग्यका प्रयोक्ता उपन्यासकार ध्रुवचन्द्र गौतम' समकालीन साहित्य, (वर्ष ५, अङ्क ४, २०५२) मा पात्र र घटनावलीको अस्तव्यस्तता भित्रै एकान्वितिले उपन्यासको संरचना सशक्त रहेको छ भन्दै श्यामव्यङ्ग्य निरूपण मै केन्द्रित रहेका छन् ।

राजेन्द्र सुवेदीले सृजनविधाका परिधिभित्र ध्रुवचन्द्र गौतम (२०५४) नामक कृतिमा कथनका प्रविधिमा भाषाको महायसी मर्यादा जतासुकै बलात्कृत भएको छ भन्दै वाक्य गठनमा अनेपालीपन आवेगमय अभिव्यक्तिमा अश्लील भाषाको प्रयोग गौतमका मौलिक गुण हुन् भनेका छन् ।

श्रीधर न्यौपानेले अग्नितत्त+अग्निदत्त उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि. २०५७, शीर्षक शोधपत्रमा गौतमका उपन्यासमा भाषिक प्रयोगका दृष्टिले तत्सम, आगन्तुकमा अङ्ग्रेजी, अरबी, फारसी, नेवारी, भोट-बर्मेली, हिन्दी, अनुकरणात्मक र उखान-टुक्काको प्रशस्त प्रयोग भएको छ । जसले भाषालाई सरल बनाएको छ भनी उल्लेख गरेका छन् ।

कृष्णहरि बराल र नेत्र एटमले उपन्यास सिद्धान्त र नेपाली उपन्यास दो.सं. २०५८, मा गौतमका उपन्यासको भाषिक प्रयोग कवितात्मक, अनौपचारिक, स्वतन्त्र अप्रत्यक्ष कथनको प्राधान्य तथा प्रकृतवादी कथ्यभाषाको मनपरी प्रयोग छ । व्याकरणात्मक त्रुटिका साथै

दिक्कलागदो अङ्ग्रेजी भाषाको प्रयोग तथा व्यङ्ग्यात्मक कथनले उपन्यासको मिठास बढाएको छ, भनेका छन् ।

टङ्क भट्टराई 'प्रकृतवादी उपन्यासका रूपमा उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य' कुञ्जिनी, (वर्ष ९, अङ्क ६, २०५८) शीर्षक लेखमा गौतमका उपन्यासको भाषा अनौपचारिक कुराकानीमा आधारित कथ्यभाषाको प्रयोग तथा गालीको मनपरी प्रयोगले गर्दा उनका उपन्यासको भाषा प्रकृतवादी रहेको छ, भन्ने टीप्पणी गरेका छन् ।

नगेन्द्र शर्मा, उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य, दो.सं. २०५८ को भूमिका खण्डको 'एक्काइसौं शताब्दीको चेतनालाई छुने प्रयास', शीर्षकमा गौतमका उपन्यासमा पाइने प्रयोगशील पक्षको निजात्मक लेखनका कारण पङ्क्तिभन्दा अलग्ग खालका लेखक हुन् भन्न सकिन्छ, भनेका छन् ।

माधवप्रसाद प्रोखेल 'अलिखित उपन्यासको रचनाशिल्प' आख्यानपुरुष डा. ध्रुवचन्द्र गौतम (२०६०) शीर्षक लेखमा गौतमलाई अङ्ग्रेजी स्वच्छन्दतावादी कवि टी.एस. इलियटसँग दाँज्दै उनको वेस्टल्यान्ड कृति र अलिखित उपन्यासको भाषिक प्रयोगको वैविध्यमा समानता पाइन्छ, भनेका छन् ।

मोहनराज शर्मा 'दुविधा भित्रका ध्रुवचन्द्र गौतम' आख्यानपुरुष डा. ध्रुवचन्द्र गौतम, (२०६०) मा गौतमले नयाँ भाषाको खोजीतर्फ गहकिलो प्रयास गर्नुका साथै अभिव्यक्तिका यान्त्रिक र रुढ पश्चभूमिलाई तोड्दै आफ्नै अग्रभूमिको निर्माण गरी शक्तिशाली गद्य भाषाको प्रयोग र काव्यको अभिव्यक्ति गतिमय भाषिक ढाँचामा गर्नुभएको छ, भनी उल्लेख गरेका छन् ।

वसन्तप्रसाद पौडेल कट्टेल सरको चोटपटक उपन्यासको चलचित्रीकरण अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि. २०६०, शीर्षक शोधपत्रमा बोलीचालीमा प्रयोग हुने मिश्रित अङ्ग्रेजी नेपालीका साथै कतिपय ठाउँमा पुरै संवाद र कतिपय ठाउँमा आधा वा एक दुई शब्द अङ्ग्रेजी भाषाको प्रयोगका साथै भाषिक विचलन, मानक व्याकरणको अतिक्रमणयुक्त भाषिक प्रयोगले कलात्मकता ल्याएको छ, भनी सामान्य सङ्केत गरेका छन् ।

राजेन्द्र सुवेदीले नेपाली उपन्यास: परम्परा र प्रवृत्ति, दो.सं. २०६४मा सकारात्मक र नकारात्मक भाषिक कलाको प्रयोगका साथै चाकडीको भाषा, स्नेह र सद्भावको भाषा, यौन र अपराधसँग सन्दर्भित भाषाका साथै लज्जाभिव्यञ्जक पदावलीहरूले कतै-कतै मर्यादाको सीमा अतिक्रमण गर्न उद्भूत भाषाको प्रयोग उनका उपन्यासमा भएको छ, भन्ने सामान्य टिप्पणी गरेका छन् ।

यसरी माथि उल्लेख गरिएका सामान्य प्रयासहरू भए पनि गौतमका उपन्यासमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोगको विस्तृत चर्चा र अध्ययन भएको छैन । यही अभाव पूर्ति हेतु ध्रुवचन्द्र गौतमका उपन्यासमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोगको अध्ययन र विश्लेषण यस शोधकार्यमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.७ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व

वि.सं. २०२४ अन्त्यपछिबाट सुरु भएको गौतमको अद्यावधिक उपन्यास यात्रामा देखापरेका कृतिहरूले वर्तमानको विसङ्गति र त्रस्त मानवको दारुण चित्कार प्रस्तुत गरेका छन् । उनका उपन्यासको बहुविध अध्ययन विश्लेषण र मूल्याङ्कन भए तापनि भाषिक प्रयोगमा केन्द्रित भई अध्ययन गरिएको पाइँदैन । त्यसैले उनका उपन्यासमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोगको अध्ययन र विश्लेषण गर्नु यस अध्ययनको औचित्य रहेकोछ । प्रस्तुत शोधपत्र उपन्यासमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोगको विस्तृत अध्ययनमा केन्द्रित भएकाले यस विषयमा अध्ययन गर्न अध्येताहरूलाई थप ज्ञान प्राप्त हुनुका साथै कुनै पनि कृतिमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोगको अध्ययन गर्न चाहने शोधार्थीलाई मार्गनिर्देश हुनेछ ।

१.८ शोधकार्यको सीमाङ्कन

ध्रुवचन्द्र गौतमका अन्त्यपछि (२०२४), बालुवामाथि (२०२८), डापी (२०३३), कट्टेल सरको चोटपटक (२०३७), अलिखित (२०४०), निमित्त नायक (२०४३), स्व हिरादेवीको खोज (२०४५), एक सहरमा एक कोठा (२०४६) उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य (२०४८), दुविधा २०५२, अग्निदत्त+अग्निदत्त (२०५३), बाढी (२०५४), फूलको आतङ्क (२०५६), सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा (२०५६), मौन (२०५८), तथाकथित (२०५९), भीमसेन ४ को खोजी (२०६०), घुर्मी (२०६१), जेलिएको (२०६२) एक असफल आख्यानको आरम्भ (२०६५) आदि दुई दर्जनभन्दा बढी उपन्यास प्रकाशित भएका छन् ।

यीमध्ये प्रस्तुत शोधपत्र सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा नामक उपन्यासमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोगमा केन्द्रित रहेको छ ।

१.९ सामग्रीसङ्कलन र शोधविधि

प्रस्तुत शोधपत्र लेखनमा मूलतः पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । यसका अतिरिक्त विभिन्न विद्वान्हरूका लेख, पत्रपत्रिका आदिलाई पनि सामग्रीका रूपमा समावेश गरिएको छ । अनुसन्धानात्मक पद्धतिमा आधारित रही गौतमका उपन्यासमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोगको विश्लेषण गरिएको छ ।

१.१० शोधपत्रको रूपरेखा

ध्रुवचन्द्र गौतमका उपन्यासमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोग शीर्षक शोधपत्रको रूपरेखा यसप्रकार रहेको छ :

परिच्छेद एक : शोधपरिचय

परिच्छेद दुई : उपन्यासकार गौतम र उनको उपन्यासयात्रा,

परिच्छेद तीन : गौतमका उपन्यासमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको स्रोतगत विश्लेषण,

परिच्छेद चार : गौतमका उपन्यासमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको रचनागत विश्लेषण

परिच्छेद पाँच : गौतमका उपन्यासमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको रूपायन प्रक्रियाको विश्लेषण

परिच्छेद छ : उपसंहार

परिच्छेद दुई

उपन्यासकार गौतम र उनको उपन्यास यात्रा

२.१ जन्म तथा बाल्यकाल

ध्रुवचन्द्र गौतमको जन्ममितिको निर्धारणमा विभिन्न मत रहेका छन् । नेपाली साहित्यका विभिन्न सामग्रीमा वि.सं. २००१^१ र २०००^२ लेखेको पाइन्छ । यसरी जन्ममिति सम्बन्धी विभिन्न सामग्रीमा आएका फरक-फरक धारणालाई दृष्टिगत गर्दा २००० साल पौष २ गते बिहीबार (बेलुका ७:२५ बजे) भएको हो भन्ने कुरालाई बढी प्रामाणिक मान्न सकिन्छ ।^३ उनका पिता गोविन्दप्रसाद गौतम र माता दीपवती देवी हुन् ।^४ उनको जन्मस्थान वीरगञ्जको वेतौना^५ भन्ने गाउँ भनिए पनि भारतको रक्सौलमा उनको जन्म भएको र पछि उनी आफ्नो परिवारसहित २००१ सालमा स्थायी बसोबासका लागि वीरगञ्ज आएका हुन्^६ भन्ने भनाई बढी प्रामाणिक देखिन्छ । घरमै पिताजीको सान्निध्यमा अक्षाररम्भ गरेका गौतमको साधारण शिक्षा गाउँकै विद्यालयमा भएको बुझिन्छ ।

२.२ किशोरकाल, युवाकाल, शिक्षा तथा लेखन प्रेरणा

गाउँकै साधारण विद्यालयबाट प्रारम्भिक शिक्षा आरम्भ गरेका गौतमले केशव आचार्य र दशरथलाई आफ्ना गुरुका रूपमा स्वीकारेका छन् ।^७ प्रारम्भिक शिक्षा प्राप्त गर्न गाउँकै विभिन्न स्कूल चाहारेका गौतमले २०१५ सालमा वीरगञ्जको त्रिजुद्ध मा.वि.बाट (एस.एल.सी.) पुरकपरीक्षा उत्तीर्ण गरेका हुन् ।^८ उनले २०१७ सालमा त्रि-चन्द्र क्याम्पसबाट आई.ए. उत्तीर्ण गरेको बुझिन्छ ।^९ वि.सं. २०१८ मा राजा महेन्द्रसँगको भेटपश्चात् राजा खुसी भई २०१९ सालदेखि थप अध्ययनका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गरेकोले उनलाई साहित्यमार्फत केही गरूँ भन्ने रहर जागेको थियो ।^{१०} सार्त्र, कामु, बेकेट, बर्गेज आदिबाट प्रभावित गौतम जुनेली नामको हस्तलिखित भित्ते पत्रिकामा २०१४ सालमा 'नेपाल' शीर्षकको कवितासँगै साहित्यक्षेत्रमा प्रवेश गरेका हुन् ।^{११} २०२० सालमा त्रि-चन्द्र कलेजबाट बी.ए. उत्तीर्ण गरेका गौतमले २०२२ सालमा त्रि.वि. काठमाडौँबाट एम.ए. (नेपाली) समेत गरेका छन् । २०२६

^१ (क) तारानाथ शर्मा, नेपाली साहित्यको इतिहास, ते. सं. (काठमाडौँ : नवीन प्रकाशन २०५१)

(ख) राजेन्द्र सुवेदी, सृजनविधाका परिधिभित्र ध्रुवचन्द्र गौतम, (ललितपुर: साभ्ना प्रकाशन २०५४), पृ. १ ।

^२ कृष्णहरि बराल र नेत्र एटम, उपन्यास सिद्धान्त र नेपाली उपन्यास, दो. सं., (ललितपुर: साभ्ना प्रकाशन, २०५८), पृ. २६४ ।

^३ गरिमा, (वर्ष १८, अङ्क ५, पूर्णाङ्क २०९, वैशाख २०५७), पृ. १३१ ।

^४ कुमारराज दहाल, साहित्यकार डा. ध्रुवचन्द्र गौतमका कृतिहरूको अध्ययन, अप्रकाशित, शोधपत्र त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय शिक्षण विभाग, २०३५-३६, पृ. ६९ ।

^५ ज्ञानु पाण्डे, "उपन्यासकार ध्रुवचन्द्र गौतम : विषयमाथिको एक अध्ययन", (सम्पा.) खुमनारायण पौडेल आ.पु. डा.ध्रुवचन्द्र गौतम, (चितवन : चित्रवाप्र, २०६०), पृ. २५ ।

^६ कृष्णहरि बराल र नेत्र एटम, पूर्ववत्, पृ. २६४ ।

^७ कुमारसराज दहाल, पूर्ववत्, पृ. ६९ ।

^८ कृष्णहरि बराल र नेत्र एटम पूर्ववत्, पृ. २६४ ।

^९ ऐजन ।

^{१०} कुमारराज दहाल, पूर्ववत् पृ. ७० ।

^{११} ज्ञानु पाण्डे, पूर्ववत्, पृ. २५ ।

सालमा स्वस्तिकादेवीसंग वैवाहिक सम्बन्धमा गाँसिएका गौतमले १२ ई. १९७९ मा भारतको पुनाबाट **A Descriptive Study of Terai Nepali** शीर्षकमा^{१३} विद्यावारिधिको उपाधि हासिल गरेका छन् ।

२.३ प्रौढकाल

वि.सं. २०३२-२०३५ मा विद्यावारिधि गरेका गौतमले २०३५ सालपछि काठमाडौंको चावहिलमा आवास जोरेर बसेका छन् ।^{१४} २०२३ साल देखि रत्नराज्यलक्ष्मी कलेजमा प्राध्यापनमा लागेका गौतम २०२४ सालदेखि त्रि-चन्द्र कलेजमा प्राध्यापकका रूपमा रहेका छन् भने २०३६ सालदेखि २०५१ सालसम्म त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागमा कार्यरत रहँदै विश्वविद्यालयको सूचना तथा प्रसारण शाखाको सहयोगीसमेत रहेको देखिन्छ ।^{१५}

नेपाल टेलिभिजनको निर्देशक र अन्य क्षेत्रमा समेत सहयोगी बनेका गौतम २०४० सालपछिका वर्षहरूमा प्राध्यापकको तुलनामा लेखनका क्षेत्रमा बढी सक्रिय रहेका छन् ।^{१६} विभिन्न पत्रपत्रिकामा स्तम्भ लेखकका रूपमा कार्य गर्दै आएका गौतम रेडियो नेपाल, नेपाल टेलिभिजन, सांस्कृतिक संस्थान आदि संस्थामा कतै प्रत्यक्ष त कतै अप्रत्यक्ष सल्लाहकार रहँदै आएका छन् ।^{१७} तत्कालीन नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानका सदस्य सचिव बनेका गौतम हाल स्वतन्त्र लेखनमा सक्रिय रहेका छन् ।^{१८} नेपाली लेखक सङ्घमा संलग्न गौतम २०१४ सालदेखि नै कविता लेखनमा प्रवृत्त भए पनि २०२० साल वैशाखमा प्रकाशित रूपरेखा पत्रिकामार्फत 'तटस्थता: असफलता' कविता प्रकाशन गरी औपचारिक रूपमा साहित्ययात्रा आरम्भ गरेको बुझिन्छ ।^{१९}

गीत र सङ्गीतका क्षेत्रमा पनि परिचित गौतम उपन्यास, कथा, कविता, नाटक, निबन्ध लेखनमा सक्रियरहेका छन् ।^{२०} उनको कलम उपन्यास र कथामा विशेष उल्लेखनीय रहे पनि उपन्यासलेखन चाहिँ परिमाणात्मक र गुणात्मक दुवै दृष्टिले उर्वर मात्र नभई उल्लेखनीय, अतुलनीय र अनुमप छ । उनले नै उपन्यासलेखनमा सहलेखन परम्पराको जग बसाएका हुन् ।^{२१}

२.४ गौतमको साहित्यिक योगदान

१२ कुमारराज दहाल, पूर्ववत्, पृ. ६९ ।

१३ मोहनराज शर्मा र खगेन्द्र लुइटेल, **शोधविधि**, (ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०५२) पृ. १११ ।

१४ राजेन्द्र सुवेदी, पूर्ववत्, पृ. १ ।

१५ ऐजन ।

१६ ऐजन ।

१७ ऐजन ।

१८ गरिमा, (वर्ष १८, अङ्क ५ पूर्णाङ्क २०९, वैशाख २०५७), पृ. १३१ ।

१९ राजेन्द्र सुवेदी, पूर्ववत्, पृ. २ ।

२० ऐजन ।

२१ खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल, **समकालीन साहित्य**, (वर्ष ५, अङ्क ४, पूर्णाङ्क २०, २०५२), पृ. ११३ ।

२.४.१ उपन्यासकार

गौतमको उपन्यास क्षेत्र निकै फस्टाएको देखिन्छ । नेपाली उपन्यासका क्षेत्रमा सङ्ख्यात्मक र गुणात्मक दुवै दृष्टिले उत्कृष्ट उपन्यास दिन सफल उनका औपन्यासिक कृतिहरूमा अन्त्यपछि (२०२४), बालुवामाथि (२०२८), डापी (२०३३), कट्टेल सरको चोटपटक (२०३७), अलिखित (२०४०), निमित्त नायक (२०४३), स्व.हीरादेवीको खोज (२०४५), एक शहरमा एक कोठा (२०४६), उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य (२०४८), दुविधा (२०५२), अग्निदत्त+अग्निदत्त (२०५३), बाढी (२०५६), फूलको आतङ्क (२०५५), सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा (२०५६), मौन (२०५८), भीमसेन ४ को खोजी (२०५८), घुर्मी (२०६१), जेलिएको (२०६२),^{२२} एक असफल आख्यानको आरम्भ (२०६५) आदि रहेका छन् ।

यिनका अतिरिक्त सहलेखनका उपन्यासहरू आकाश विभाजित छ (२०३२), देहमुक्त (२०४४), अवतार विघटन (२०४५), र ज्यागा (२०५०) रहेका छन् ।^{२३} उनका उपन्यासमा विसङ्गतिवादी, अस्तित्ववादी प्रवृत्ति पाइन्छ ।^{२४} भाषिक प्रयोगमा नवीनता यथार्थको नाङ्गो प्रस्तुति, स्वैरकल्पना अनि मिथकीय प्रयोगमा सचेतता गौतमका औपन्यासिक प्रवृत्ति हुन् ।

२.४.२ कथाकार

उपन्यासपछि गौतमको अर्को साहित्यिक क्षेत्र कथा हो । २०२० सालमा रूपरेखा पत्रिकामा प्रकाशित 'एक यात्रानुभूति' उनको पहिलो प्रकाशित कथा हो ।^{२५} उनीद्वारा रचना गरिएका कथासङ्ग्रहहरूमा अँध्यारो द्वीपमा (२०३५), गौतमका केही प्रतिनिधि कथाहरू (२०४४), संरक्षक (२०४८) ध्रुवचन्द्र गौतमका एकाउन्न कथा (२०५८), साठी वर्षमा हृदयघात तथा कथा दृष्टिकोण (२०६०), रहेका छन् ।^{२६} उनका कथाहरूमा यौनमनोविज्ञानका अतिरिक्त विसङ्गति र अस्तित्वचेत घोलिएको पाइन्छ ।^{२७}

२.४.३ नाटककार

उपन्यास, कथाका अतिरिक्त गौतम नाटकका क्षेत्रमा पनि संलग्न देखिन्छन् । २०१८ सालमा 'पिकनिक' नाटक लेखन र मञ्चनबाट नाट्य क्षेत्रमा प्रवेश गरेका गौतमको पहिलो प्रकाशित नाटक त्यो एउटा कुरा (२०३०) हो ।^{२८} उनीद्वारा रचना गरिएका नाटकहरूमा त्यो एउटा कुरा (२०३०), भस्मासुरको नलीहाल (२०३७), समानान्तर (२०३९), द्वन्द्व (२०४०), आदि हुन् । उनका श्री कृष्णलीला गीतिनाटक र दुर्गा अवतार नृत्यनाटिका २०२० तिर रचना

^{२२} राजेन्द्र सुवेदी, नेपाली उपन्यास : परम्परा र प्रवृत्ति, दो.सं.(ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०६४), पृ. ३१७ ।

^{२३} ऐजन, पृ. ३५९ ।

^{२४} राजेन्द्र सुवेदी, सृजनविधाका परिधिभित्र ध्रुवचन्द्र गौतम, पूर्ववत्, पृ. ५ ।

^{२५} गोविन्द गिरी प्रेरणा, आपु डा. ध्रुवचन्द्र गौतम, पूर्ववत्, पृ. १६६ ।

^{२६} ऐजन ।

^{२७} राजेन्द्र सुवेदी, पूर्ववत् पृ. ४ ।

^{२८} डा. केशवप्रसाद उपाध्याय, आपु डा. ध्रुवचन्द्र गौतम, पूर्ववत्, पृ. १६७ ।

भएको मानिए पनि क्रमशः २०४१ र २०४२ सालमा मञ्चनसमेत भएका छन् । पछिल्लो समयमा प्रकाशित उनका नाटकहरूमा **नाटक कसरी थाल्ने हो** (२०५२) र **कीर्तिमान** (२०५३), रहेका छन् भने श्री कृष्णलीला र दुर्गा अवतारबाहेक अन्य नाटकहरू एकत्रित गरी **भस्मासुरको नलीहाड र अरु नाटकहरू** (२०५६) मा प्रकाशित भएका छन् ।^{२९} गौतमका नाटकले नेपाली समाजमा आएका विसङ्गत धारणा, राजनीतिक र प्रशासनिक विकृतिलाई जिउँदो रूपमा उतारेको पाइन्छ ।^{३०}

२.४.४ निबन्धकार

निबन्धका क्षेत्रमा पनि गौतमले कलम चलाएका छन् । उनले रचना गरेको संस्मरणात्मक निबन्ध **बाल्यकाल** (२०५०) **मेरो जापान भ्रमण** (२०६३) **जर्मनी** (२०६५) आदि महत्त्वपूर्ण छन् ।

२.४.५ कवि

गौतमलाई साहित्यक्षेत्रमा कविताले नै प्रवेश गरायो । २०१४ सालदेखि २०१५ सालका बीचका वर्षहरूमा उनी पूर्ण रूपमा कवितामा नै केन्द्रित रहेको पाइन्छ ।^{३१} २०२० सालमा **रूपरेखा** पत्रिकामा उनले 'तटस्थता : असफलता' कविता प्रकाशन गरी औपचारिक रूपमा साहित्यमा प्रवेश गरेका हुन् । उनका अन्य फुटकर कविताहरूमा 'अन्त्यहीन क्रम' (रूपरेखा ५।३, २०२१), 'रानी पोखरीको किनारमा' (रूपरेखा, ६।१, २०२२), अवशेष नगर एक परिचय (रूपरेखा ८।२, २०२४), दिन : टुक्ताहरूमा (रत्नश्री १०।६, २०३०), नववर्ष (मधुपर्क पृ २२६, २०३६) आदि हुन् ।^{३२}

^{२९} ऐजन, पृ. १६८ ।

^{३०} राजेन्द्र सुवेदी, पूर्ववत्, पृ. ७ ।

^{३१} ऐजन, पृ. ३ ।

^{३२} खगेन्द्र लुइटेल्, **समकालीन साहित्य**, पूर्ववत्, पृ. ११४ ।

२.४.६ चिन्तक

गौतम चिन्तकका रूपमा पनि परिचित छन् । गोरखापत्र, जनज्योति, देशान्तर, नेपाली आवाज, विमर्श, समीक्षा, समकालीन, साप्ताहिक मञ्च, हिमालय टाइम्सजस्ता राष्ट्रिय स्तरका महत्त्वपूर्ण पत्रपत्रिकाका साथै अन्य विभिन्न पत्रपत्रिकामा आफ्ना चिन्तनमूलक लेखहरू प्रकाशन गरेका छन् ।^{३३}

२.४.७ पुरस्कार

नेपाली साहित्यका विभिन्न फाँटमा कुशलतापूर्वक कलम चलाउने गौतम आफ्नो साहित्यिक यात्राका क्रममा विविध पुरस्कार र सम्मानद्वारा पनि पुरस्कृत र सम्मानित भएका छन् : राम्रो गीत गाएवापत राजा महेन्द्रबाट भारु १०० (२०१८),^{३४} राजा महेन्द्रबाट छात्रवृत्ति प्रदान (उच्चशिक्षा अध्ययनका लागि (२०१९), महेन्द्र विधाभूषण 'क' श्रेणी (२०३७) मदनपुरस्कार (२०४०), नोबेल पुरस्कारकालागि पेन नेपालबाट संस्थागत रूपमा प्रथम मनोनयन (२०४५), नारायणी वाङ्मय पुरस्कार (२०४५), गरिमा पुरस्कार (२०५९), मधुपर्क सम्मान (२०५९), साभा पुरस्कार (२०५९), नारी साहित्य प्रतिष्ठानद्वारा सम्मान (२०६०), आख्यानपुरुष उपाधि (२०६०), भूमिपुत्र सम्मान (२०६०)^{३५} आदि ।

यसरी २०२० सालदेखि नेपाली साहित्यका विभिन्न फाँटमा चम्किएका गौतमको लेखनप्रक्रिया निरन्तर रहेको छ । उपन्यास र कथा विधामा सक्रियरहेका गौतम उपन्यास विधामा अद्वितीय नै रहेका छन् । सङ्ख्यात्मक र गुणात्मक दुवै दृष्टिले उनका उपन्यास सफल रहेका छन् । हालसम्म पनि लेखनकार्यमै संलग्न गौतमले अझ स्तरीय कृति जन्माउलान् भन्ने आशा गर्न सकिन्छ ।

२.४ ध्रुवचन्द्र गौतमको उपन्यासयात्रा

ध्रुवचन्द्र गौतमको वि.सं. २०२४ बाट आरम्भ भएको उपन्यास यात्राले वर्तमान समयसम्म आइपुग्दा विभिन्न मोड र प्रवृत्तिहरू पार गर्दै अनवरत गतिले आफ्नो नेपाली उपन्यास जगतमा बेग्लै धुरी कायम गरेको छ । औपन्यासिक यात्राको प्रारम्भविन्दु अन्त्यपछि देखि नै नेपाली उपन्यासमा प्रयोगवादी प्रवृत्ति भित्र्याउने गौतमले त्यसपछिको आफ्नो लेखनमा यसै प्रवृत्तिलाई यथेष्ट मलजल प्रदान गर्दै क्रमशः विकास, विस्तार र संवर्धन गरेका छन् ।

वि.सं. २०२४ मा पहिलो पुस्तकाकार औपन्यासिक कृति अन्त्यपछि प्रकाशित भयो विसङ्गति र अस्तित्वको अन्तर्द्वन्द्वमा अल्झेका गौतम बिस्तारै अस्तित्वमा विसङ्गति र विसङ्गतिमा मनोविज्ञान सामेल गर्न थाले । दोस्रो उपन्यास बालुवामाथि २०२८ ले जीवन अत्यन्त निरर्थक छ भन्ने भावलाई अभिव्यञ्जित गरेको छ । जीवनलाई वितृष्णा बोध गर्ने निराशा र तृष्णा यसमा पाइन्छ । नवचेतनामूलक उपन्यासको पहिलो प्रयोगका रूपमा डापी (

^{३३} ऐजन ।

^{३४} ध्रुवचन्द्र गौतम बाढी, (काठमाडौँ : नेपाल लेखक संघ, २०५६), पृ. १३० ।

^{३५} खगेन्द्र लुइटेल, 'ध्रुवचन्द्र गौतमको उपन्यासकारिता', आपु. डा. ध्रुवचन्द्र गौतम, पूर्ववत्, पृ. ११ ।

२०३३) प्रकाशित भयो । तत्कालीन समयका यथार्थ घटनाहरूलाई छद्म रूपमा चित्रण गरिएको यो उपन्यास स्वैरकल्पनामा लेखिएको छ । हामीले बाँचेको धर्ती नै पीडामय छ भन्ने स्वर तीव्र रूपमा व्यक्त भएको छ । स्वैरकल्पनाको प्रयोग तथा मिश्रित दृष्टिबिन्दुको प्रारम्भ गर्दै (२०३७) सालमा कट्टेल सरको चोटपटक प्रकाशित भयो । यसबाट एक अध्यायमा प्रथम र अर्को अध्यायमा तृतीय दृष्टिबिन्दु प्रयोग गर्ने शैली गौतमबाटै सुरु भएको हो । यस उपन्यासमा आधारित भएर वासुदेव चलचित्र निर्माण भएको छ ।^{३६}

अलिखित (२०४०) मा बहुनायकत्व र सबै तृतीयपुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएको छ । १२ महिनामा १२ वटै नायक 'ऊ' तथा १३ औं अध्यायमा स्वयम् 'म' प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरेका छन् । यसमा महाभारतीय मिथको प्रयोग पनि पाइन्छ । **निमित्तनायक** (२०४३) ले पञ्चायत कालमा जनता कहिल्यै निमित्तभन्दा माथि पुग्न पाएनन्, आफ्ना मूल्य निर्धारण आफै गर्न जनताले पाएनन् भन्ने विषयलाई देखाएको छ ।

स्व. हीरादेवीको खोज (२०४५) पनि स्वैरकल्पनात्मक उपन्यास हो । यसद्वारा राणाशासनको यौन भोगवादी प्रचलन माथि व्यङ्ग्य गरिएको छ । एक शहरमा एक कोठा (२०४६) न्यून वैतनिक जागीर गर्ने व्यक्ति सहरमा कसरी रहेको हुन्छ भन्ने पीडा पाउन सकिन्छ । यसमा मनोविज्ञान र अस्तित्वको समीकरणात्मक रूप व्यक्त भएको छ ।

उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य (२०४८) २०४६ को जनआन्दोलनपश्चात् पनि आन्दोलनकै विपक्षमा रहनेहरूद्वारा नै नेपालआमाको अस्मिताको बलात्कार तथा नेपाली जनताले गरेको आशामाथिको तुषारापातलाई असली प्रजातन्त्र प्रेमीहरू टुलुटुलु हेरिरहनु सिवाय केही गर्न नसकेको अवस्था यथार्थक ढङ्गले प्रस्तुत गरिएको छ र पुनः प्रजातन्त्रको हत्या हुनसक्ने आशङ्का स्वैरकल्पनात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा अस्तित्व, विसङ्गति, यौनमनोविज्ञान, स्वैरकल्पना, सूत्रात्मकता, आत्मन्यासात्मकता आदि विविध प्रयोगात्मक प्रवृत्तिको समीकरण गरिएको छ । दुविधा (२०५२) मा स्वैरकल्पनात्मकताको विकासका साथै २०४६ पछिको शासन व्यवस्थाको पराकाष्ठा पाइन्छ । यो विशुद्ध राजनैतिक उपन्यास हो ।

२०५३ सालमा प्रकाशित **अग्निदत्त+अग्निदत्तमा** बिम्बात्मकता पाउन सकिन्छ । ऐतिहासिक मिथक, पौराणिक मिथक र वर्तमानको पनि मिथकीकरण यसमा गरिएको छ ।^{३७} **बाढी** (२०५६) अनुभवन्यास हो । यसमा उपन्यासकार स्वयम्का जीवनमा घटेका २०३० साल पूर्वका घटनाहरूको चर्चा गरिएको छ । यसमा पहिलो अध्यायमा चेतचन्द्रको प्रयोग गरी दोस्रो अध्यायमा आफू स्वयम् नै चेतचन्द्र भएको खुलासा गरेर तृतीयपुरुष दृष्टिबिन्दुमा उपन्यासलाई अगाडि बढाइएको छ । यसमार्फत गौतमले नेपाली उपन्यास परम्परामा एक नौलो विधाको सूत्रपात गराएका छन् ।

फूलको आतङ्क (२०५५) स्वैरकल्पनात्मक सूत्र उपन्यास हो । यसले २०५५ भरिका घटनाहरू सूत्रात्मक रूपमा स्वतन्त्र पाठ र पठन गर्न पाठकीय स्वतन्त्र निर्माण गरी सिर्जिएको

^{३६} राजेन्द्र सुवेदी, **सृजनविधाका परिधिभिन्न ध्रुवचन्द्र गौतम**, पूर्ववत्, पृ. ७ ।

^{३७} राजेन्द्र सुवेदी, **सृजनविधाका परिधिभिन्न, ध्रुवचन्द्र गौतम**, पूर्ववत्, पृ. ७ ।

कृति हो, जसमा देश, काल, पात्र, घटनाको रोचक, यथार्थ विसङ्गतिपूर्ण चरणहरू रहेका छन् । **मौन** (२०५८) वर्तमान विकृति र विसङ्गतिका विस्फोटका रूपमा देखिन्छ । **सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा** (२०५६) वर्तमान विकृत मांसल प्रेमको चिरफार गर्न सक्षम रहेको छ भने **भीमसेन ४ को खोजी**मा महाभारतको मिथकद्वारा वर्तमान समयको वस्तुस्थिति वा देशलाई अन्यौलको स्थितिबाट जोगाउन तीनवटा भीमसेन अनुपयुक्त रहेको (पहिलो अमेरिका पठाइएको, दोस्रो भीमसेन मरिसकेको तथा तेस्रो तर्कासुर वा वर्तमान यथास्थितिसँग सम्भौता गरिसकेको) हुँदा चौथो भीमसेनको खोजी भइरहेको छ, जो यथार्थमा त्रास ओढेका जनताको मुक्तिका लागि सामर्थ्यवान् छ । त्यसैको खोज यहाँ भएको छ । तर त्यो भीमसेन देशमा अझै उपलब्ध भएको छैन । नितान्त नयाँ विधाका रूपमा आएका यिनमा 'ऊ' वा 'म' पात्रको सुरुदेखि अन्त्यसम्म प्रयोग भएकोले सङ्गति देखिए पनि प्रत्येक अनुच्छेद स्वतन्त्र छन् ।

तथाकथित (२०५९) मा तत्कालीन राजनीतिक शासन व्यवस्थाप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ । यसमा 'बेलेनिया' काल्पनिक राज्यको स्थापना गरी त्यसका माध्यमबाट वर्तमान समाज र देशको यथार्थताप्रति तीखो प्रहार गरिएको छ । **घुर्मी** (२०६१) मा अस्तित्ववादी र विसङ्गतिवादी चिन्तन पाइन्छ । जीवन मियोमा बाँधेको गोरुजस्तै एकै ठाउँमा घुम्दोरहेछ भन्ने चर्चा गरिएको यो उपन्यास बाढीको दोस्रो भागका रूपमा आएको हो । **जेलिएको** (२०६२) मा पनि तृतीयपुरुष र म पात्र रहेकाछन् । यी दुवैमा एकको समस्या अर्काले पनि भोगेको छ । तर यो अनुभवन्यास भने होइन । उनको अन्तिम उपन्यासका रूपमा एक असफल आख्यानको आरम्भ (२०६५) प्रकाशित भएको छ । यसमा गौतम आत्मन्यासात्मकता र सूत्रात्मकताबाट बाहिरिँदै विशुद्ध उपन्यासकारका रूपमा देखिएका छन् भने यस विषयवस्तुका रूपमा राजनैतिक, शैक्षिक, सामाजिक आदि क्षेत्रमा देखिएका विसङ्गतिप्रतिको व्यङ्ग्यलाई नै प्रस्तुत गरेको छ ।

यसरी परम्पराको अनुशीलनभन्दा भिन्न रहन रुचाउने गौतम परम्परित औपन्यासिक रूप र सिद्धान्तभन्दा फरक नवीन कथ्य, संरचना शिल्पमा संरचित अन्त्यपछिबाट आरम्भित उनको प्रयोगधर्मी औपन्यासिक यात्रा एक असफल आख्यानको आरम्भसम्म आइपुग्दा कलात्मकता र नवीनताका साथ वेगलावेग्लै रूप लिएर देखा परेको पाइन्छ । उनको उपन्यासको सापेक्ष सम्बन्ध आफ्नै वस्तुस्थितिसँग छ जो मानवीय अवमूल्यन र वेधिति दिग्दर्शित गर्ने प्रक्रियामा पूर्णतया देशीकृत भएर समसामयिक जीवन तथा यहाँको विसङ्गतिहरूलाई परिलक्षित गर्दछ ।^{३८} गौतमका यिनै उपन्यासहरू र तिनका लेखनक्रममा उनमा देखिएका शैलीगत र प्रवृत्तिगत विविधताका आधारमा उनको उपन्यासयात्रालाई तीन चरणमा विभाजन गर्न सकिन्छ :

पहिलो चरण - वि.सं. २०२४-२०२८

दोस्रो चरण - वि.सं. २०२९-२०४७

तेस्रो चरण - वि.सं. २०४८- वर्तमानसम्म,

२.५.१ पहिलो चरण

^{३८} कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान, 'ध्रुवचन्द्र गौतमको उपन्यासकारिता', आ.पु.डा. ध्रुवचन्द्रगौतम, पूर्ववत्, पृ.५ ।

उपन्यासकार गौतमको औपन्यासिक यात्राको प्रथम चरणको समयावधिका रूपमा २०२४-२०२८ सालसम्मको समयावधिलाई लिन सकिन्छ । उपन्यास लेखनको प्रारम्भ नै उनले आस्तित्विक विसङ्गतिवादी प्रयोगवादी धरातलबाट गरेका छन् । अग्रज उपन्यासकार ईन्द्रबहादुर राई र पारिजातद्वारा प्रयुक्त विसङ्गतिवादी र अस्तित्ववादी धारलाई यथेष्ट मलजल प्रदान गर्दै अझ फराकिलो बनाउने काम उनीबाटै भएको छ ।^{३९}

नेपाली उपन्यास परम्परामा देखापरेको विसङ्गतिवादी -अस्तित्ववादी लेखनलाई उनको प्रथम उपन्यास **अन्त्यपछि** (२०२४) ले निकै दरिलो बनाएको छ । उपन्यास लेखनको प्रारम्भिक चरण समयगत रूपमा निकै छोटो (लगभग ५ वर्ष) भए पनि त्यस अवधिमा नै उनले नेपाली उपन्यासलाई विसङ्गतिवादी - अस्तित्ववादी वैचारिक चिन्तनका चरमचुलीमा पुऱ्याउन सफल देखिन्छन् भने स्वयम् पनि एक सिद्धहस्त उपन्यासकारका रूपमा दरिन सक्षम रहेका छन् । परम्परित उपन्यास लेखनको परम्पराबाट केही पर सरेर लेख्न चाहने गौतम प्रयोगवादी प्रवृत्तिलाई पनि आत्मसात गर्न पुग्छन् । परम्परा भिन्न बाटो हिड्न रुचाउने गौतमको पहिलो उपन्यासले नै कल्पित परिवेश, अनामिक पर्यावरण लिएर आएको छ । जसमा एउटा विस्थापन र निर्वासन अनि आसन्न अवसान भोगिरहेको समाजमा व्याप्त असुरक्षा अभाव, उत्पीडन, नैराश्यता, असद्वृत्ति र दुराचार आदिका आक्रमणबाट संत्रस्त मानव मनोविश्वको उद्घाटन गरिएको छ । मान्छे विभिन्न विसङ्गतिका क्रूर परिणतिलाई भोग्न विवश छ भन्ने कुरा नै यसको मूल आशय रहेको छ ।^{४०} यस चरणको अर्को उपन्यास **बालुवामाथि** (२०२८) हो । यो पनि अस्तित्व-विसङ्गतिवादी चिन्तनकै थप एक सिंढीका रूपमा रहेको छ । लामा छोटो गरी पच्चीस अध्यायमा लेखिएको प्रस्तुत उपन्यास 'म' पात्रको केन्द्रीय वृत्तमा अडेको छ । आद्यान्त पर्यन्त 'म' पात्रका निस्सारतापूर्ण जीवन भोगाइलाई व्यक्त गरिएको यसमा लेखक स्वयम्ले भोगेको समाज र परिवेशको सजीव चित्रण गरिएको छ । यही क्रियाशील निस्सारताको अवस्था नै यसमा पाउन सकिन्छ ।^{४१}

यसरी गौतमका प्रथम चरणमा रहेका दुई उपन्यास **अन्त्यपछि** र **बालुवामाथि** दुवैको प्राप्ति भनेको मानिस अस्तित्वकालागि सङ्घर्ष गर्दछ तर अन्त्यमा शून्यताबोधपश्चात् विसङ्गतिमा समाप्त हुन्छ भन्ने कुरा देखाउनु हो । समाजमा व्याप्त धार्मिक, सांस्कृतिक, राजनैतिक, आर्थिक क्षेत्रमा देखिएका विकृतिहरूलाई नै आफ्नो लेखनको आधार बनाएका छन् ।^{४२} पहिलो उपन्यासबाटै अस्तित्व र विसङ्गतितर्फ केन्द्रित रहेका गौतम क्रमशः वि.सं. २०२९ पछि मूल केन्द्र आस्तित्विक- विसङ्गतिलाई मान्दा मान्दै पनि स्वैरकल्पना, मनोविज्ञान, मिथ, नवचेतनात्मकताको प्रयोगका साथै आलोचनात्मक यथार्थतर्फ उनको यात्रा मोडिएको देखिन्छ । जसका आधारमा यहाँबाट उनको औपन्यासिक यात्राले अर्को मोडतर्फ सङ्क्रमण गरिरहेको छ भन्न सकिन्छ ।

२.५.२ दोस्रो चरण

^{३९} राजेन्द्र सुवेदी, **सृजनविधाका परिधिभिन्न ध्रुवचन्द्रगौतम**, पूर्ववत्, पृ.५ ।

^{४०} राजेन्द्र सुवेदी, **नेपाली उपन्यास : परम्परा र प्रवृत्ति**, पूर्ववत् पृ. ३६१ ।

^{४१} ऐजन, पृ. ३६३ ।

^{४२} सरोज पौडेल, **निमित्तनायक उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन**, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि.वि. २०६१, पृ. १४ ।

उपन्यासकार गौतमको उपन्यास लेखनको यस चरणले लगभग दुई दशकको समयावधिलाई ओगटेको छ । यो चरण सङ्ख्यात्मक दृष्टिले मात्र नभई गुणात्मकताका दृष्टिले पनि उर्वर र महत्त्वपूर्ण रहेको छ । यस चरणमा अस्तित्व र विसङ्गतिलाई समान रूपले अङ्गालेर अघि बढेका भए पनि मौलिक सीप नयाँ प्रयोग र चिन्तनगत हिसावले भिन्न देखिएका छन् । २०३३ सालमा प्रकाशित **डापी** उपन्यास गौतमको उपन्यास सृजनपरम्परामा स्वैरकल्पना प्रयोगका दृष्टिले नयाँ मोड आरम्भ गर्ने र आस्तित्विक विसङ्गत प्रबलतालाई स्वैरकल्पनात्मक प्रस्तुतिमा ढाली सौन्दर्यको नयाँ रहस्यवादी चिन्तन लिएर नेपाली उपन्यासका फाँटमा नौलो विहानीका रूपमा उदाएको छ ।^{४३} प्रारम्भमा विसङ्गतिवादी अस्तित्ववादी दर्शनमा आधारित प्रयोगात्मक शिल्पसंयोजनमा रुचि राख्ने गौतम पछिल्ला चरणमा क्रमशः विसङ्गतिको आलोचनामा रमाएका छन् । यस्तो मूल्यान्तरणको प्रवृत्ति **डापी**बाट आरम्भ भएको भए तापनि **कट्टेल सरको चोटपटक** (२०३७) बाट भने मूर्त रूपमा प्रकट भएको छ ।^{४४} यस्तो चिन्तनगत परिवर्तनको धारलाई समाहित गर्ने उनका उपन्यासहरूमा **कट्टेल सरको चोटपटक** (२०३७), **अलिखित** (२०४०), **निमित्त नायक** (२०४३), **स्व. हीरादेवीको खोज** (२०४५) र **एक सहरमा एक कोठा** (२०४६) गरी जम्मा छ वटा रहेका छन् ।

प्रथम चरणको प्रयोगगत जटिलता र बौद्धिकताबाट पर हट्दै उपन्यासलाई सामाजिकतासँग जोड्ने प्रयास यस चरणमा भएको छ । जसको मूर्त रूप **कट्टेल सरको चोटपटक** हो । यस चरणमा उनको लेखनले अन्तर्जगत्बाट बाह्य जगत्मा फड्को मार्दछ । यसको निरन्तरता **उपसंहार** अर्थात् **चौथो अन्त्य** (२०४८) सम्म पाउन सकिन्छ । वर्तमान अवस्थामा शिक्षक जीवनको अभाव, शैक्षिक संस्थाहरूमा भइरहेका र हुनसक्ने भ्रष्टाचारका साथै अन्य क्षेत्रमा देखिने चाकडीभन्दा योग्यता कमजोर, हाजिरीभन्दा कार्यसम्पादन कमजोर र चापलुसीभन्दा इमानदारी कमजोर हुँदै गएको तथ्यलाई उजागर गर्दै समाजका विकृति र विसङ्गतिलाई मात्र देखाउँदैनन् त्यसप्रति **कट्टेल सरको चोटपटक**का माध्यमबाट व्यङ्ग्य पनि गरेका छन् ।^{४५} वि.सं. २०४० मा **अलिखित** समसामयिक परिप्रेक्ष्यमा मिथकीय प्रतीकात्मकता अर्थात् अस्तित्व विहीन जीवनको यथार्थतम प्रकृति हो ।^{४६} चेतनप्रवाह शैलीका माध्यमबाट विकृतिप्रतिको आलोचना गर्दै समाजको शोषण, अत्याचार आदिलाई यसमा देखाइएको छ । क्षयोन्मुख सामाजिक व्यवस्था, नैतिक र मानवीय मूल्यको ह्रास यसका विवेच्य पक्ष हुन् । निमित्त हाकिमभैँ हामी पनि निमित्त नायक हौं । आफैँ कोही क्यै होइन भन्ने अर्थमा उनको **निमित्त नायक** (२०४३) उपन्यास आएको छ । जसको पूर्वाद्धिकै वैचारिक धरातलमा टेक्दै तत्कालीन सामाजिक, राजनैतिक, आर्थिक विसङ्गति एवम् सहरी सभ्यताको विकृतिलाई आफ्नो विषय बनाएको छ ।

स्व. हीरादेवीको खोज (२०४५) ले वर्तमान अभिभावकत्वहीन समाजको चित्र प्रस्तुत गर्दै आफ्नै घरमा अनाथ 'कुमार'का माध्यमबाट नेपाली जनता आफ्नै देशमा शरणार्थीको जीवन भोग्न बाध्य छन् । भन्ने तथ्य प्रस्तुत गर्नुका साथै बौद्धिक तत्त्वको हार र नवअभिजात वर्गको जीत 'लक्ष्मण'को सजायद्वारा 'सोना'को मृत्युबाट प्रष्टिएको छ । **अन्त्यपछि** (२०२४)

^{४३} राजेन्द्र सुवेदी, पूर्ववत्, पृ. २६५ ।

^{४४} ऐजन, पृ. ३६७ ।

^{४५} राजेन्द्र सुवेदी, **सृजनाविधाका परिधिभित्र ध्रुवचन्द्र गौतम**, पूर्ववत् पृ. ५६ ।

^{४६} कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान, **नेपाली उपन्यास र उपन्यासकार**, ते.सं. (ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०५२), पृ. ४१८ ।

बाट थालिएको उनको उपन्यासयात्रा एक शहरमा एक कोठाको लेखनसम्म आइपुग्दा एउटा नयाँ प्राप्ति आर्जन गर्न सफल भएको छ । २०४६ पूर्वको राजनैतिक व्यवस्थाले उब्जाएको दिशाहीन समाजको वस्तुस्थितिलाई उजागर गर्दै आर्थिक अभाव एवम् त्यसले उत्पन्न गरेका अप्ठेरो र विव्याँटाहरूको चित्रण मार्मिक र जीवन्त ढङ्गले प्रस्तुत गरिएको यस उपन्यासमा सामाजिक असङ्गतिका कुरालाई पटाक्षेप गरिएको छ ।^{४७}

यसरी डापी बाट सुरु भएको दोस्रो चरणको यात्रा एक शहरमा एक कोठासम्म आएको छ । सङ्ख्यात्मक र गुणात्मक दुवै रूपमा उत्कृष्टता प्राप्त गरेको यस अवधिमा स्वैरकल्पना, मिथक, असितव्यङ्ग्यमा आधारित उपन्यासहरूका साथै विसङ्गति र अस्तित्व पनि सँगै आएका छन् । विसङ्गतिका बाह्यपक्षलाई गम्भीरतापूर्वक अङ्कन गरिएको उपन्यास एक शहरमा एक कोठासम्म आइपुग्दा गौतम आलोचनात्मक यथार्थवादी दिशाका उत्कर्षतामा आरुण भइसकेका छन् भन्ने कुरा सिद्ध हुन आउँछ ।

२.५.३ तेस्रो चरण

गौतमको उपन्यासयात्राको वि.सं. २०४८ पछि वर्तमानसम्मको अवधिलाई तेस्रो चरणका रूपमा लिइन्छ । यो चरण सिर्जनाका दृष्टिले निकै उर्वर र प्रयोगात्मक दृष्टिले निकै महत्त्वपूर्ण रहेको छ । नेपाली उपन्यासजगतमै विधागत नवीन क्षितीज उघार्न सफल यस चरणको आरम्भिक उपन्यास उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य हो । अमूर्त लेखन, रूपवादी चिन्तन, स्वैरकल्पना, मनोविज्ञान, यौन मनोविज्ञान, प्रकृतवाद, आत्मन्यासात्मकता र सूत्रात्मकताजस्ता बहुलवादी प्रवृत्तिको समन्वययात्मक प्रयोगले उनको औपन्यासिक धरातल छुट्टै बन्न पुगेको छ ।^{४८} नेपाली समाजका विकारग्रस्त यथार्थलाई प्रस्तुत गर्न प्रयत्नशील प्रस्तुत उपन्यास आलोचनात्मक यथार्थ र स्वैरकल्पनात्मक पक्षको सबभन्दा सबल उदाहरण बन्न पुगेको छ । नेपाली समाजमा आएको राजनीतिक परिवर्तनले विसङ्गतिलाई उन्मुलन गर्न सकिरहेको छैन भन्ने तथ्य उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य मा समाजको आलोचनात्मक यथार्थ भएर प्रकट भएको छ ।^{४९}दुविधा (२०५२) ले सर्वथा नवीन कथ्यलाई आधार बनाएको छ, जसलाई मोहनराज शर्माले अनाघात पुष्प जत्तिकै साजी बताएका छन् ।^{५०} यसले एक पुस्ता र अर्को पुस्ताका बीचको वैचारिक भिन्नता दर्शाउनुका साथै प्रौढ वयतिर लम्किरहेकाहरूको मानसिक अन्तर्द्वन्द्व र यथार्थभोगाइलाई सजीव रूपमा उतार्न सफल रहेको छ ।

अग्निदत्त+अग्निदत्त (२०५३) मा आइपुग्दा गौतम उत्तरआधुनिकतावादी लेखकका रूपमा देखिन्छन् । उनले गिरीशबल्लभ जोशीद्वारा वि.सं. १९६० मा लिखित वीरचरित्र, उपन्यासको एक पात्र 'अग्निदत्त'लाई विनिर्माण गरी लगभग एक शताब्दीपश्चात् नयाँ रूपमा प्रस्तुत गर्न सफल रहेका छन् । जसका माध्यमबाट प्रजातन्त्रोत्तर नेपालमा व्याप्त विकृति र विसङ्गतिको सर्वाङ्ग नाङ्गो चित्र खिचिएको छ । डापीबाट सुरु भएको स्वैरकल्पनात्मक प्रवृत्तिको सर्वोच्च शिखरका रूपमा प्रस्तुत उपन्यास आएको छ । यसपछि गौतम फूलको

^{४७} कृष्ण पौडेल, 'अभाव र विसङ्गतिको कथा : एक सहरमा एक कोठा', आपु. ध्रुवचन्द्र गौतम, पूर्ववत्, पृ. ८० ।

^{४८} टङ्क भट्टराई, 'प्रकृतिवादी उपन्यासका रूपमा उपसंहार अर्थात् चौथो अध्याय', कुब्जिनी, (वर्ष ९, अङ्क ६, २०५८), पृ. ८२ ।

^{४९} राजेन्द्र सुवेदी, नेपाली उपन्यास : परम्परा र प्रवृत्ति, पूर्ववत्, पृ. ३२२ ।

^{५०} मोहनराज शर्मा, 'भूमिका खण्ड', दुविधा, ध्रुवचन्द्र गौतम, ललितपुर : साभा प्रकाशन २०५२, पृ. ६ ।

आतङ्क (२०५५) र बाढी (२०५६) मार्फत् नितान्त नवीन विधा भित्र्याउन पुग्दछन् । उपन्यासका मानक तत्त्वहरू पन्छाउँदै स्वयम् उपन्यासकारले नै फूलको आतङ्क उपन्यासलाई सूत्रउपन्यास^{५१} र बाढीलाई अनुभवन्यास^{५२} भनेका छन् । अतिभौतिकतावादी र यान्त्रिकतावादी हुँदै गइरहेको मनुष्य अब प्रकृतिकै कोमल सिर्जना फूलदेखि पनि त्रस्त हुनपरेको विडम्बना फूलको आतङ्कले प्रस्तुत गरेको छ भने उपन्यासकारका बाल्यकाल देखि ३० वर्ष सम्मका जीवनानुभूतिको श्रृङ्खलाबद्ध रूपमा औपन्यासिकीकरण गरी बाढी लाई प्रस्तुत गरेका छन् । सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा (२०५६) युवा पुस्ताको प्रणयाकाङ्क्षालाई देखाउँदै राजनीतिक र आर्थिक कमजोरीका कारण मानिस सबैतिर निरीह हुनुपर्ने कुरालाई प्रष्ट्याएको छ । अकथा र अनुपन्यासका रूपमा रहेको मौन (२०५८) ले समाजमा विध्यमान विकृति र विसङ्गतिका विभत्सतालाई औल्याउने काम गरेको छ । यसपछि उनका तथाकथित (२०५९) भीमसेन ४ को खोजी (२०६१) घुर्मी (२०६२) र जेलिएको (२०६२) एक असफल आख्यानको आरम्भ (२०६५) प्रकाशित भएका छन् । यिनी पनि सोही प्रवृत्तिमै आधारित उपन्यास हुन् र यिनले पनि समाजिक राजनैतिक विकृति र विसङ्गतिप्रति तीव्र व्यङ्ग्य गरेका छन् ।

यसरी गौतमको उपन्यासयात्राको अन्तिम चरणमा आस्तित्वक विसङ्गति, मनोविज्ञान, यौन मनोविज्ञान, स्वैरकल्पनाको उडान निकै व्यापकमात्रामा भएको देखिन्छ भने मिथकीय प्रयोग पनि यस चरणको मूलभूत विशेषताकै रूपमा रहेको छ । अनुभवन्यास र सूत्रात्मकताजस्ता नवविधा उनका प्रयोगगत वैशिष्ट्यका रूपमा सिर्जित भएका छन् । विभग्न चिन्तन, विशिष्ट चिन्तनका रूपमा पाइने उनका उपन्यासले विवस्तुता, विभग्नता, विद्रूपता, विसंरचना, विचिन्तन आदिको प्रयोग सफलताका साथ प्रस्तुत गरेका छन् । गौतमको आख्यानकारिताको टक्करमा अर्को कोही नदेखिएकाले २०६० सालमा उनलाई आख्यानपुरुषको उपाधि दिइयो ।

२.६ निष्कर्ष

नेपाली साहित्यका अथक साधकका रूपमा रहेका गौतम साहित्यका विविध विधामा कलम चलाए पनि उनको औपन्यासिक व्यक्तित्व सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण रहेको छ । २०२४ साल वैशाखको रूपरेखा पत्रिकामार्फत अन्त्यपछि उपन्यास लिएर देखा परेका गौतम एक असफल आख्यानको आरम्भ (२०६५) सम्म आइपुग्दा आख्यानपुरुषका रूपमा स्थापित भैसकेका छन् ।

अस्तित्ववादी -विसङ्गतिवादी चिन्तन लिएर औपन्यासिक यात्रा थालेका गौतम विभिन्न नयाँनयाँ प्रविधि र प्रयोगका माध्यमबाट नेपाली उपन्यासलाई विश्व उपन्यासजगतसँग प्रतिस्पर्धा गर्न सक्षम उपन्यास दिन सफल रहेका छन् । जीवनलाई निस्सार र निरर्थक ठान्दै मान्छे बाँच्नका लागि जतिसुकै संघर्ष गरे पनि अन्त्यमा शून्यमा नै पुग्दछ, भन्ने अस्तित्ववादी विसङ्गतिवादी तीव्र चेत प्रस्तुत गर्ने अन्त्यपछि र बालुवामाथिजस्ता उपन्यासपश्चात् डापीबाट उनी स्वैरकल्पनाका माध्यमबाट जीवनजगतका विसङ्गतिलाई देखाई त्यसप्रतिको आलोचनातर्फ लम्किएका देखिन्छन् भने उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्यसम्म पुग्दा उनको यथार्थको आलोचना गर्ने प्रवृत्ति उच्चचुलीमा पुगेको छ । त्यसपछिका उनका

^{५१} ध्रुवचन्द्र गौतम, फूलको आतङ्क दो.सं ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०६३, पृ. १८ ।

^{५२} रोशन थापा नीरव, 'केही अन्तरङ्गक्षण डा. ध्रुवचन्द्र गौतमसँग कुराकानी', समकालीन साहित्य, (काठमाडौं : वर्ष ९, अङ्क ४, पूर्णाङ्क ३६, २०५२), पृ. ६१ ।

उपन्यासमा बाढी र फूलको आतङ्कजस्ता नव विधात्मक उपन्यासद्वारा नेपाली साहित्यलाई धनी नै बनाएका छन् । यसपछिका उपन्यास पनि समाज र वरपरका विसङ्गति र विकृतिलाई विषय बनाई त्यसको आलोचनाकै क्रममा आएका छन् । एकपछि अर्को भन् नवीन र विशिष्ट औपन्यासिक कृतिका स्रष्टा गौतमका उपन्यासमा नितान्त नयाँ मौलिक, सामाजिक र यथार्थपरक वस्तुचयन, जनसामान्य चरित्रको निर्माण, सरस र अनौपचारिक भाषाशैली, श्यामव्यङ्ग्य आदिको प्रयोगका माध्यमबाट उनको औपन्यासिक शिल्प आफ्नै प्रकारको र अतुलनीय रहेको छ ।

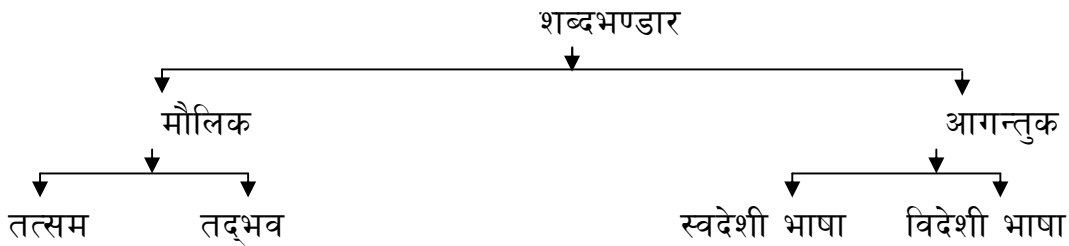
आज आएर उपन्यासकार गौतमको प्राप्ति यत्किञ्चित् अस्तित्वको प्रयोग केही मात्रामा विसङ्गतिको प्रयोग, आलोचनात्मक यथार्थ एवम् स्वैरकल्पनाका साथै मनोविज्ञान र यौनमनोवैज्ञानिक चेतको समीकृत प्रयोग नै बनेको देख्न पाइन्छ । जसले गर्दा उनी नेपाली साहित्यजगत्मा आख्यान पुरुषका रूपमा उभिएका छन् ।

परिच्छेद तीन

शब्दभण्डारको स्रोतगत विश्लेषण

स्रोतको अर्थ मुहान हो । स्रोतका आधारमा हेर्दा नेपाली शब्दभण्डारमा पनि विभिन्न स्रोतबाट विकसित शब्दहरू रहेका छन् । नेपाली विद्वान्हरूले स्रोतका आधारमा नेपाली शब्दभण्डारलाई विभिन्न किसिमले वर्गीकरण गर्ने क्रममा सर्वप्रथम बालकृष्ण पोखरेलले मौलिक र आगन्तुक दुई भेद देखाउँदै मौलिक शब्दका तत्सम, तद्भव र अर्धतत्सम गरी तीन उपभेद र आगन्तुक शब्दका भारोपेली र अभारोपेली गरी दुई उपभेद बताएका छन् ।^{५३} देवीप्रसाद गौतमले शब्दलाई तत्सम, तद्भव, आगन्तुक र भर्सा गरी चार रूपमा वर्गीकृत गरेका छन् ।^{५४} चुडामणि बन्धुले शब्दलाई मौलिक र आगन्तुक दुई वर्गमा विभाजित गरी मौलिकअन्तर्गत भोटहिमाली, आधुनिक आर्यभाषा, आग्नेय भाषा र अन्य स्रोतबाट आएका भाषा गरी चार उपभेद देखाएका छन् ।^{५५} मोहनराज शर्माले मौलिक र आगन्तुक गरी मुख्यतः दुई वर्गमा वर्गीकृत गरेर मौलिकअन्तर्गत तत्सम र तद्भव तथा आगन्तुक शब्दअन्तर्गत विदेशी स्रोतका आगन्तुक शब्दहरू र देशभित्रका अन्य भाषाबाट आएका आगन्तुक शब्द गरी चार उपवर्गमा बाँडेका छन् ।^{५६}

विद्वान्हरूले गरेका उपर्युक्त वर्गीकरणका आधारमा नेपाली शब्दभण्डारलाई स्रोतगत आधारमा निम्नानुसार वर्गीकरण गर्न सकिन्छ :

उपर्युक्त शब्द वर्गीकरणका आधारमा ध्रुवचन्द्र गौतम लिखित उपन्यास सहस्राब्दीको अन्तिमप्रेमकथामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको वर्गीकरण र विश्लेषण गरिएको छ ।

३.१ मौलिक शब्द

कुनै पनि भाषाको आफ्नै स्रोतका शब्दलाई मौलिक शब्द भनिन्छ । नेपाली भाषाको उद्गमस्थल संस्कृत भाषा भएको हुँदा संस्कृत स्रोतबाट जस्ताको तस्तै आएका र केही परिवर्तनका साथ प्रचलनमा आएका शब्दहरू नै मौलिक शब्दहरू हुन् । संस्कृत स्रोतबाट नेपाली भाषामा आएका मौलिक शब्द तत्सम (जस्ताको तस्तै) र तद्भव (केही परिवर्तित) दुई प्रकारका देखिन्छन् ।

^{५३} बालकृष्ण पोखरेल, नेपाली भाषा र साहित्य, (काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार, २०३२), पृ. ७२ ।

^{५४} देवीप्रसाद गौतम, नेपाली भाषा परिचय, (ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०४९), पृ. ९४ ।

^{५५} चुडामणि बन्धु, नेपाली भाषाको उत्पत्ति, पाँ सं. (ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०५२), पृ. ७० ।

^{५६} मोहनराज शर्मा, शब्दरचना र वर्णविन्यास, (काठमाडौं : नवीन प्रकाशन २०६३), पृ. ५६ ।

३.१.१ तत्सम शब्द

नेपाली भाषा संस्कृत मूल भाषाबाट विकसित भएको हुँदा सो भाषामा प्रयोग हुने शब्दहरू सोही रूपमा नै आई नेपाली भाषामा प्रयोग हुन्छन् भने त्यस्ता शब्दलाई तत्सम शब्द भनिन्छ । जुन आगन्तुक शब्द जहाँबाट आएका हुन् उहीको स्वरूपले भाषामा व्यवहार गरिन्छ । तिनलाई तत्सम शब्द भनिन्छ ।^{५७} संस्कृतबाट आएका कतिपय शब्दहरू नेपालीमा परिवर्तित भइसकेका छन् भने कतिपय शब्दहरू जस्ताको तस्तै छन् । यिनै जस्ताको तस्तै रहेका शब्दहरूलाई तत्सम भनिन्छ ।^{५८} रूप नफेरी संस्कृतबाट सोझै नेपालीमा आएका शब्दलाई तत्सम शब्द भन्दछन् ।^{५९} संस्कृत भाषाबाट नेपाली भाषाले प्रशस्त मात्रामा शब्दहरू लिई आफ्नो अभिव्यक्ति क्षमतालाई समृद्ध पारेको छ । खासगरी शिक्षा, सञ्चार र विज्ञान-प्रविधिको विकाससँगै नेपाली भाषामा यस्ता शब्द अत्यधिक प्रयोगमा आउन थालेका हुन् ।^{६०} नेपाली भाषामा तत्सम शब्दहरूको विशाल भण्डार रहेको छन् :

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्ययन क्षेत्र सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा उपन्यासमा प्रयुक्त तत्सम शब्द निम्न रहेका छन् :

तत्सम शब्द सूची

अंकुश	अठोट	अदृश्य	अनर्थ	अनुपस्थिति	अन्तर्राष्ट्रिय
अंश	अति	अद्भूत	अनवरत	अनुमाप	अन्तर्वार्ता
अकारण	अतिकुशल	अद्वितीय	अनावश्यक	अनुभव	अन्तिम
अक्षर	अतिथि	अधिकार	अनिवार्य	अनुभवी	अन्त्य
अखिल	अतिरिक्त	अधीन	अनिष्ट	अनुमति	अन्धकार
अगाध	अतिशय	अध्यक्ष	अनुकरणीय	अनुमानित	अन्धविश्वास
अग्नि	अतीत	अध्ययन	अनुकूल	अनुरूप	अन्न
अग्निज्वाला	अतुल	अध्यात्म	अनुगृहीत	अनुरोध	अन्य
अग्रसर	अतुलनीय	अध्यात्मवादी	अनुग्रह	अनुशासन	अन्यत्व
अघोषित	अतृप्त	अध्यात्मिक	अनुचित	अनुष्ठानादि	अन्यथा
अङ्ग	अतृप्ती	अध्यापन	अनुत्तरित	अनुसन्धान	अन्यमनस्क
अज्ञात	अत्यन्त	अनन्त	अनुदान	अन्तः	अन्याय
अज्ञान	अत्याचार	अनन्य	अनुदार	अन्तत्त्वगत्वा	अन्त्यादि

^{५७} गुरुराज हेमराज पण्डित, चन्द्रिका, दो. सं (ललितपुर : साझा प्रकाशन, २०५१), पृ. ३७६ ।

^{५८} रामविक्रम सिजापति, भाषाज्ञान, (काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार, २०५०), पृ. १२५ ।

^{५९} मोहनराज शर्मा, पूर्ववत्, पृ. ५६ ।

^{६०} देवीप्रसाद गौतम पूर्ववत्, पृ. ९२ ।

अज्ञानवश	अत्याधुनिक	अनपेक्षित	अनुनय	अन्तर्गत	अपठित
अटुट	अत्यावश्यक	अनभिज्ञ	अनुपस्थित	अन्तर्यामी	अपमान
अपराधी	अमानवीय	अश्व	आतिथ्य	आवश्यक	उत्कृष्ट
अपरान्ह	अमूर्त	असंख्य	आतुर	आशंका	उत्तर
अपरिचित	अमूल्य	असत्य	आत्म	आशक्तता	उत्तीर्ण
अपरिभाषेय	अयोग्य	असफल	आत्महत्या	आशय	उत्तेजना
अपरिहार्य	अर्थ	असभ्य	आत्मा	आशा	उत्तेजित
अपर्याप्त	अर्थपूर्ण	असमर्थ	आदर्श	आशिर्वाद	उत्पत्ति
अपव्ययिता	अर्थमन्त्री	असम्भव	आदान	आश्चर्यचकित	उत्पन्न
अपहरण	अर्थरहित	असह्य	आदिम	आश्चर्ययुक्त	उत्सव
अपार	अर्थविहीन	असाधारण	आधार	आश्रम	उत्साह
अपूर्व	अर्थात्	असाध्य	आधिक्य	आश्वस्त	उदय
अपेक्षा	अर्ध	अमान्य	आधुनिक	आसक्त	उदार
अप्रत्यक्ष	अल्प	असुन्दर	आध्यात्मिक	आस्था	उदास
अप्राकृतिक	अलौकिक	असुरक्षा	आध्यात्मिता	आहार	उदाहरण
अप्राप्य	अल्पायु	अस्तित्व	आनन्द	इतर	उद्देश्य
अप्रेम	अवगत	अस्मिता	आनन्दातिरेक	इत्यादि	उद्धार
अभयपद	अवचेतन	अस्वीकार	आनुवंशी	इन्द्रिय	उद्यत
अभाव	अवधारणा	अहङ्कार	आन्तरिक	ईर्ष्या	उद्योग
अभिनन्दित	अवलोकन	अहं	आन्दोलन	ईश्वर	उद्विग्न
अभिनय	अवश्य	आकर्षक	आपत्ति	उक्त	उन्नति
अभिभावक	अवस्यम्भावी	आकाँक्षा	आभा	उक्ति	उन्मुख
अभिमान	अवसर	आकार	आय	उग्र	उप
अभियान	अवस्था	आकाश	आयात	उचित	उपकरण
अभिलाषा	अवाक्	आक्रमण	आयु	उच्च	उपकार
अभिलेख	अविरल	आक्तोश	आयोजना	उच्चरित	उपचार
अभिव्यक्त	अविवाहित	आखेट	आरती	उच्चस्तरीय	उपदेश
अभ्यस्त	अविश्वास	आगन्तुक	आलस्य	उच्चारण	उपधारा
अभ्यास	अशरीरी	आग्रह	आलोचना	उच्चारित	उपन्यास

अमर	अशान्त	आचरण	आल्हादित	उत्कट	उपभोक्ता
उपभोग	ओष्टयुगल	काण्ड	कुशल	क्षमा	गौरव
उपमा	औषधी	कान्ति	कृतकृत्य	क्षम्य	गौरवान्वित
उपयुक्त	कक्ष	कामाख्या	कृतज्ञता	क्षितिज	ग्रस्त
उपयोग	कक्षा	कामुक	कृत्य	क्षीण	ग्रह
उपलब्ध	कटिबद्ध	कामुकता	कृत्रिम	क्षुद्र	ग्रहणशील
उपवास	कठोर	काया	कृपया	क्षेत्र	ग्रहनक्षत्र
उपस्थित	कण्ठ	कारक	कृपा	क्षेप्यास्त्र	ग्राम
ऊर्जा	कथा	कारुणिक	कृष्ण	खण्ड	ग्रामस्यार्थे
उर्ध्वगामी	कथोपकथन	कार्य	केन्द्र	खल्वाट	ग्राहक
उर्वर	कदापि	कार्यक्रम	केन्द्रित	खाद्य	ग्लानि
उल्लेखनीय	कन्या	कार्यान्वयन	केवल	खाद्यान्न	घमण्ड
उच्च	करुण	कार्यालय	कैलाशपति	गणेश	घातक
ऊर्ध्वगामिता	करुणा	काल	कोण	गति	घृणा
ऋण	कर्तव्य	काव्य	कोप	गदगद	घृणित
ऋषि	कर्ता	काव्यिक	कोमल	गन्ध	घोषणा
ऋषिमुनी	कर्म	काशी	कोषीय	गम्भीर	घोषित
एकदन्त	कर्मचारी	काष्ठ	कौपीन	गर्जन	चकित
एकाग्र	कर्मठ	किंवदन्ती	क्रम	गर्भ	चक्त
एकाङ्गी	कर्मरत	किञ्चित	क्रान्तिकारी	गर्भाधान	चक्षु
एकात्म	कला	किमार्थ	क्रिया	गर्व	चतुर
एकादशी	कलात्मकता	कीर्ति	क्रियाकलाप	गर्हित	चतुर्मुखी
एकाधिक	कल्पना	कुकृत्य	क्रोध	गार्हस्थ	चन्दन
एकान्त	कल्याण	कुण्ठित	क्षण	गुंजित	चन्द्र
एकान्तक्रिया	कवि	कुण्ड	क्षणभङ्गुर	गुण	चमत्कार
एवम्	कविता	कुण्डलिनी	क्षणिक	गृष्मयाम	चरण
ऐच्छिक	कष्ट	कुण्डल	क्षतिपूर्ति	गृहबन्दी	चरम
ऐतिहासिक	काक	कुदृष्टि	क्षत्रीय	गृहस्थ	चरित्र
ओष्ठद्वय	काकबन्ध्या	कुलस्यार्थे	क्षमता	गृहिणी	चर्चा

चर्चित	जन्मजन्मान्तर	तथ्य	त्यजेत्	दीप्तिमान	द्रवित
चलायमान	जप	तथ्याङ्कशास्त्री	त्यजेदेकम्	दीर्घ	द्रव्य
चातुर्य	जरा	तदारुकता	त्याज्य	दीर्घजीवी	द्रुत
चारित्रिक	जराजीर्ण	तन	त्रस्त	दीव्यता	द्वापर
चित्कार	जल	तन्तु	त्रासद	दुःख	द्वितीय
चित्त	जलग्रह	तन्मयता	त्रिशुल	दुःखदायी	धन
चित्र	जलवायु	तन्वङ्गी	त्रेता	दुःखित	धनधान्य
चित्रित	जागृत	तप	त्वरित	दुःखी	धनुष
चिन्तक	जिज्ञासा	तपस्या	दक्षिण	दुर्गति	धरातल
चिन्तन	जितेन्द्रिय	तपस्वी	दक्षिणा	दुर्गन्ध	धन्यवाद
चिन्ता	जीर्ण	तपस्वीनी	दण्ड	दुर्घटना	धर्म
चिन्ताग्रस्त	जीव	तपोवल	दण्डित	दुर्बल	धर्मसम्मत
चिन्ताजनक	जीवन	तप्त	दत्तचित्त	दुर्भाग्य	धारक
चिन्तित	जीवात्मा	तरल	दन्त	दुर्लभ	धारण
चिह्न	जीवित	तात्कालिक	दमन	दुर्वासा	धार्मिक
चुम्बकीय	जेष्ठ	तात्त्विक	दमित	दुविधा	धिक्कार
चुम्बन	ज्ञात	तान्त्रिक	दयनीयता	दुष्यन्त	धैर्य
चोषण	ज्ञान	तालबद्ध	दर्शक	दूरदर्शी	धैर्यपूर्वक
छात्र	ज्ञानवान	तिष्ठति	दर्शन	दूषित	ध्वानावस्थित
जगत	ज्ञानी	तीक्ष्ण	दार्शनिक	दृढ	ध्यानी
जटिल	ज्योतिषी	तीव्र	दर्शनीय	दृश्य	ध्येय
जनता	टिप्पणी	तुष्टि	दान	दृष्टि	ध्वस्त
जनपद	तटस्थ	तृण	दायित्व	देवदास	नक्षत्र
जनसङ्ख्या	तत्काल	तृतीय	दारिद्र्य	देवी	नगण्य
जन्तु	तत्क्षण	तृप्त	दिनचर्या	दैनिक	नगर
जन्म	तत्पर	तेज	दिवस	दैवी	नतमस्तक
जन्मधारण	तत्त्व	तेजस्विता	दिव्य	दोष	नतशिर
जन्ममरण	तत्त्वयुक्त	तेजस्वी	दीक्षान्त	द्रव	नन्दी
नव	निमन्त्रणा	निर्धारण	नीरसता	परिचालन	पशुवृत्ति

नवजात	निमित्त	निर्धारित	नृत्य	परिचित	पश्चात्
नवयुवक	निमेष	निर्माण	नेत्र	परिणत	पश्चाताप
नवयुवती	निम्न	निर्माता	नैतिकता	परिणाम	पश्चिम
नवयौवना	नियति	निर्मित	न्याय	परिणामतः	प्राकृतिक
नवीनतम	नियन्त्रण	निर्मूल	न्यायोचित	परिपक्व	पाठ
नवीनता	नियम	निर्वाण	पक्ति	परिपक्वता	पाठक
नष्ट	नियमपूर्वक	निर्वासन	पक्ष	परिपूर्ण	पाण्डु
नागरिक	नियमित	निर्विकार	पञ्चानन	परिभाषा	पारदर्शी
नागरिकता	नियुक्त	निर्विघ्न	पटाक्षेप	परिभाषित	पारस्परिक
नाटक	नियुक्तिपत्र	निलम्बित	पट्टल	परिवर्तन	पारावार
नाटकीय	निरङ्कुश	निवारण	पठनपाठन	परिवार	पारिश्रमिक
नायक	निरन्तर	निवासी	पण्डित	परिवेश	पार्वती
नायकत्व	निरन्तरता	निवेदन	पत्नी	परिश्रम	पिण्ड
नायिका	निराकरण	निश्चय	पत्र	परिस्थिति	पिता
नारी	निरापद	निश्चित	पथ	परीक्षण	पितृ
नाश	निरीक्षण	निश्चिन्त	पथ्य	परीक्षा	पीडा
नास्तिक	निरीह	निषेध	पद	परीक्षाफल	पीडित
निःशुल्क	निरुद्देश्य	निषेधित	पदाधिकारी	परोपकार	पुजारी
निःश्वास	निरूपाय	निष्कर्ष	पदार्थ	परोपकारी	पुण्य
निकट	निरोगी	निष्कासन	परपीडक	पर्यटक	पुत्र
निकटता	निर्णय	निष्क्रिय	परमात्मा	पर्यवेक्षक	पुत्रकलत्र
निकृष्ट	निर्देश	निष्ठावान्	परम्परा	पर्याप्त	पुत्री
नितान्त	निर्देशक	निस्तब्धता	परम्परागत	पर्वत	पुनः
नित्य	निर्देशन	निस्पृह	पराक्रम	पवित्र	पुनर्जन्म
निद्रा	निर्दोष	निहित	पराजय	पवित्रता	पुरतः
निन्दित	निर्दोषिता	नीति	परिचय	पशुत्व	पुरस्कार
निमग्न	निर्धनता	नीरस	परिचारक	पशुपतिनाथ	पुरस्कृत
पुराण	प्रकार	प्रतिस्पर्धा	प्रवाह	प्रायः	बहन
पुरुष	प्रकाश	प्रतीक	प्रवृत्ति	प्रायशः	बाध्यता

पुरुषत्व	प्रकाशित	प्रतीकात्मक	प्रवेश	प्रावधान	बारम्बार
पुरुषार्थ	प्रकृति	प्रतीक्षा	प्रशंसा	प्राविधिक	बालक
पुलकित	प्रक्रिया	प्रत्यक्ष	प्रश्न	प्रिय	बाला
पुष्ट	प्रखर	प्रत्यञ्चा	प्रश्नोत्तर	प्रियम्बदा	बालिका
पुष्टि	प्रख्यात	प्रत्युत्तर	प्रश्वास	प्रेत	बाल्यकाल
पुस्तक	प्रचलन	प्रत्येक	प्रसङ्ग	प्रेम	बाहु
पूज्य	प्रचारक	प्रथम	प्रसन्न	प्रेमप्रसङ्ग	बाहुबल
पूर्ण	प्रज्ञा	प्रदत्त	प्रसव	प्रेममय	बाह्य
पूर्णतः	प्रजातन्त्र	प्रदर्शन	प्रसविणी	प्रेमविहीनता	विग्रह
पूर्णतया	प्रण	प्रदान	प्रसिद्ध	प्रेमिका	विघ्न
पूर्णता	प्रणेता	प्रदुषित	प्रस्ताव	प्रेमी	विन्दु
पूर्णत्व	प्रताप	प्रदेश	प्रस्तुत	प्रेरणा	बुद्ध
पूर्व	प्रतिक्रिया	प्रधानमन्त्री	प्रस्थान	प्रेरित	बुद्धि
पूर्वजन्म	प्रतिज्ञा	प्रफुल्ल	प्रहरी	प्रोत्साहन	बैराग्य
पूर्ववत्	प्रतिद्वन्दी	प्रबन्ध	प्रहार	प्लावित	बौद्धिक
पूर्वाधार	प्रतिनायक	प्रबल	प्राकृतिक	फल	ब्रह्म
पूर्वावस्था	प्रतिनिधित्व	प्रभाव	प्राचीन	फलतः	ब्रह्मा
पृथ्वी	प्रतिपक्ष	प्रमाण	प्राचुर्य	बतृत्व	ब्रह्माण्ड
पृथ्वीनारायण	प्रतिपल	प्रमाणपत्र	प्राण	बद्रीनाथ	ब्राह्मण
पृष्ठ	प्रतिबन्ध	प्रमाणित	प्राणी	बन्धन	भक्त
पृष्ठभूमि	प्रतिभा	प्रमुख	प्राध्यापक	बन्ध्या	भक्ति
पोषण	प्रतिमूर्ति	प्रमुदित	प्रान्त	बलात्कार	भगवान
पौत्र	प्रतियोगिता	प्रयत्न	प्रान्तर	बलिदान	भङ्ग
पौराणिक	प्रतिवेदन	प्रयोजन	प्राप्त	बलिष्ठ	भण्डार
प्रकट	प्रतिशत	प्रयोक्ता	प्राप्ति	बस्त्र	भय
प्रकटीकरण	प्रतिस्पर्धा	प्रवचन	प्राप्य	बस्त्राच्छादित	भयभीत
भविष्य	मणि	महत्त्वपूर्ण	मीन	यथास्थान	रचना
भविष्यवाणी	मण्डल	महाकाय	मुक्त	यथोचित	रचयिता
भव्य	मतदाता	महात्मा	मुग्ध	यदाकदा	रणभूमि

भव्यता	मतभेद	महादेव	मुद्रा	यदि	रस
भाव	मधुमेह	महान	मनुष्य	यद्यपि	रहस्य
भावना	मधुर	महानगरपालिका	मुनि	ययाति	रहित
भावुक	मध्यम	महानुभाव	मूर्ख	याचना	राक्षस
भाषण	मध्यान्तर	महाभारत	मूल	यात्रा	राज
भाषा	मनःस्थिति	महाराज	मूलतः	यान्त्रिक	राजकीय
भिक्षा	मनुष्य	महावाक्य	मूल्य	यावत	राजकुमार
भिक्षाटन	मनुष्येतर	महिमा	मूल्याङ्कन	युक्ति	राजदूत
भुत	मनोभाव	महोदय	मृग	युग	राजनीति
भूभाग	मनोयोग	माणिक	मृच्छ	यद्ध	राजनीतिज्ञ
भूमि	मनोरञ्जन	माता	मृत्यु	युधिष्ठिर	राजपाट
भूमिका	मनोवैज्ञानिक	मातृत्व	मृत्युरेव	युवक	राजसी
भूमिगत	मन्त्र	मातृसत्तात्मक	मृदु	युवती	राजस्व
भूषण	मन्त्रविद्ध	माद्री	मेघ	युवा	राज्य
भेद	मन्त्रालय	माध्यम	मेघदूत	योग	राधा
भेष	मन्त्रिपरिषद्	मानव	मेघमय	योगी	राम
भोक्ता	मन्त्रिमण्डल	मानसिक	मैथुन	योग्य	राशि
भोग	मन्त्रोच्चारण	मान्यता	मोह	योग्यता	राष्ट्र
भोजन	मन्दिर	मार्मिक	मोहन	योजना	राष्ट्रसंघ
भौतिक	मरण	मित्र	मौखिक	योद्धा	राष्ट्रीय
भ्रम	मरणासन्न	मित्रता	मौलिकता	यौन	रासायनिक
भ्रमण	मर्मत	मिथक	यक्ष	यौवन	रिक्तता
भ्रष्ट	मलिन	मिलन	यक्षिणी	रक्तचाप	रुग्ण
भ्रष्टाचार	मस्तिष्क	मिश्रित	यथार्थ	रक्तदान	रुचि
मञ्जूर	महत्त्व	मिष्ठान्त	यथावत्	रक्षार्थ	रुदित
रुष्ट	वञ्चित	वार्षिक	विधि	विशिष्ट	वृद्धि
रूपान्तर	वयस्कता	वासना	विधिपूर्वक	विशुद्ध	वृहद्
रोग	वरण	वास्तव	विनम्र	विशेष	वैज्ञानिक
रोमाञ्चक	वरदान	वाहक	विनय	विशेषज्ञ	वैदेशिक

रोमाञ्चकता	वर्गीय	वाहन	विनष्ट	विशेषता	वैभव
लक्षण	वर्जना	विकसित	विनाश	विश्राम	वैराग्य
लक्षित	वर्जित	विकास	विनोद	विश्लेषण	वैराग्ययुक्त
लज्जा	वर्ण	विखण्डित	विपन्न	विश्व	वैवाहिक
लज्जाशील	वर्णन	विख्यात	विपरीत	विश्वजनीन	वैश्य
लतादि	वर्णनातीत	विगत	विपश्यना	विश्वनाथ	व्यङ्ग्यात्मक
लाघव	वर्णित	विघ्न	विभाग	विश्वसनीय	व्यक्त
लाभ	वर्तमान	विचरण	विभिन्न	विश्वस्त	व्यक्ति
लिखित	वर्ष	विचलित	विभूति	विस्वस्तरीय	व्यक्तिगत
लेखक	वर्षाकाल	विचार	विमुख	विश्वामित्र	व्यक्तित्व
लोक	वर्षीय	विचारणीय	विमोचन	विश्वास	व्यग्र
लोकप्रिय	वलिष्ठ	विचेत	वियोग	विश्वासघात	व्यञ्जन
लोकराज	वल्कल	विजय	वियोगक	विष	व्यथा
लोभ	वश	विज्ञान	विरक्त	विषय	व्यर्थ
लौकिक	वशीकरण	विज्ञापन	विरह	विषयक	व्यवस्था
वंश	वस्त्र	वितरण	विरुद्ध	विषयवस्तु	व्यवहार
वंशज	वाक	वितर्क	विलास	विस्तृत	व्यस्त
वंशवीज	वाक्य	विदूषी	विलासिता	विस्मरणवस्था	व्यस्तता
वंशवृक्ष	वाञ्छनीय	विद्यमान	विलासी	विहीन	व्याकरणिक
वक्तव्य	वाण	विद्या	विवरण	विह्वल	व्याख्या
वक्ता	वाणभट्ट	विद्यार्थी	विवश	वीर	व्याधि
वक्तुण्ड	वातावरण	विद्रोह	विवशता	वृक्ष	व्यापक
वक्षस्थल	वायुवेग	विद्वान्	विवेक	वृत्ति	व्यापार
वचत	वार्ता	विधवा	विशाल	वृथा	व्याप्त
व्यायाम	शास्वत	शौर्यमय	संरचना	सन्यास	समृद्ध
व्यावसायिक	शासक	शैली	संविधान	सन्यासिनी	सम्पत्ति
व्यावहारिक	शास्त्र	शैशव	संवेदना	सन्यासी	सम्पदा
व्रत	शास्त्रीय	शोभायमान	संशय	सफल	सम्पन्न
शकुन्तला	शिक्षक	शोषण	संशोधन	सभा	सम्पर्क

शक्ति	शिक्षित	शौचालय	संसद	सभ्यता	सम्पूर्ण
शताब्दी	शिर	श्याम	संसर्ग	सम	सम्पृक्त
शत्रु	शिरच्छेदन	श्राप	संस्कृति	समक्ष	सम्बद्ध
शब्द	शिरस्त्राण	श्राद्ध	संसार	समग्र	सम्बन्ध
शमन	शिरोधार्य	श्रापित	संहार	समता	सम्बोधन
शयन	शिल्पी	श्री	सक्रिय	समय	सम्भव
शरण	शिव	श्रीमती	सक्षम	समयानुकूल	सम्भावना
शरत्चन्द्र	शिविर	श्रीवृद्धि	सखी	समर्थ	सम्भोग
शरीर	शिशु	श्रृङ्खला	सचिव	समर्थन	सम्मान
शरीरादि	शिष्ट	श्रृङ्गारमय	सजीव	समर्पण	सम्मुख
शरीरी	शिष्य	श्रेय	सत्कार	समर्पित	सरिता
शल्य	शीतल	श्रेष्ठ	सत्य	समस्त	सर्जक
शल्यक्रिया	शीर्षक	श्रोता	सदस्य	समस्या	सर्वत्र
शस्त्र	शुकदेव	शवास	सदासयता	समाज	सर्वथा
शाकाहारी	शुद्ध	षडयन्त्र	सदुपयोग	समाधि	सर्वश्रेष्ठ
शाकुन्तलम्	शुभ	षोडशी	सदैव	समानता	सर्वसाधारण
शाखा	शुभारम्भ	संकलित	सन्तान	समारोह	सर्वस्व
शान्त	शुष्क	संक्षिप्त	सन्तुलन	समावेश	सर्वेक्षण
शान्ति	शूद्र	सङ्ख्या	सन्तुष्ट	समाहित	सर्वोच्च
शान्तिपूर्वक	शून्य	संघर्ष	सन्तोष	समिति	सर्वोत्कृष्ट
शारीरिक	शून्यता	संयम	सन्देश	समिधा	सलज्ज
शालिग्राम	शेष	संरक्षक	सन्देश	समुचित	सशक्त
शावक	शैया	संरक्षण	सन्निकट	समुद्र	सशरीर
सशुल्क	सारयुक्त	सुषुप्त	स्थानीय	स्वर	हस्ताक्षर
सहचरी	सार्थक	सुसज्जित	स्थापना	स्वरूप	हस्तान्तरण
सहज	सार्वजनिक	सुसम्पन्न	स्थानापन्न	स्वर्ग	हार्दिक
सहपाठी	सावित्री	सुसूचित	स्थापित	स्वर्गारोहण	हिंसा
सहमत	साहित्य	सूक्ष्म	स्थायी	स्वर्ण	हिंस्रक
सहयात्री	सिद्ध	सूचक	स्थिति	स्वर्णाभूषण	हितैषी

सहयोग	सिद्धान्त	सूचना	स्नान	स्वर्णिम	हिमाल
सहर्ष	सिद्धान्तनिष्ठ	सूचित	स्नेहसिक्त	स्वस्थ	हीन
सहानुभूति	सिद्धार्थ	सूची	स्पर्श	स्वागत	हृदय
सहायता	सिद्धि	सूत्रधार	स्पष्ट	स्वाद	हेतु आदि
सहृदयी	सीमित	सूर्य	स्मरण	स्वादिष्ट	
सैह्य	सुखमय	सृष्टि	स्मित	स्वाभाविक	
साँस्कृतिक	सुगन्ध	सेवक	स्मृति	स्वाभिमान	
सांसारिक	सुदूर	सेवन	स्रष्टा	स्वामी	
साक्षात्	सुन्दर	सेवी	स्रोत	स्वार्थ	
साक्षी	सुन्दरी	सैनिक	स्वचालित	स्वार्थी	
साधक	सुपथ	सौन्दर्य	स्वच्छता	स्वास्थ्य	
साधन	सुपुत्र	सौभाग्य	स्वच्छन्द	स्वीकार	
साधना	सुप्रसिद्ध	सौम्य	स्वजन	स्वीकृति	
साधारण	सुमधुर	स्तन	स्वतः	स्वैरकल्पना	
सान्त्वना	सुयोग्य	स्तर	स्वतन्त्र	हठ	
सान्निध्य	सुरक्षा	स्तुति	स्वप्न	हठी	
सामग्री	सुरक्षित	स्त्री	स्वप्नदोष	हत्या	
सामर्थ्य	सुरथ	स्त्रीयोचित	स्वप्निल	हरण	
समाजिक	सुलभ	स्थगित	स्वभाव	हर्षित	
सामान्यतया	सुललित	स्थल	स्वाभाविक	हवन	
सामिप्य	सुवर्ण	स्थान	स्वयं	हस्त	
सामूहिक	सुविधा	स्थानीय	स्वयंवर	हस्तरेखा	

३.१.२ तद्भव शब्द

संस्कृत भाषामा प्रचलित शब्दहरूबाट केही परिवर्तनका साथ वा ध्वनितात्विक दृष्टिमा संस्कृत मूलभन्दा भिन्न भई नेपाली भाषामा प्रयोगमा रहेका तर त्यही स्रोतबाट विकसित शब्दहरूलाई तद्भव भनिन्छ। गुरुराज हेमराज पण्डितले संस्कृतबाहेक अरु भाषाबाट आएका शब्दहरूलाई पनि केही परिवर्तित भई प्रयोग भएको दशामा त्यस्तो शब्दलाई पनि तद्भव शब्द भनेका छन्।^{६१} संस्कृत भाषाबाट प्राकृत र अपभ्रंश भाषाको रूपमा विकास भएर

^{६१} गुरुराज हेमराज पण्डित, पूर्ववत्, पृ. ३८१।

नेपालीमा चलन चल्तीमा आएको शब्दलाई तद्भव भन्ने गरिन्छ।^{६२}संस्कृतबाट सोभै नआई प्राकृत र अपभ्रंशको स्रोतबाट रूप फेरेर नेपालीमा आएका शब्दलाई तद्भव शब्द भनिन्छ।^{६३} यसरी संस्कृत मूल शब्द केही विकारयुक्त भई प्रयोगमा आउँदा तद्भव शब्दका रूपमा चिनिन्छन्।

सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा नामक उपन्यासमा प्रयुक्त तद्भव शब्द निम्नानुसार प्रयोग भएका छन् :

अँगाले	आइतवार	इच्छुक	एकछिन	कनिकुथी	काम्न
अंकमाल	आइन	उँचाई	एकजना	कम्मर	कायमै
अचम्म	आइमाई	उकाल	एक्काइसौं	करोड	कालो
अचेल	आइसके	उकालो	एक्कासी	करोडपति	किन्
अभ्र	आउँथे	उकुसमुकस	एत्रैसिति	कर्के	किरिया
अनुहार	आउँदा	उघारेर	ओछ्यान	कर्मी	कुकाठ
अनेक	आऊ	उड्	ओठ	कहाँ	कुखुरा
अनेकौं	आगो	उचाल्यो	ओठमुख	कहिले	कुन
अनौठो	आज	उठे	ओढेर	कहीं	कुम
अब	आठ	उधिन्न	ओम	काँडा	केहीवेर
अल्छी	आठौं	उनन्साठी	ओर्ले	काँध	कोठा
अल्भाउन	आतंकित	उभि	औँठी	काख	खति
अल्भो	आधा	उमार्न	औला	काट्	खाँदा
असल	आफन्त	उम्रे	औँसी	काठ	खाए
अहिले	आफू	उहिल्यै	कठिन	काठमाडौं	खिन्न
अह्लाउन	आफ्नो	उही	कठोरै	कान	खोज
आँखा	आमा	एउटा	कडा	कान्छो	गइ
आँसु	इच्छा	एउटै	कता	काम	गए
गनेर	जुक्ति	तेह्र	धुवाँ	नातिनी	बोधो
गर्	जुठो	तैले	नआउँदा	निदाउन	बोली
गाउँ	जुद्धाजुद्धा	थाके	नउघारेरै	निदायो	भइरहन

^{६२} रामविक्रय सिजापति, पूर्ववत्, पृ.२५.

^{६३} मोहनराज शर्मा, पूर्ववत्, पृ.५६।

गारोसाङ्ग्रो	जेठी	थान्को	नउठ्ने	निर्धो	भइसके
गिद्धराज	जेठो	थोरै	नओर्लि	नेता	भएन
घडी	जोगी	दश	नकाटे	नेपाली	भन्छे
घर	ज्वरो	दाँत	नखाएर	पन्छाइदिन्थ्यो	भन्थी
घरेलु	भरेर	दाइ	नगएरै	पकाउ	भन्नु
घ्यू	भल्याँस्स	दाजुभाइ	नङ्	पचास	भाइ
चार	भादैँ	दाहिने	नचुसाउ	पखेटा	भात
चाह्	ठूलो	दिंदा	नजन्मे	पच्चिस	भाइजस्तै
चुसाउने	ढङ्गा	दिदीबहिनी	नजिक	पच्छ	भातसात
चेतना	ढाँटेर	दुई	नदिई	पछि	भातै
चोर	ढाड	दुईटा	नदेखुन्	पढाउनु	भान्जा
चौध	ढुङ्गा	दुईचार	नपठाउ	पढे	भान्जो
चौबीस	तँ	दुःखद्	नपढेर	पनि	मंगल
छत्तीस	तरुनी	दुःखी	नपत्याउ	पन्ध्र	मंगलबार
छाता	तरुनो	दुख्थ्यो	नपाइने	पहाड	मंजन
छानो	तातो	दुब्लाउन	नपाउ	पहिलो	मनोरञ्जन
छिन्	तिखी	दूध	नबज्दै	पाँच	मर्नु
छेकेन	तिमी	देउता	नबुभेरे	पाँचसय	मशान
जंगल	तिम्रा	देखाउ	नलेख्नु	पाँचौँ	मसिनो
जन्मनु	तिर्खा	देवीदेउता	नसुतेर	पाउ	माघ
जन्माउन	तिखो	दोस्रो	नसुना	बाहुला	माछा
जन्मायो	तीन	धपक्क	नाउँ	वित्ती	माटो
जागरुक	तीस	धर्ती	नाक	बिहे	मानिस
जान्छ	तेजिलो	धान	नाघ्न	बीस	माला
जिब्रो	तेस्रो	धिक्कार्न	नाङ्गो	बूढो	मासु
जिल्ला	तेल	धुकधुकी	नाति	बूढी	मासुभात
माहुरी	रात	विरुवा	साँभ्र	सुन्छ	हाम्री
मिठाई	रातो	सुरु	साउन	सुन्दर	हामी
मीठो	रानी	सँगै	सात	सुन्दरी	हारे

मुख	रुँदा	सधैं	सातदिन	सोभो	हावा
मुठी	रोग	सकभर	सातवटा	सोमबार	हिँडे
मुर्छा	रोजाइ	सक्नु	साता	हँसाउ	हिंसक
मुसा	लाख	सपना	साथ	हजार	हिजो
मैले	लाग्ने	सब	सास	हरियो	हुनु
यसरी	लाज	सम्भना	सिर्जना	हर्षिने	हुरिएर
यहाँ	लेखा	सय	सुख्वा	हलक्क	हेय
यहाँनिर	लेख्नु	सयवर्ष	सुक्नु	हाँक	हेराइ
रगत	ल्याइदिउ	सहजै	सुख	हात	होला आदि
रमाइलो	वनजङ्गल	सहन	सुत्न	हातमुख	
रमिता	बाँधिए	साँचो	सुन	हात्ती	
राजा	विदेश	साच्ची	सुनौलो	हानी	

३.२ आगन्तुक शब्द

कुनै पनि भाषाको आफ्नो माउ भाषाबाहेकका अन्य भाषाबाट लिइएका वा आएका शब्दहरूलाई आगन्तुक शब्द भनिन्छ । संस्कृत स्रोतबाहेकका अरु स्रोतबाट आएका शब्दहरू आगन्तुक शब्द हुन् ।^{६४} आगन्तुक शब्दको अर्थ आफ्नो भाषामा अरु कुनै भाषाबाट मिसिनआएका शब्दहरू भन्ने हुन्छ ।^{६५} यसरी अन्य देशीय वा विदेशी भू-भागमा बोलिने भाषाबाट नेपाली भाषामा आई नेपाली भाषालाई समृद्ध बनाउने शब्दहरूको समष्टि रूपलाई नै आगन्तुक शब्दभण्डार भनिन्छ । नेपाली शब्दभण्डारमा रहेका आगन्तुक शब्दहरूलाई स्वदेशी भाषास्रोत र विदेशी भाषास्रोत गरी दुई आधारमा हेर्न सकिन्छ ।

सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा, नामक उपन्यासमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरू निम्नानुसार प्रयोग भएका छन् ।

३.२.१ स्वदेशी भाषास्रोतबाट आएका शब्दहरू

नेपाली भाषाबाहेक नेपालभित्र बोलिने अन्यभाषाबाट नेपाली भाषामा आएका शब्दहरू नै स्वदेशी आगन्तुक शब्द हुन् र यस्ता समग्र शब्दलाई स्वदेशी आगन्तुक शब्दभण्डार अन्तर्गत राखिन्छ । स्वदेशी भाषाहरूबाट नेपाली भाषाले प्रशस्त मात्रामा शब्दहरू ग्रहण गरेको छ । स्वदेशी भाषास्रोतबाट नेपाली भाषामा आएका प्रस्तुत उपन्यासमा प्रयुक्त केही शब्दहरू निम्न रहेका छन् :

^{६४} देवीप्रसाद गौतम, पूर्ववत्, पृ. ९६।

^{६५} रामविक्रम सिजापति, पूर्ववत्, पृ. १२६ ।

उपना ककनी कचौरा	करुवा खाजा खुर्सानी	गुन्द्री गोलभेडा चोलो	च्याङ्गा छुर्पी जङ्गाहा	जाँड भाँकी ज्याला	फिङ्गी भ्याल दिज्यू
पसले पालुङ्गो	पोथी बाजे	वार्दली विस्कुन	भरेङ् भुजा	भेडा भोटो	ल्याकत आदि

३.२.२ विदेशी भाषास्रोतबाट आएका शब्दहरू

नेपालमा बोलिने भाषाबाहेक अन्तराष्ट्रिय भाषिक स्रोतबाट नेपाली भाषामा आएका शब्दहरूलाई विदेशी आगन्तुक शब्द भनिन्छ । यस्ता भाषिक स्रोतबाट नेपाली भाषामा भित्रिएका शब्दहरूको राशिलाई विदेशी आगन्तुक शब्दभण्डार भनिन्छ । विज्ञान -प्रविधिको तीव्र विकाससँगै नेपाली भाषाले यस्ता शब्दहरू ग्रहण गरेको हो । यसरी नेपाली भाषामा प्रविष्टि पाएका विदेशी आगन्तुक शब्दहरूलाई पनि पश्चिम एशियाली मूल भाषाबाट आएका शब्द र युरोपेली मूल भाषाबाट आएका शब्दगरी भिन्दा-भिन्दै हेर्न सकिन्छ ।

३.२.२.१ पश्चिम एशियाली मूलका आगन्तुक शब्द

ध्रुवचन्द्र गौतम मूलत नेपाली साहित्यका साहित्यकार भए पनि उनका रचनामा यथेष्ट मात्रामा विदेशी आगन्तुक शब्दहरूको भण्डार पाउन सकिन्छ । सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा नामक उपन्यासमा पश्चिम एशियाली मूलका आगन्तुक शब्दहरू निम्नानुसार प्रयोग भएका छन् ।

अखबार	कन्जुस	खतरा	घुस	ताजा	फाइदा
अदव	कन्जुसी	खपत	चलाख	तिहार	फुर्सद
असुली	कदर	खवर	चुन्नी	तुरुन्त	फौजदारी
असुल्ल	कब्जा	खराब	चौहद्दी	थाल	बखत
अस्पताल	कर्जा	खरिद	जमाना	थोरबहूत	बदनामी
आखिर	कबुल	खर्च	जमिन	दरबन्दी	बदला
आम्दानी	कलम	खर्दार	जवान	दरवार	बन्दूक
आराम	कसम	खुंखार	जवाफ	दराज	बन्देज
आलु	कागज	खुद्रा	जागिर	दर्खास्त	बरण्डा
इज्जत	कानून	खुलेआम	जिद्दी	दर्जा	बर्खास्त
इनार	कानूनी	गरीब	भुठो	दलाल	बर्वाद
इन्तिजाम	कापी	गरीबी	ठहर	दुपट्टा	बहाना
इमान्दारी	कायम	गलत	ठेकेदार	दूधवाली	बहाली
इमान्दार	कालीगढ	गल्ती	ठेक्का	नक्कल	बाँदर
इलाका	किताब	गल्ली	तकिया	नस्ल	वाल्टिन

उधारै	किफायती	गाजल	तनाव	नामर्द	बासमती
उधारो	किफायत	गाडी	तरकारी	नोकरी	बुढिया
उर्दी	किस्ता	गिरफ्तार	तरिका	पंजा	बेइमान
ओहोदा	कुर्ता	गिरफ्तारी	तलब	पेटी	बेकार
औजार	कुस्ति	गुण्डागर्दी	तवर	पेटीकोट	बेकारी
औताइसके	कैद	गेरुवा	तस्वीर	पैसा	बेकूप
कङ्गाल	खतरनाक	घटिया	तागत	फक्कड	बेरोजगार
बेरोजगारी	मनसुवा	मौसम	लाल	सर्त	हाकिम
भंसार	मर्द	रङ्	लालमोहर	शाह	हातहतियार
भत्ता	माफ	रवाफ	लालसा	शोख	हालचाल
भरोसा	मामुली	रामतोरिया	लालिन	सरकार	हासिल
भीड	मालामाल	राहत	लिबास	सरकारी	हिरासत
भीक	मालिक	लगौटी	लिलाम	सल्लाह	हिसाब
भूल	मिनाहा	लठ्ठि	लुटपाट	साबुन	हिस्सा
मदिरा	मुश्किल	लाचार	वकालत	हप्ता	हैसियत आदि
मनाही	मौका	लाचारी	वजन	हल्ला	

३.२.२.२ युरोपेली मूलका आगन्तुक शब्द

पश्चिम एशियाली मूलका शब्दहरूका सफल प्रयोक्ता गौतम युरोपेली मूलका शब्दहरूको प्रयोगमा पनि उति नै कुशल देखिन्छन् । यस्ता शब्दको प्रयोगले भाषिक कठिनता थप्नुभन्दा कथानकको मर्मलाई अझ चोटिलो बनाउँदै विषयवस्तुको प्रस्तुतिमा सहजता ल्याएका हुन्छन् । सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा नामक उपन्यासमा प्रयुक्त युरोपेली मूलका शब्दहरू निम्न रहेका छन् :

अंग्रेजी	अफिस	आवर	इन्भेष्टमेण्ट	एज	एशिया
अचिभिड्	अफिसियल	आस्किड्	इन्स्टिटुट	एट	ओकेजन
अक्सफोर्ड	अफिसियली	इज	इन्स्पेक्टर	एडभान्सड	ओभर
अङ्कल	अफ्रिका	इट	इफेक्ट	एडलर	ओरिएण्टल
अण्टी	अवाउट	इटसेल्फ	इमिडियटली	एडिपस	कन्फ्रेन्स
अण्डर	अर	इण्टेलीजेण्ट	इम्युन	एण्टिवायोटिक	कन्सेप्ट
अदर	अरेष्ट	इन	इल्युजिनरी	एनिमेशन	कन्ट्रक्सन
अनयुजुअल	आर्किटाइपल	इन्ची	इलेक्ट्रा	एनीमिया	कप

अपरेशन	अर्डर	इन्कम	इलेक्ट्रोनिक	एम्प्लीफायर	कम्पनी
अप्वाइन्टमेण्ट	असिस्टेण्ट	इन्जिन	इसु	एयर	कम्पोष्ट
अफ	आइसक्तीम	इन्टेन्शन	एग्रीमेण्ट	एयरपोर्ट	कम्प्युटर
अफर	आर्मी	इन्प्रयाक्सन	एङ्कर	एल्बम	कम्प्लेक्स
करेक्सन	क्लास	टेप	ड्राइक्लिन	प्रोजेक्ट	वियर
करेण्ट	क्लिनिक	टेविल	थर्मामिटर	प्रोटिन	विल्डिङ्
कलेज	क्लियर	टेलिफोन	दर्जन	प्रोपली	बुकिङ्
कल्चर्ड	क्वाटर	टेलिभिजन	दिस	प्रोब्लम	बुट
कस्मोपिलिटन	क्वालिफिकेशन	टेस्ट	देम	प्लट	बुस्टर
कान्ट	क्वेश्चन	ट्युवलाइट	नर्मल	प्लेजर	बेटर
काफ्का	गर्ल	ट्युमर	नर्सिङ्ग	प्लेड	बेड
कार	गेट	ट्युसन	नाइट	फ्लोरिस्ट	बेन्च
कार्डिआक	गेम	ट्राइ	नेप्लीज	फाइनल	बैंक
किक्जोट	गेष्ट	ट्रान्जिटरी	परमिट	फाइभ	बोनस
किट्स	ग्याँस	ट्रान्जिस्टर	परमानेण्ट	फिट	बोर्ड
किङ्नी	ग्यारण्टी	ट्राफिक	पाइप	फिडर	व्याग
केजी	ग्यारेज	डन	पार्टनरशिप	फिलोसोफी	व्याङ्क्तुष्ट
केबिन	ग्रेड	डल	पार्टी	फिल्म	व्याण्डेज
कोमा	ग्रीन	डलनेस	पावरफुल	फिवर	ब्रा
कोर्स	चेन्ज	डाइटिङ्	पिकनिक	फी	ब्रेक
कोलम्बस	च्यानल	डाइनिङ्	पीस	फोटो	ब्रेन
कोलेस्टोरोल	जनवरी	डाउन	पुलिस	फ्याक्ट्री	ब्वाय
कोल्याप्सड	टन्सिल	डाक्टर	पेइङ्	फ्यान	ब्रायलर
क्यान	टवेल	डिप्लो	पेन	फ्युचर	भिजिटर
क्यानाडा	टाइप	डिमिनिशिङ्	पेपर्स	फ्रेम	भिडियो
क्यान्सर	टाइफाइड	डिरेक्टर	प्रमोट	फ्रेस	भिसा
क्यान्सिल	टाई	डेड	प्रमोशन	फ्लीटिङ्	भीआइपी
क्यापिटा	टिकट	डेफिसिट	प्राडो	बट	ममी
क्याप्सुल	टिचिङ्	डेमोक्तेसी	प्रिपेयर	बर्ड्स	माइक्तोस्कोप

क्यामेरा	टिफिन	डेलिसस	प्री	बाइरन	माइग्रेन
क्याम्पस	टिभी	ड्याग	पूफ	बाथरुम	माइण्ड
क्याम्ब्रिज	टुरिस्ट	ड्यामेज्ड	प्रेस	बिफोर	माइनस
क्याल्कुलेटर	टुथ	ड्युटी	प्रोक्सी	बिम	मार्क
मार्च	राइट	लस्ट	विस्कट	सेमी	स्लो
मार्बल	राइस	लाइक	शर्ट	सेलिब्रेट	हर्बल
मिनरल	रिक्वेस्ट	लाइन	शेडिङ्	सेल्भेसन	हाउस
मिलिट्री	रिगार्डिङ्	लाइफ	शेम्पू	सेल्युलाइड	हार्मोनी
मिस्टर	रिङ्	लाइसेन्स	सर	सोक्केटस्	हार्बड
मिस्टेक	रिजल्ट	लिटर	सर्भिस	सोर्स	ट्विज
मुड	रिपोर्ट	लिपिस्टिक	सर्व	स्कर्ट	हुक
मेकअप	रियल	लिफ्ट	सल्भ	स्कूल	हेड
मेच्योरिटी	रिसिभर	लिस्ट	साइन	स्केल	हेनरी
मेट्रो	रिस	लेक्चर	साइड	स्किन	हेलमेट
मेड	रुम	लेट	सिङ्गल	स्टाफ	होटल
मेन	रेकर्ड	लेटर	सिट	स्टार	होमो
मोडलिङ्	रेक्टर	लेस	सिनियर	स्टिच	ट्याज
मोडेल	रेडियो	लोडशेडिङ्	सिमेन्ट	स्टेज	ट्याण्डसम
मोसन	रेन्ज	लोशन	सिल्क	स्टेट	ट्युमन
म्याथ	रेन्जर	वन्ली	सिसिफस	स्टेप	ट्युमेनिटी
म्यानेज	रेपुटेशन	वर्ल्ड	सिस्मोग्राफ	स्टेप्लर	ट्यूज
म्यासाचुसेट्स	रेष्ट	वाटर	सुट	स्टोभ	ट्वाट
म्युटेशन	रेसियल	वाटरपूफ	सेकेण्ड	स्ट्याण्डर्ड	ट्विच
यङ्ग	रोमाण्टिक	वारण्ट	सेट	स्याड	ट्विस्की
युङ्	लभ	विथ	सेन्स	स्यालरी	ट्वेयर आदि
यू	लभिङ्	विमेन	सेभेन	स्लिप	

३.३ निष्कर्ष

ध्रुवचन्द्र गौतमद्वारा लिखित सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा उपन्यासमा प्रयोग भएका शब्दहरूलाई स्रोतगत आधारमा हेर्दा तत्सम, तद्भव र आगन्तुक शब्द प्रयोग भएका छन् ।

शब्द प्रयोगका सन्दर्भमा गौतमले तत्सम शब्दको अत्यधिक प्रयोग गरेका छन् । संस्कृतका कठिन शब्दलाई पनि प्रसङ्गानुकूल मिलाई राख्नु र त्यस्तो शब्द प्रसङ्ग सापेक्षताका आधारमा पाठकलाई बोध गराउन सक्नु उनको निजीपनजस्तो देखिन्छ । तद्भव शब्दको प्रयोगमा यो उपन्यास त्यति धनी रहेको देखिदैन । आगन्तुक शब्द प्रयोगका दृष्टिले यस उपन्यासमा स्वदेशी भाषास्रोत र विदेशी भाषास्रोतबाट आएका शब्दहरूको प्रयोग भए पनि विदेशी भाषास्रोतका शब्दहरूमा पनि पश्चिम एशियाली मूलका शब्दहरूभन्दा युरोपेली मुलका आगन्तुक शब्दहरू अत्यधिक प्रयोग भएका छन् ।

यसरी गौतमका उपन्यासमा प्रयुक्त शब्दहरू जुनसुकै स्रोतका तथा अतिक्लिष्ट नै भए पनि औपन्यासिक भाव भूमिलाई अझ प्रगाढ तुल्याउँदै आफ्नो बोधसमेत प्रसङ्गका आधारमा गराउन सफल रहेका छन् । जसद्वारा पाठक आफ्नो शब्दभण्डारलाई समेत अझ विस्तार गर्दै भावको क्तमिक श्रृङ्खलामा अगाडि बढिरहेको हुन्छ । यसरी गौतमले कठिन लाग्ने शब्दहरू पनि उपन्यासको आन्तरिक संरचनामा प्रयुक्त गराई त्यसलाई क्लिष्टताबाट सहजतातर्फ नै उन्मुख गराएका छन् । यो नै गौतमको शब्द प्रयोगगत वैशिष्ट्य हो ।

परिच्छेद चार

शब्दभण्डारको रचानागत विश्लेषण

शब्द बनाउने प्रक्रिया शब्दनिर्माण हो । बनोट वा व्युत्पादनका दृष्टिले शब्द मूल र व्युत्पादन गरी दुई प्रकारका छन् । निर्माण वा बनोट थाहा नभएका वा स्वतः निर्मित शब्द मूल शब्द हुन् । मूल शब्दको व्युत्पादन प्रक्रिया नभएको वा अज्ञात रहेकाले त्यस्ता शब्दलाई माउ, रुढ वा सिद्ध आदि नामले समेत बुझिन्छ । आधारतत्वमा आधेयतत्वको योग भई नयाँनयाँ शब्द बन्नुलाई व्युत्पादन भनिन्छ । यसरी बनेका शब्द व्युत्पन्न शब्द हुन् । बनेका (निर्मित) हुनाले यिनको व्युत्पत्ति हुन्छ । यस्ता व्युत्पन्न शब्दलाई साधित र यौगिक शब्द पनि भनिन्छ । मूलतः नेपाली शब्दनिर्माण प्रक्रिया व्युत्पन्न (सर्गपद्धति), समास पद्धति र द्वित्व पद्धतिका आधारमा हुन्छ । अनुकरण, कर्तन, संक्षेपीकरण आदि शब्दनिर्माणका प्रक्रियालाई गौण प्रक्रियाअन्तर्गत राख्न सकिन्छ ।

४.१ मूल शब्द

नेपालीमा शब्दनिर्माण वा व्युत्पादनका अनेक प्रक्रिया छन् । ती प्रक्रिया घटित नभएका अर्थात् अरुबाट व्युत्पन्न नभएका शब्दलाई मूल शब्द वा आधार भनिन्छ ।^{६६} कुनै प्रत्यय वा उपसर्ग नलागी स्वतन्त्र रूपमा अर्थ दिने शब्दहरू मूल शब्दअन्तर्गत पर्दछन् ।^{६७} सबैभन्दा सानो अभिभाज्य सार्थक व्याकरणात्मक एकाइलाई मूल शब्द भनिन्छ । यसलाई आधारपद वा प्रकृति पनि भनिन्छ ।

ध्रुवचन्द्र गौतमद्वारा लिखित सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा नामक उपन्यासमा प्रयुक्त भएका मूल शब्द वा आधारपदलाई निम्नानुसार हेर्न सकिन्छ :

अँगालो	अर्ध	आम्दानी	इर्ष्या	ऋषि	कण्ठ	कल्पना
अल्भो	अलग्ग	आर्किटाइप	ईश्वर	एक	कथा	कल्याण
अँध्यारो	अल्ली	आर्जन	उग्र	एक्कासी	कदर	कष्ट
अंश	अवधि	आर्ट	उज्यालो	एक्जाम	कन्फ्रेन्स	कसम
अखबार	अवसर	आर्द्र	उट्पट्याइ	एक्लो	कन्या	काँचो
अखिल	अश्व	आर्मी	उत्ताउलो	एग्रीमेण्ट	कन्सेप्ट	काँध
अगाडि	असर	आलु	उत्तीर्ण	एङ्कर	कप	काका
अग्नि	असल	आवश्यक	उत्साह	एडलर	कपाल	काख

^{६६} टंक न्यौपाने, नेपाली व्याकरण र साहित्य, (काठमाडौं : जय बुक डिपो, २०५३-५४) पृ.२२ ।

^{६७} कृष्णप्रसाद न्यौपाने, व्याकरण कुसुम, (स्याङ्जा : हिमलाल न्यौपाने र कृष्णप्रसाद न्यौपाने २०५१), पृ.२२ ।

अचम्म	अस्मिता	आवाज	उदय	एडिपस	कपास	कागज
अचानक	अहं	आशिर्वाद	उदार	एनलाटेन्ड	कब्जा	काण्ड
अचेल	अहिले	आश्चर्य	उदास	एनिमेशन	कमाइ	कान
अभ्र	आँखा	आस्किड्	उद्देश्य	एनिमिया	कमाध	कान्छो
अठोट	आँसु	आस्था	उद्यत	एम्प्लीफायर	कम्पनी	कान्ति
अडान	आइमाई	इच्छा	उद्रेक	एल्बम	कम्पोष्ट	कापी
अण्टी	आकाङ्क्षा	इज्जत	उधारो	एशिया	कम्प्युटर	कामना
अदव	आकार	इन्टलिजेन्ट	ऊन	ओकेजन	कम्प्लेक्स	कायम
अनियुजुअल	आकाश	इनार	उन्नति	ओज	कर	काया
अन्त्य	आखिर	इन्कम	उन्नाइस	ओत	करड्	कार
अन्न	आगो	इन्जुरी	उपमा	ओभर	करुण	कारण
अन्य	आज	इन्टक्सकेट	उपर्ना	ओरिएण्टर	करुवा	कारवाई
अपरेशन	आठ	इन्टेन्शन	उपाधि	ओहोदा	करेक्सन	कार्डिआक
अप्टेरो	आतुर	इन्तिजाम	उमेर	औँठी	करेन्ट	कालीगढ
अप्वाइन्टमेन्ट	आदर	इन्द्रिय	उन्दा	औसी	करेला	कालो
अफर	आदर्श	इन्भेस्टमेन्ट	उर्दी	औजार	करोड	काशी
अफिस	आदिम	इन्स्पेक्टर	उर्वर	कंजूस	कर्मी	काष्ठ
अफ्रिका	आनन्द	इफेक्ट	उल्टो	ककनी	कलम	किञ्चित्
अमेरिका	आन्दोलन	इमान्दार	उल्लू	कक्ष	कला	किडनी
अर्को	आमा	इलाका	उर्जा	कचौरा	कलेज	किताब
अर्ति	आभा	इलेक्ट्रा	ऋण	कठिन	कल्चर्ड	किफायत
किरण	क्यान्सल	खोर	घर	चेन्ज	जिद्दी	टीका
किस	क्याम्पस	गठन	घाँटी	चोक	जिन्सी	टुक्तो
किस्ता	क्लूर	गणेश	घाइते	चोर	जिब्रो	टुरिष्ट
कीर्ति	क्तोध	गधा	घातक	चोलो	जिल्ला	टेष्ट
कुटी	क्लास	गन्ध	घाम	चौध	जीर्ण	टोल
कुण्डल	क्विलयर	गम्भीर	घुँडा	च्यानल	जीवन	ट्यूमर
कबुल	क्वालिफिकेशन	गरीब	घुस	छत्तीस	जुड्	ट्रान्जिटरी
कुर्ता	क्षमता	गर्भ	घोषणा	छर्लङ्ग	जुठो	ट्राफिक

कुशल	क्षितिज	गर्ल	घ्यू	छहारी	जेठो	ठग
कुस्ती	क्षुद्र	गर्हित	चकित	छाती	जेल	ठहर
कृत्रिम	खण्ड	गल्ली	चक्त	छिमेक	जोक्कर	ठिटो
कृष्ण	खतरा	गहुँ	चक्षु	छुपी	जोगी	ठुड्
केटो	खती	गाँठो	चङ्गा	जङ्गल	ज्ञान	ठोस
केन्द्र	खत्तम	गाउँ	चतुर	जगत्	भरना	डन
केविन	खपत	गाजल	चन्दन	जटिल	भर्को	डबल
केवल	खबर्दार	गाडी	चरित्र	जनता	भल्याक्क	डाइटिड्
कैरवी	खरदार	गाहो	चलन	जनवरी	भाँक्ती	डाक्टर
कोक	खरानी	गिरफ्तार	चलाख	जनावर	भिड्डी	डिमिनिसिड्
कोजिकल	खराब	गीत	चामल	जनै	भुटो	डुङ्गा
कोट	खरायो	गुरु	चायाँ	जन्तर	भोल	डेफिसिट
कोप	खर्च	गुहार	चिउँडो	जमर्को	भ्याल	डेमोक्तेसी
कोरोनरी	खल्ली	गोरो	चिठी	जमाना	टन्सिल	ड्राइक्लिन
कोल्म्बस	खबर	ग्याँस	चित्र	जल	टवेल	ढिलो
कोलाज	खान्नी	ग्रस्त	चिसो	जाँगर	टाँक	तकिया
कोलेस्टोरेल	खाम	ग्रहण	चुक	जाउलो	टाइफाइड	तनाव
कौडी	खाल्डो	ग्रेजुएट	चुनाब	जागरुक	टाढा	तरकारी
कौपीन	खुत्रुके	ग्रीन	चुन्नी	जागिर	टिकट	तरङ्ग
क्यानाडा	खुर्सानी	घटना	चुम्बन	जाल	टिचिड्	तरवार
क्यान्सर	खेत	घमण्ड	चुरोट	जिउ	टिफिन	तलब
तस्वीर	दशैं	न्याय	प्रिपेयर	भाइरल	मुजुर	लिखा
तागत	दान	न्यूज	प्लवित	भात	मनुष्य	ल्याक्टोमिटर
तास	दारी	पक्ति	प्लेजर	भाले	मुख	वर्ण
तिर्खा	दाल	पक्ष	फाइनल	भिजिटर	मृग	वाण
तिहार	दाहिने	पचास	फिक्का	भिसा	मेट्रो	वार्दली
तिक्ष्ण	दिउँसो	पण्डित	फोक्सो	भुजा	मेलम्ची	विघा
तीन	दूध	पति	फूल	भेरी	मोशन	विरामी
तुच्छ	देउता	परमिट	फ्लिटिड्	भोजन	मौलिक	विवाह

तेज	द्वार	परम्परा	बजेट	भ्रष्ट	म्युटेशन	विश्वास
तेह	धन	परमानेन्ट	बनिता	मंजन	यक्ष	व्यङ्ग्य
त्रस्त	धनुष	पर्वत	बहिनी	मदिरा	ययाति	व्रत
त्रेता	धर्ती	पाइप	बहस	मधूर	युटिलिटी	शमन
थर्ड	धागो	पान	बाँदर	मनाही	युधिष्ठिर	शयन
थर्मामिटर	धुवाँ	पानी	बाघ	मन्थली	योग	शाखा
थान्को	धोका	पार्टी	बानी	मन्दिर	रक्सी	शीतल
थाल	ध्वस्त	पास	विकम्स	ममता	रहस्य	शून्य
थुंगा	नकल	पिकनिक	बिग्रह	मर्यादा	राक्षस	शैली
थोत्रो	नक्षत्र	पिता	विस्कून	मलामी	राशी	शोषण
थोपो	नग्न	पुरतः	बिहान	महिना	रिगार्डिड्	सचिव
दक्षिण	नम्बर	पुरानो	बेकुप	माइनस	रियल	सन्तान
दङ्गा	नर्क	पुलिस	बोतल	माघ	रुघा	समाज
दन्त	नर्स	पुस्तक	ब्रा	माता	रेक्टर	समिधा
दरवार	नसा	पैंचो	ब्रेक	माद्री	रोपनी	सम्पन्न
दराज	नाक	पोखरी	ब्रायलर	मानव	रोमान्स	सरकार
दरिद्र	नानी	पौडी	भंसार	मामुली	लक्षण	सरिता
दर्खास्त	निर्णय	प्यान्टी	भक्त	मिथक	लज्जा	सर्भिस
दर्शक	नेपाल	प्रकट	भर्खर	मिनरल	लायक	सर्वत्र
दलाल	नोकरी	प्रथम	भविष्य	मिठो	लाल्टिन	सलवार

साडी	सोभो	स्थायी	हतास	हार्दिक	हृदय	ह्विच
साबुन	स्थूल	स्परिचुअल	हतियार	हावा	हैसियत	ह्विस्की
सावित्री	स्कर्ट	स्यालरी	हर्बल	हीन	होमो	ह्वेयर
सिन्को	स्टाफ	स्वर	हवन	हिन्दी	ह्याण्डसम	आदि
सुन्दर	स्टेपलर	स्वास्नी	हाँगा	हिमाल	ह्याभ	
सेलिब्रेट	स्तन	हजार	हाकिम	हिरासत	ह्युमेनिटी	

४.२ व्युत्पन्न शब्द

मूल शब्दमा उपसर्ग, प्रत्यय, समास र द्वित्व भएर निर्मित शब्दलाई व्युत्पन्न शब्द भनिन्छ।^{६५} आधारतत्त्वमा उपसर्ग, प्रत्यय, शब्द आदि लागेर नयाँनयाँ शब्दको रचना हुनुलाई व्युत्पादन भनिन्छ। यस प्रक्रियाबाट निर्मित शब्दलाई व्युत्पन्न शब्द भनिन्छ। व्युत्पादनले शब्दकोशीय अर्थ भएका शब्दको निर्माण गर्छ। यसले समान वर्ग, भिन्न वर्ग, उपवर्गको शब्दनिर्माण गर्छ।

ध्रुवचन्द्र गौतमद्वारा लिखित सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा नामक उपन्यासमा प्रयुक्त व्युत्पन्न शब्दहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

अँगाले	अत्याधुनिक	अनेकौं	अप्राकृतिक	अल्छपना	असजिलो	आडम्बरी
अँगालेर	अद्वितीय	अन्तर्यामी	अप्राप्य	अल्झाएर	असफलता	आतंकित
अगिल्लिर	अध्ययनरत	अन्तर्वार्ता	अप्रेम	अल्पायु	असम्भव	आत्मसात्
अघोषित	अनपेक्षित	अन्धकारमय	अभयपद	अवचेत	असहाय	आत्मीय
अज्ञान	अनभिज्ञ	अन्नदाता	अभाव	अवधारणा	असाधारण	आधै
अटाउनु	अनुकरणीय	अन्याय	अभिलेख	अवमूल्यन	असुरक्षा	आध्यात्मिक
अडिइ	अनुत्तरित	अपमानित	अभिव्यक्त	अवलोकन	अस्वाभाविक	अध्यात्मिता
अडकल	अनुहार	अपरिभाषेय	अमानवीय	अविवाहित	अहिल्यै	आनन्दित
अड्याए	अनुमति	अपहरण	अयोग्यता	अविश्वास	आजै	आपत्तिजनक
अतिकुशल	अनुसन्धान	अपेक्षाकृत	अलौकिक	अशरीरी	आठौं	आफन्त
आफ्नै	उब्जाउन	काली	गनेरै	चाहनु	जिउँदा	डुवे
आरक्षित	उभिने	काव्यमय	गम्भीरता	चित्रित	जिब्रा	डुबुल्की
आलोपन	उमार्न	किनेर	गराइदिन	चिनेका	जिम्मेवारी	डोऱ्याउन
आवश्यकता	उम्कने	किमार्थ	गरिहाले	चिनो	जिस्की	ढप्कुन्जेल
आवेग	उरालिरही	किशोरावस्था	गरीबी	चिन्तित	जीवित	ढाँटेर
आशंका	उल्लेखनीय	कुँदिएको	गलेर	चिप्लेर	जुर्मुँराएर	ढाकिए
अशक्तता	उहिल्यै	कुण्ठित	गाँसिए	चिरा	जोडिन	ढालेर
आशावाद	ऋणी	कुदाउँदै	गिरफ्तारी	चुक्तैन	ज्ञानी	ढुङ्गा
आसक्त	एउटी	कुदृष्टि	गुडाइ	चुटिन	ज्योतिषी	ढोगी
उकालेर	एकाग्रता	कोमलता	गुनासो	चुमेर	भुङ्कारेर	तताउन
उक्लन	एक्लोपन	कोरिएर	गोप्यता	चौविसै	भुम्टिन	तत्परता

^{६५} ऐजन ।

उघार्दा	ओछ्याएर	कोषीय	गौरवान्वित	च्यातेर	भुरेर	तन्किन
उचालियो	ओढने	क्तोधित	ग्रहणशील	च्यापेर	भस्केर	तन्मयता
उच्चरित	ओरालेर	क्षणिक	घचेटिए	छम्किने	भिके	तयारी
उच्चारित	कन्जुसी	खगोलविद्	घटियापन	छिनाले	टन्काउन	तरुनी
उटुङ्ग्याई	कटानी	खटाइयो	घण्टौं	छुटाउनु	टास्नु	तर्साउँछ
उठाउन	कठोरता	खन्याउँछ	घरेलु	छुन	टाउका	ताछेर
उतार्न	कन्याउनु	खपेरै	घुमाउन	छुल्याही	टार्ने	तानिने
उत्साहित	कमाउने	खरावी	घृणित	छानिए	टिकाएर	तार्नु
उदात्तीकरण	कमाएर	खर्चालु	घोषित	छामेर	टुक्ता	तिर्ने
उदासी	कमाएरै	खाँदेर	चटककै	छोइएला	टेकाई	तीव्रता
उद्धारक	कर्मठता	खिन्नता	चटाउन	जगाउन	ठट्यौलो	तुल्याए
उन्नाइसौं	कलात्मक	खियाउन	चढेका	जटिलता	ठहरिने	तुष्टि
उपकरण	कानूनी	खुलस्त	चपाउन	जनाउने	ठानी	तृप्ति
उपयोगी	कामुकता	खेलाउँदै	चमत्कारी	जन्माउन	ठिक्क	तोड्ने
उपलब्ध	कामेच्छा	खोक्ता	चम्केपछि	जरुरी	ठिटी	त्याग्न
उपवास	कारणवश	खोजेर	चलुञ्जेल	जाउँला	ठेकेदार	थन्क्याएर
उपस्थिति	कारुणिक	खोतलेर	चाउरी	जानु	ठोके	थाम्न
उपहार	कार्यान्वयन	खोली	चारित्रिक	जानेरै	डराउन	थलिन
थिएन	नचाहे	परिभाषा	बनाउँदा	मध्यान्तर	रुच्येन	विद्यार्थी
थुनेर	नतिर्नु	पर्खाइ	बर्बराए	मनसुवा	रोकेर	विधवा
थोपा	नदिन	पल्टायो	बसालेर	मनोरम	रोगी	विनम्र
थोरै	नपढेर	पहिराए	बहाली	मरन्च्याँसे	रोजेर	विनष्ट
दगुर्दा	नपाएको	पाइएन	बाँचुञ्जेल	महँगी	रोमाञ्चकता	विभिन्न
दरिद्रता	नविराएर	पाकुञ्जेल	बाँधियो	महानता	लक्षित	वियोग
दर्शाएर	नबोली	पाना	बाल्न	महाराजा	लडाएर	विसन्न
दलाली	नभन	पारेर	बिगार्न	माग्यो	लम्केर	विवसता
दिँदै	नमाने	पुकारा	विताउन	मातृत्व	लगिन	विशेषता
दिग्दार	नराम्रो	पूर्णता	विस्तारो	माध्यम	लाचारी	विषयक
दीव्यता	नवीनता	पोखिन	बुझाउने	मार्फत	लाटी	विहीन

दुखाउने	नातागत	प्याजी	बेइमान	मित्रता	लिएन	वैराग्य
दुब्लो	नालायक	प्रतिनायक	बेपत्ता	मुग्धता	लुकेर	व्यङ्ग्यात्मक
दुर्घटना	निकृष्ट	प्रत्येक	बेलुका	मुखता	लुटन	व्यक्तित्व
दुर्भाग्य	निदायो	प्रभाव	बैरागी	मेरो	लेखाइ	व्याकरणिक
दुविधा	निन्दित	प्रयत्न	बोक्नु	मौलिकता	लेब्याउने	शहरिया
दुषित	निरङ्कुश	प्रशंसा	बोलायो	यक्षणी	लैजान	शारीरिक
देखाउन	निर्धारण	प्राप्ति	बौद्धिकता	याचना	लोभ्याउँछ	शीतलता
देशै	निवारण	फकाइ	भइरहन	युक्ति	लोलाउलान्	शुष्कता
दोधार	निस्कनु	फर्कन	भइहाल्यो	योग्यता	ल्याएर	शून्यता
द्रवित	निस्पृह	फाल्	भनिदिए	रगतै	वक्षस्थल	शौचालय
धाउनु	नैतिकता	फिजाए	भरिए	रन्थनिएर	वर्गीय	श्रृङ्गारमय
धान्यो	पकाए	फेर्दथे	भरोसा	रसाउनु	वार्षिक	संगालेर
धारणा	पखेटा	वतृत्व	भावुकता	रसिकता	विखण्डित	संचालन
धुन्थी	पछौटे	बगिरहने	भिड्ने	राँडी	विख्यात	संयोग
नआए	पठाउने	बचाउन	भेडा	राम्ररी	विचरण	संवेदनशीलता
नगण्य	पढेर	बढाउन	भोगी	रिक्तता	विज्ञान	संशोधन
नगर्नु	पन्छिनै	बताइ	भोलिपल्ट	रिसाउने	वितर्क	सकिने
नचढे	परिचालन	बदमासी	मगाउनु	रुँदै	विदेशी	सखापै
सघाउनु	समुचित	सशक्त	सिङ्गै	सुरक्षित	स्वप्नदोष	हास्यमय
सजिलै	सम्भन्नु	सहने	सिन्का	सुललित	स्वभाव	हिडेर
सदासयता	सम्पन्नता	सहित	सुकाउँथे	सेवामुलक	स्वागत	हिकार्ड
सन्तुष्ट	सम्बन्धी	साहिँली	सुकिलो	सोचेछ	स्वीकृति	हुँदैछ
सन्देश	सम्बोधन	साटेर	सुखमुलक	सोभै	हँसायो	हुन्थ्यो
सन्यासी	सम्भोग	साथै	सुदूर	सोसेर	हजारौं	हुर्केर
सफलता	सम्मुख	सामर्थ्य	सुनाएर	स्थलगत	हठी	हेराइ
समग्रता	सरकारी	सारेर	सुन्दरी	स्पष्टतः	हाँकेर	होइँदो
समर्पित	सरापी	साहित्यिक	सुम्सुम्याउन	स्यावासी	हान्ने	होला आदि
समाउँछ	सर्वश्रेष्ठ	सिकाउन	सुयोग्य	स्वतन्त्रता	हाली	

४.३ समस्त शब्द

दुई वा दुईभन्दा बढी स्वतन्त्र अर्थयुक्त शब्दहरूको मेलबाट कुनै अर्को शब्द निर्माण गर्ने प्रक्रियालाई समास भनिन्छ।^{६९} समास भनेको एकभन्दा बढी शब्दका योगबाट नयाँ शब्दरचना गर्ने प्रक्रिया हो। यस प्रक्रियाबाट निर्माण हुने शब्दलाई समस्त शब्द भनिन्छ।^{७०} स्वतन्त्र अर्थ भएका दुई वा दुईभन्दा बढी शब्दहरूको योगबाट एउटा शब्द बनाउने प्रक्रियालाई समास भन्दछन्।^{७१} सर्ग प्रक्रियामा बद्ध रूपहरूको योग हुन्छ तर समास प्रक्रियामा मुक्तरूपहरू जोडिएर एउटा शब्दमा परिणत हुन्छन्। अनेक शब्द वा पदहरू एकार्थवान् भएर एउटै शब्दमा सङ्क्षेपिकृत भई परिणत हुनुलाई समास भनिन्छ।^{७२} समास गर्दा विग्रहमा रहेका केही गौण शब्दको लोप हुन्छ, र शब्दका रूपमा केही ध्वनिगत परिवर्तन आउँछ। तत्पुरुष, कर्मधारय द्विगु, बहुब्रीहि, द्वन्द्व र अव्ययीभाव गरी सामान्यतया समासका ६ प्रकार हुन्छन्।^{७३} अलुक समासलाई लिंदा समास सात प्रकारका हुन आउँछन्। समासमा दुई पदको प्रमुख भूमिका रहन्छ। समस्त शब्दको संरचनामा आएका यस्ता पदमध्ये पहिले आउने पदलाई पूर्वपद र पछि आउने पदलाई उत्तरपद भनिन्छ।

उपन्यासकार ध्रुवचन्द्र गौतमद्वारा लिखित सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा नामक उपन्यासमा प्रयुक्त समस्त शब्दहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

अंकमाल	एकपटक	कुटपीट	गरिदेउ	घरघडेरी	जनसङ्ख्या
अंशवण्डा	एकलास	कृतकृत्य	गरिसके	घरबाहिर	जन्मजात
अग्निज्वाला	एकवटा	कृतज्ञता	गरिसक्यौं	घुमाइफिराई	जन्मदिन
अर्थमन्त्री	एकहात	कैलाशपति	गरिहेरौं	घुम्दैफिदै	जन्मधारण
आउनेजाने	एकाङ्गी	कोतपर्व	गरेजस्तो	घ्राणशक्ति	जन्ममरण
आत्मनिर्भर	एकाबिहानै	कौपीनधारी	गलबन्दी	चतुर्मुखी	जन्मसिद्ध
आत्महत्या	एकौटा	क्रियाकलाप	गाभिदिएको	चराचुरुङ्गी	जन्मजन्मान्तर
आधारात	ओठमुख	क्षणभङ्गुर	गिद्धराज	चलनअनुसार	जराजीर्ण
आमाबाबु	कतिजना	क्षतिपूर्ति	गुणधर्म	चलाएजस्तै	जलग्रह
आलुप्याज	कतिपटक	क्षीणकाय	गुण्डागर्दी	चातुर्यपूर्ण	जलवायु
इत्यादि	कतिओटा	खलबल	गृष्मयाम	चानचुन	जसोतसो
उल्टोसुल्टो	कथोपकथन	खाद्यान्न	गृहबन्दी	चिडियाखाना	जाँचबुझ

^{६९} ऐजन पृ. ५४।

^{७०} ब्रतराज आचार्य, आधारभूत नेपाली व्याकरण, (ललितपुर : साक्षा प्रकाशन, २०५८), पृ. ६८।

^{७१} मोहनराज शर्मा, पूर्ववत्, पृ. १२७।

^{७२} टंक न्यौपाने, पूर्ववत्, पृ. २७।

^{७३} ब्रतराज आचार्य, पूर्ववत्।

एकआर्का	कनीकुथी	खानतलासी	गृहमन्त्री	चिन्तनशील	जानिसके
एकछिन	कमवेशी	खानपीन	गृहस्थाश्रम	चिन्ताग्रस्त	जानुअधि
एकजना	काटकुट	खानेकुरा	गृहस्वामी	चिन्ताजनक	जितेन्द्रिय
एकजोर	काटछाँट	खोज्दाखोज्दै	गोलभेंडा	चौहद्दी	जिद्दीपना
एकतमास	कामकाज	खोरबाहिर	ग्रहनक्षत्र	छम्केजस्तो	जीवजन्तु
एकथरी	कामकुरो	गएजस्तो	ग्लानियुक्त	छहारीमुन्तिर	जीवनपछि
एकदन्त	कार्यकारण	गणेशबारे	घटस्थापना	छानवीन	जीवात्मा
एकदम	कार्यक्रम	गतिशील	घण्टापछि	छोराछोरी	जुडादारी
एकदिन	किताबमुन्तिर	गरिदिंदा	घरअघिल्लिर	जडीबूटी	जेजस्तो
एकनास	कीर्तिमान	गरिदियो	घरगृहस्थी	जनजीवन	जोसिलो
ज्ञानवान	दीप्तिमान	निष्ठावान	बारम्बार	मोलभाऊ	वंशवृक्ष
ज्यालादारी	दीर्घजीवी	नुवाइधुवाई	बाल्यवस्था	यौवनभार	वनजङ्गल
ज्वाँइछोरी	दुःखदायी	न्यायोचित	बाहुबल	रक्तचाप	वरपर
भारफुक	दुईचार	पञ्चानन	बोराबन्दी	रक्तदान	वर्णनातित
भिलिमिली	दुखानुभूति	पठनपाठन	बोलचाल	रक्तल्पता	वर्षपछि
टुटफुट	दुपट्टा	पढ्यालेख्या	भयभित	रक्ताम्य	वर्षाकाल
टोलबाहिर	दुब्लोपातलो	परपीडक	भविष्यवाणी	रणभूमि	वशीकरण
ठट्टाबीच	दुविधाजनक	परीक्षाफल	भाँडापानी	राजकुमार	वस्तुस्थिति
डिलपछि	दूरदर्शी	पानबुट्टे	भाडावाल	राजदूत	वस्त्रसहित
ढीलासुस्ती	देवदास	पारदर्शी	भूतप्रेत	राजनीति	वस्त्राच्छादित
ढुङ्गोनिर	देवीदेउता	पिठ्युँपछिल्लिर	भू-भाग	राजनीतिज्ञ	वायुवेग
तँछाडमछाड	देशबारे	पुत्रकलत्र	भेटघाट	राजपाट	वासनामय
तत्त्वयुक्त	देशभक्ति	पूर्वजन्म	भोलिपर्सि	राजस्व	वाहक
तथ्याङ्कशास्त्री	देशवासी	पूर्वावस्था	मनोबल	राज्यस्तर	विधिपूर्वक
तनमन	देशहित	प्रजातन्त्र	मनोभाव	रातोपीरो	विश्वासघात
तनावग्रस्त	देदिप्यमान	प्रतिभाशाली	मनोयोग	राष्ट्रप्रेम	विषयवस्तु
तपोबल	धर्मसम्मत्	प्रश्नकर्ता	मनोरञ्जन	राष्ट्रवाद	विस्मरणावस्था
तालबद्ध	धारक	प्रश्नचिन्ह	मनोविज्ञान	राष्ट्रसंघ	वैराग्ययुक्त
तेजस्विनी	ध्यानावस्थित	प्रश्नोत्तरी	महाकाय	रूपरङ्ग	व्ययभार

दक्षिणकाली	नगदेवाली	प्रेमप्रसङ्ग	महात्मा	रोकथाम	व्रतउपवास
दत्तचित्त	नतमस्तक	प्रेममय	मानवोचित	रोगग्रस्त	शताब्दी
दयनीयता	नतशिर	फलदायी	मायामोह	लच्छिनविहीन	शरतचन्द्र
दर्शनीय	नदीनाला	बस्त्राच्छादित	मासुभात	लज्जाशील	शिरविहीन
दाजुभाइ	नवजात	बहसयोग्य	मिल्दोजुल्दो	लतादि	शिरोधार्य
दिदीबहिनी	नवयुवक	बहुआयमी	मिष्ठान्न	लुकद्वैछिप्टै	शुभारम्भ
दिनचर्या	नवयुवती	बाँकीसाँकी	मेघबारे	लुटपाट	संघर्षशील
दिनरात	नवयौवना	बाघभालु	मेलमिलाप	लेनदेन	समयानुकूल
दिनानुदिन	नापतौल	बाबुआमा	मैनबत्ती	लोकप्रिय	सहपाठी
दिनुअघि	नियमपूर्वक	बाबुबारे	मोटोघाटो	लौकिक	सहयात्री
साथीभाइ	सिरानमुन्तिर	सुटबुट	सोधपुछ	हाडजोर्नी	हातहतियार
सारपूर्ण	सुखानुभूति	सूत्रधार	स्नानागार	हाडनाता	हालचाल
सारयुक्त	सुखान्त	सृष्टिकर्ता	हस्तरेखा	हातमुख	हावापानी आदि
सिद्धान्तनिष्ठ	सुटटाइ	सूर्यास्त	हस्ताक्षर	हातसहित	

४.४ द्वित्व शब्द

एउटै शब्दलाई दोहोर्याएर नयाँ शब्दनिर्माण गर्ने प्रक्रियालाई द्वित्व भनिन्छ।^{७४} ध्वनी अवयवहरूबाट उच्चचरित वर्ण, शब्द आदि दोहोरिएर शब्द निर्माण गर्ने प्रक्रियालाई द्वित्व भनिन्छ।^{७५} वर्ण, अक्षर वा शब्दको द्वित्व वा आवृत्तिद्वारा शब्दनिर्माण गर्ने प्रक्रिया नै द्वित्व हो। यसको पदअनुसार अर्थमा विविधता पाइन्छ। यी शब्दहरू ध्वन्यार्थक, कार्यार्थक र दृश्यार्थक हुन्छन्।^{७६} द्वित्व प्रक्रियाको आधारअंशमा उपसर्ग, कृत्, तद्वित् वा समासको आधारतत्त्वजस्तो कुनै कोशीय रूपात्मक अंश हुनु अनिवार्य छैन अथवा धातु, प्रातिपदिक वा तदनुरूपका कोशीय एकाइ आधारतत्त्व नभएका ठाउँमा पनि द्वित्व हुनसक्छ। द्वित्व व्युत्पादनमा आधारअंश चार किसिमका हुन सक्छन् : (१) वर्ण वा अक्षरांश (२) अक्षर, (३) अक्षरसमुह (४) शब्द।^{७७}

द्वित्वका लागि ध्वनिमूलक वा अनुकरणात्मक एकाइले पनि आधारतत्त्वको काम गर्छन् तर त्यस्ता एकाइ कम्तीमा अक्षर तहको हुन पर्दछ।

ध्रुवचन्द्र गौतमद्वारा प्रणीत उपन्यास सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा मा निम्नानुसारका द्वित्व शब्दहरू प्रयोग भएका छन् :

^{७४} ऐजन, पृ. ८९।

^{७५} कृष्णप्रसाद न्यौपाने, पूर्ववत् पृ. ५९।

^{७६} भववानचन्द्र उपाध्याय, अनिवार्य नेपाली, (पाल्पा : बालचन्द्र पुस्तकालय, २०६०), पृ. ६८।

^{७७} डा. हेमाङ्गराज अधिकारी, समसामयिक नेपाली व्याकरण, दो. सं. (काठमाडौँ : रत्न पुस्तक भण्डार, २०५५), पृ. ३२८।

अगिअगि	आउँदाआउँदै	आशङ्कैआशङ्का	ओढ्दाओढ्दै	कलकल	कुनाकुना
अन्तरकुन्तर	आधाआधा	उकुसमुकुस	कताकता	कसैकसै	कुनैकुनै
अलिअलि	आलोपालो	एकएक	कतिकति	कहिँकहिँ	केसाकेसा
क्षणक्षण	छेडछाड	ठूल्ठूला	धनधान्य	महिनामहिना	स्वाँस्वाँ
खाँदाखाँदा	जतिजति	तम्तयार	नयाँनयाँ	मालामाल	हतारहतार
खाँदाखाँदै	जाँदाजाँदै	त्यतित्यति	पछिपछि	मिलिजुली	हाँस्दाहाँस्दा
खोजीखोजी	जुद्धाजुद्धा	त्यत्रात्यत्रा	पढ्दापढ्दा	मुखसुख	हाँस्दाहाँस्दै
गद्गद्	जेजे	थरथर	पालैपालो	रातारात	हुँदाहुँदै
गर्दागर्दै	जोरसोर	थरीथरी	फल्नुफल्नु	रातरात	हेर्दाहेर्दै
घाउसाउ	भरीवरी	थोपाथोपा	बडेबडे	राम्राराम्रा	आदि
घुमीघुमी	टलपल	थुम्थुम्याउन	बल्लबल्ल	रुँदारुँदै	
घूससूस	टहटह	दारीसारी	बस्दाबस्दै	ल्याउँदाल्याउँदै	
चिन्तेचिन्ता	टाँस्दाटाँस्दै	दिंदादिंदा	बेगलाबेगलै	बेलाबेला	
छँदैछँन	टुक्ताटाक्ती	दिनदिन	भकभक	ससाना	
छानीछानी	टुलुटुलु	दिनदिनै	भातसात	साधारणसाधारण	
छेउछेउ	ठूलाठूला	देख्दादेख्दै	महान्महान्	सोच्दासोच्दै	

४.५ अन्य शब्द

नेपाली शब्दनिर्माण प्रक्रिया मूलतः सर्गव्युत्पादन पद्धति, समास पद्धति र द्वित्व पद्धतिका आधारमा हुने गर्दछ।^{१८} यीबाहेक अनुकरण, कर्तन, संक्षेपीकरण आदि पद्धतिद्वारा निर्मित शब्दहरूलाई अन्य शब्दअन्तर्गत राखिएको छ।

ध्रुवचन्द्र गौतमको सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा, नामक उपन्यासमा निम्नानुसारका शब्दहरूको प्रयोग भएको छ :

(क) अनुकरणात्मक शब्द :

उकुसमुकुस, गच्याम, भल्याँस्स, भल्याक्क, भवाट्ट, टलक्क, टलपल, टहटह, टुलुटुलु, थरथर, दङ्ग, धपक्क, धुकधुकी, पुलुक्क, भकभक, मुसुक्क, लटरम्म, लहलह, सरक्क, सर्र, स्वाँस्वाँ, हलक्क आदि।

(ख) संक्षिप्तीकरण भएका शब्द:

^{१८} ऐजन, पृ. २४३।

केजी, बीए, भिडिओ, टी.भी., भीआइपी आदि ।

(ग) कर्तन प्रकृयाबाट आएका शब्द :

किलो, दिज्यू, फोन आदि ।

४.६ निष्कर्ष

सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा उपन्यासमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई बनोटका आधारमा हेर्दा मूल, व्युत्पन्न, समस्त, द्वित्व र अन्य प्रकारका शब्दहरूको प्रयोग भएको छ । मूल शब्दका रूपमा नेपाली भाषाका मूल शब्द, संस्कृत भाषाका मूल शब्द र अन्य भाषिक स्रोतबाट आएका शब्दहरूलाई मूल शब्दका रूपमा नै राखिएको छ । व्युत्पन्न शब्दमा नेपाली भाषाका व्युत्पन्न शब्दका साथै संस्कृत र अन्य आगन्तुक भाषाबाट आएका शब्दमा नेपाली प्रत्यय लागेर बनेका शब्दहरूलाई व्युत्पन्न शब्दअन्तर्गत राखिएको छ । प्रस्तुत उपन्यासमा छवटै समस्त शब्दको प्रयोग भएको देखिन्छ । द्वित्व शब्दको प्रयोग अपेक्षाकृत रूपमा कम भएको देखिन्छ भने अन्य शब्दहरूमा अनुकरणात्मक, संक्षिप्त र कर्तन शब्दहरूको प्रयोग भएको छ ।

परिच्छेद पाँच

शब्दभण्डारको रूपायन प्रक्रियाको विश्लेषण

शब्दको मूल रूपमा प्रत्यय लागेर वाक्यीय एकाइको कार्य गर्ने र व्याकरणिक कोटिको अभिव्यक्ति दिने विभिन्न शब्दरूपको रचना हुने प्रक्रियालाई रूपायन भनिन्छ । रूपायन भनेको वाक्यमा प्रयुक्त हुँदा शब्दको मूल रूपमा आउने परिवर्तन हो । यसलाई पदरचना पनि भनिन्छ । पदरचनाका आधार प्रातिपदिक हुन्छन् । र प्रातिपदिकहरू विभक्ति प्रत्ययको योगपछि पद बन्दछन् । विभक्तिहरू प्रत्यय समानताका भाषिक एकाइ भएका हुँदा यौगिक शब्दरचना र पदरचना उस्तैउस्तै हुन्छ । कार्यका दृष्टिले शब्द र पद भिन्न भिन्न हुन्छन् ।^{५९} आधार शब्दलाई विभिन्न रूपमा परिवर्तन गराई वाक्यमा प्रयोग हुने अवस्थामा पुऱ्याउनु नै रूपायन वा रूपावली हो । वाक्यमा प्रयोग गर्न नमिल्ने शब्दलाई रूप मानिदैन । रूपायक वा रूपाकारक तत्वहरू आधेय तत्व हुन् । रूप वा शब्दमा सम्बन्धताहरू अर्थात् व्याकरणात्मककोटि भनेर चिनिने तत्वहरूका चिन्ह जोडेर रूपायन गरिन्छ । रूपायनका पनि दुई भेद हुन्छन् :

(क) प्रत्यक्ष रूपायन : सविभक्तिक रूपायनलाई प्रत्यक्ष रूपायन भनिन्छ । यसमा धातु र मूल शब्दमा प्रत्यय देखिनेगरी गाँसिएर आएका हुन्छन् ।

(ख) अप्रत्यक्ष रूपायन : अदृश्य रूपायन वा निर्विभक्तिक रूपायनलाई अप्रत्यक्ष रूपायन भनिन्छ । यसमा प्रत्यय अदृश्य रूपमा आएका हुन्छन् । कर्ता, कर्म र अधिकरण कारकमा अप्रत्यक्ष रूपायन हुन्छ ।^{६०}

नेपाली भाषाव्याकरणमा विकारी र अविकारी गरी दुईप्रकारका शब्दहरू रहेका हुन्छन् । त्यस्ता शब्दहरूमध्ये अविकारी शब्दको रूपायन हुँदैन भने विकारी शब्दको मात्र रूपायन हुने गर्दछ । विकारी शब्दअन्तर्गत नाम शब्दको लिङ्ग, वचन र कारकका आधारमा, सर्वनामको वचन, पुरुष र कारकका आधारमा, विशेषणको लिङ्ग, वचन र कारकका आधारमा तथा क्रियपदको लिङ्ग, वचन, पुरुष काल, पक्ष, भाव, वाच्य आदिका आधारमा रूपायन हुने गर्दछ ।^{६१}

प्रस्तुत सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा उपन्यासमा प्रयुक्त विभिन्न वर्गका शब्दहरूको रूपायन स्थितिलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

^{५९} ब्रजराज आचार्य, पूर्ववत्, पृ. ९२ ।

^{६०} मोहनराज शर्मा, पूर्ववत्, पृ. १५ ।

^{६१} ऐजन । पृ. १५१ ।

५.१ नामपदको रूपावली

नामवर्गमा पर्ने शब्दहरूको व्याकरणिक व्यवस्थाअनुरूप देखिने विभिन्न रूपहरूको समूहलाई नामपदको रूपावली भनिन्छ । आधार तत्त्वका रूपमा नाम र आधेय त्वका रूपमा रूपायक प्रत्ययहरू लगेर नामपदको रूपायन हुन्छ । नामको रूपायन लिङ्ग, वचन र कारकका आधारमा हुन्छ ।^{५२} यिनै कोटिहरूलाई अभिव्यक्ति दिने फरक फरक रूपहरू बन्छन् । त्यसैबाट नामपदको रूपावली तयार हुन्छ । प्रस्तुत उपन्यासमा प्रयुक्त नामपदका निम्न रूपावली रहेका छन् :

लिङ्ग		वचन		कारक	
पुरुष	स्त्री	एकवचन	बहुवचन	सरल	तिर्यक
किशोर	किशोरी				
		कवि	कविहरू	कवि	कविहरू
केटो	केटी	केटो	केटा	केटो	केटा
		चुच्चो	चुच्चा		
		चोलो	चोला		
छोरो	छोरी	छोरो	छोरा	छोरो	छोरा
		जिब्रो	जिब्रा		
जेठो	जेठी				
		टुक्रो	टुक्रा	टुक्रो	टुक्रा
ठिटो	ठिट्टी				
तवस्वी	तपस्विनी				
तेजस्विता	तेजस्विनी				
देव	देवी				
		धारो	धारा		
नाति	नातिनी			देहरादून	देहरादूनबाटै
नायक	नायिका				
पति	पत्नी				
पुत्र	पुत्री				
		पाइलो	पाइला	पाइलो	पाइला

^{५२} ऐजन, पृ. १५६ ।

प्रेमी	प्रेमिका				
बालक	बालिका				
बुढो	बुढी				
		भोटो	भोटा		
युवक	युवती	मुठी	मुठा		
राजा	रानी				
				विद्यार्थी	विद्यार्थीका
सन्यासी	सन्यासिनी				

५.२ सर्वनामको रूपावली

सर्वनाम शब्दको रूपसमूहलाई सर्वनामको रूपावली भनिन्छ । आधार तत्त्वका रूपमा रहने सर्वनाम र आधेय तत्त्वका रूपमा रूपायन प्रत्ययहरू लागेर सर्वनामको रूपावली निर्मित हुन्छ । सर्वनामको रूपायन वचन, पुरुष र कारकको अभिव्यक्तिका लागि गरिन्छ ।^{५३} तिनीहरूको अभिव्यक्ति दिँदा फरक-फरक रूपहरू बन्न पुग्छन् । प्रस्तुत उपन्यासमा प्रयोग भएका सर्वनामका रूपावलीहरू निम्न रहेका छन्:

वचन		पुरुष			कारक	
एकवचन	बहुवचन	प्रथम	द्वितीय	तृतीय	सरल	तिर्यक
आफ्नो	आफ्ना			ती	आफ्नो	आफ्ना
ती	तिनीहरू					तिनले
					ऊ	उसले
तिम्रो	तिम्रा		तिम्रो			
					के	केले
					जस	जसले
					तँ	तैले
यस्तो	यस्ता					
हाम्रो	हाम्रा					
म	मेरा	म			म	मेरा
					तिमी	तिमीले

^{५३} ऐजन, पृ. १५८ ।

५.३ विशेषणको रूपावली

विशेषण वर्गका शब्दहरूको समूहलाई विशेषणको रूपावली भनिन्छ । आधार तत्त्वका रूपमा विशेषण र आधेयतत्त्वका रूपमा रूपायक प्रत्यय लागेर विभिन्न शब्दहरूको रचना हुन्छ । विशेषणको रूपायन लिङ्ग, वचन र कारकको अभिव्यक्तिका लागि गरिन्छ ।^{५४} विशेष्यका आधारमा नै विशेषणका लिङ्ग वचन र कारकको निर्धारण हुन्छ । विशेषणको अव्यक्तिका क्रममा फरक-फरक रूपहरू बन्न सक्छन् । प्रस्तुत उपन्यासमा प्रयुक्त विशेषण वर्गका पदहरूको रूपावली निम्न रहेको छ :

लिङ्ग		वचन		कारक	
पुरुष	स्त्री	एकवचन	बहुवचन	सरल	तिर्यक
अर्को	अर्की				
एउटा	एउटी				
				कठिन	कठिनाइ
कस्तो	कस्ती		कस्ता		
कालो	काली				
		गोरो	गोरा		
		घण्टा	घण्टौं		
जेठो	जेठी				
ठूलो	ठूली		ठूला		
तरुनो	तरुनी				
त्यस्तो	त्यस्ती		त्यस्ता		
नवयुवक	नवयुवती				
		पुरानो	पुराना		
		प्यारो	प्यारा		
बुढो	बुढी		बुढा		
यस्तो	यस्ती		यस्ता		
		बाङ्गो	बाङ्गा		बाङ्गा
रातो	राती				
राम्रो	राम्री		राम्रा		राम्रा

^{५४} ऐजन पृ. १६१ ।

लाटो	लाटी				
		बर्ष	बर्षो		
विचरो	विचरी		विचरा		
		सानो	साना		
सुन्दर	सुन्दरी				

५.४ क्रियापदको रूपावली

क्रियापदको आधाररूप धातुहरू हुन् । धातुवर्गमा रूपायक प्रत्यय गाँसिएर हुने विभिन्न रूपलाई क्रियापदको रूपायन भनिन्छ । त्यस्ता शब्दको रूप समूहलाई क्रियाको रूपावली भनिन्छ । आधारतत्त्वका रूपमा धातु र आधेयतत्त्वका रूपमा रूपायक प्रत्यय लागेर क्रियाको रूपायन हुन्छ । यसको रूपायन लिङ्ग, वचन, पुरुष आदि अधिकांश व्याकरणात्मक कोटिहरूको अभिव्यक्तिका लागि गरिन्छ ।^{५५} बढी व्याकरणात्मक कोटिहरूमा रूपायन हुने हुँदा क्रियाको रूपावली सबैभन्दा ठूलो हुन्छ । प्रस्तुत उपन्यासमा प्रयुक्त क्रियापदको रूपावली निम्न रहेको छ :

क्रियामूल	रूपावली
अँगाल्	अँगाले, अँगालेर, अँगालो, अँगाल्ने ।
अट्	अटाउनु, अटाउन, अटाउने ।
अड्	अडिई, अडिए, अडिन्, अडिनु, अडियो, अड्याए ।
आइपुगनु	आइपुगी, आइपुगे, आइपुग्छु, आइपुग्थी, आइपुगनु, आइपुग्यो ।
आइरहनु	आइरहे, आइरहन, आइरहनेछ, आइरहनेछस्, आइरहन्थी, आइरहन्थे, आइरहे ।
आइसक्नु	आइसके, आइसक्यो ।
आइहाल्नु	आइहाल्छ्यौ, आइहाल्यो ।
आउ	आउँछ, आउँछन्, आउँछु, आउँछे, आउँछेस्, आउँछौँ, आउँछ्यौ, आउँथी, आउँथे, आउँथ्यो, आउनेछ, आउन्न, आउला, आएन, आएछ, आओस्, आएका, आइन, आइनौ, नआउँदा नआए ।
उक्ल	उक्लन, उक्लनु, उक्लियो, उक्लेन, उक्लेर ।
उचाल्	उचालियो, उचालेर, उचाल्यो ।
उठ्	उठाइन, उठाउन, उठाउनु, उठाउने, उठाएन, उठाएर, उठायो, उठी,

^{५५} ऐजकिन्त, पृ. १६२ ।

	उठे, उठेन, उठेर, उठ्छु, उठ्यो ।
उड्	उडे, उडेर, उड्दै, उड्ने, उड्ने ।
उफ्र	उफ्रन्थे, उफ्रे ।
उब्जि	उब्जाउन, उब्जिनु ।
उभि	उभिँदा, उभिई, उभिए, उभिएर, उभिन्, उभिने, उभिन्छ, उभिन्छु, उभिन्थ्यो, उभियो, उभ्यायो ।
उम्क	उम्कन, उम्कने ।
ओराल्	ओरालेर, ओराल्ने ।
ओर्ल	ओर्लन, ओर्लिँदै, ओर्ले ।
कमाउ	कमाइ, कमाउनु, कमाउने, कमाएर, कमायो ।
कराउ	कराए, कराएरै, करायो ।
काटिदिनु	काटिदिइ, काटिदिने, काटिदिन्छे ।
काट्	काटिए, काटिने, काटे, काटेर, काट्दै, काट्ने, काट्नु, काट्ने, काट्ने, काट्यो, काट्छेस् ।
किन्	किन, किने, किनेर, किन्थ्यो, किन्न, किन्यो ।
कुद्	कुदाउँदै, कुदाउन, कुदिरहे, कुदेर ।
कोर्	कोरिनु, कोरिएर, कोरी, कोरेर, कोर्दा ।
खन्याउ	खन्याउँछ, खन्याउँदिन, खन्याए ।
खाइदिनु	खाइदिइस्, खाइदिइछ, खाइदिन्छ ।
खा	खाँदा, खाँदै, खाँदो, खाइन, खाइनौ, खाउ, खाए, खाएँ, खाएको, खाएर, खान, खाने, खान्छु, खान्छौं, खान्थे, खान्थें, खान्थ्यो, खान्न, खायो, खायौ, ख्वाउँछ, ख्वाउँछु, ख्वाउँदथ्यो, ख्वाउँदैन, ख्वाउन, ख्वाउने, ख्वाए, ख्वाएन, ख्वाएर ख्वाएरै, नखाएर, नखाएरै ।
खुल्	खुले, खुलेन, खुलेर, खुल्ला, खुल्नेछ, खुलाए ।
खेल्	खेल्दै, खेली, खेलेर, खेलन्, खेल्नेछ, खेलाउँदै, खेलाएको, खेलाएर ।
खोज्	खोजे, खोजें, खोज्छु, खोज्दछ, खोज्दछु, खोज्दथ्यो, खोज्दा, खोज्दै, खोज्न्, खोज्नु, खोज्ने, खोज्ने ।
खोल्	खोली, खोलेर, खोल्दथे, खोल्दै ।
गर्	गर, गराइयो, गराउँदै, गराउने, गराएर, गराए, गराओस्, गरिए, गरिएछ, गरिएन, गरिन्, गरिने, गरिन्, गरिन्छ, गरिन्थ्यो, गरियो, गरियोस्, गरिस्, गरूला, गरून्, गरे, गरें, गरेका, गरेछ, गरेछु, गरेन,

	गरेनन्, गरेनौ, गरेनौँ, गरेर, गरेरै, गरोस्, गरौँ, गर्छ, गर्छन्, गर्छस्, गर्छु, गर्छे, गर्छौँ, गर्छौ, गर्छ्यौ, गर्थी, गर्थे, गर्थ्यौ, गर्दा, गर्दै, गर्दैछ, गर्दैछु, गर्दैछे, गर्दैने, गर्दैनेथे, गर्दैनेन्, गर्दैनेनौ, गर्न, गर्नु, गर्नुस्, गर्ने, गर्नेछ, गर्नेछु, गर्नेछौ, गर्थ्यो, गर्थ्यौ, गर्थ्यौँ, गरिसिन्छ, गर्दिन, गर्दछ, गर्दछन्, गर्दछु, गर्दछे, गर्दथे, गर्दथ्यो, नगर, नगराइ, नगरिए, नगरियोस्, नगरुन्जेल, नगरे, नगरेर, नगरेरै, नगरौँ, नगर्दा, नगर्नु, नगर्ने ।
गरिदिनु	गरिदिनु, गराइदिए, गराइदिन्छ, गराइन्छ, गराइयो, गराउँदछ, गराउँदछन्, गराउँदै, गराउन्जेल, गराओस्, गरिदिँदा, गरिदिउँ, गरिदिउँला, गरिदिए, गरिदिएको, गरिदिन, गरिदिने, गरिदिन्छ, गरिदिन्छन्, गरिदिन्छु, गरिदिन्छौँ, गरिदिन्थी, गरिदिन्थे, गरिदिन्थेँ, गरिदिन्थ्यो, गरिदियो, गर्दथिइन्, गर्दथिइ, गरिदेउ, गर्दछ, गर्दछन्, गर्दछु, गर्दछे, गर्दथ्यो ।
गरिरहनु	गराइरहन्थी, गराइरहन्थे, गराइरहन्थ्यो, गरिरहनु, गरिरहने, गरिरहन्छ, गरिरहन्थी, गरिरहन्थे, गरिरहन्थ्यो, गरिरहनु, गरिरहे, गरिरहेछ, गरिरह्यो ।
गरिसक्नु	गरिसके, गरिसक्यो, गरिसक्यौँ ।
गाँस्	गाँसे, गाँस्न, गाँस्ने, गाँस्यो ।
गुड्	गुडाइ, गुडाउँदै, गुडाउने, गुडाएर ।
घँचेट्	घँचेडे, घँचेटिए, घँचेटेर ।
घँचेटिदिनु	घँचेटिदिन्छु, घँचेटिदिइ, घँचेटिदिएको ।
घुम्	घुमे, घुमेन, घुमेर, घुम्दा, घुम्दै, घुम्न, घुम्ने घुमाउ, घुमाएर, घुमाउन, घुमाउने, घुमाउन, घुमाउँदथे ।
चढ्	चढे, चढाएर, चढाउन, चढेका, चढेर, चढ्न, चढ्ला
चल्	चल्छ, चले, चल्दा, चल्ल, चल्लैने, चल्ल, चल्ले, चल्ल्यो, चलाउँछ, चलाइए, चलाउँछे, चलाउँछौँ, चलाउन, चलाउनु, चलाउने, चलायो ।
चाह्	चाहँदैने, चाहँदैनेथ्यो, चाहँदैनेनौ, चाहनु, चाहने, चाहन्छ, चाहन्छन्, चाहन्छस्, चाहन्छु, चाहन्थी, चाहन्थे, चाहन्थ्यो, चाहन्थ्यौ, चाहन्न, चाहन्नथे, चाहन्नौ, चाहँदैने, चाहिन्न ।
चुम्	चुमे, चुमेर, चुम्दा, चुम्नु, चुम्ने ।
च्यात्	च्यातेर, च्यात्न, च्यात्नु ।
छाइ	छाइन्, छाडी, छाडे, छाडेछ, छाडेन, छाडेनौ, छाडेर, छाडौँ, छाड्छ, छाड्छु, छाड्छे, छाड्छौँ, छाड्छ्यौ, छाडिस, छाड्दै, छाड्दैने, छाड्दैनेन् ।
छाइदिनु	छाइदिउँ, छाइदिउँला, छाइदिउन्, छाइदिए, छाइदिएको, छाइदिन, छाइदिने, छाइदिन्छ, छाइदिन्थ्यो, छाइदियो, छाइदियोँ, छाइदेउ,

	छाडिसके, छाड्दथे, छाड्दथ्यो, छाडिदिन ।
छ	छेस्, छैन, छैनन्, छैनौ, छैनौं, छौं, छेउ, थिइन, थिइनौं, थिई, थिए, थिएँ, थिएन, थिएनन्, थियो, थियौ, थियौं ।
छु	छोइएला, छोइन, छोइन्थ्यो, छोइयो, छोइरहे ।
जन्मनु	जन्मदै, जन्मनु, जन्मन्छ, जन्मन्थे, जन्मी, जन्मे, जन्मेर, जन्म्यो, जन्मायो, जन्माउँछ, जन्माउँदा, जन्माउँदै, जन्माउँन, जन्माउनु, जन्माउने, जन्माएर ।
जा	जाँदा, जाँदैछौं, जाँदैन जाउँ, जाउँला, जाउनु, जाऊ, जाओस्, जानु, जान्छ, जान्छु, जान्छ्यौ, जान्थी, जान्थे, जान्थ्यो, जान्न, जान्नस्, जाला जाँदी, जानुस् जानुछ, गई, गए, गएकाले, गएको, गएछ, गएन, गएर, गयो, गयौं ।
जान्	जान्दछ, जान्दछु, जान्दछ्यौ, जान्दथ्यो, जान्दिन
जिस्कि	जिस्कन, जिस्कने, जिस्कन्छ, जिस्की, जिस्के ।
जोगाउ	जागाइदिए, जागाइदेउ, जोगाउँछ, जोगाउन, जोगाउने, जोगाएर, जोगिन, जोगिए, जोगियो ।
भस्क	भस्की, भस्केर, भस्क्यो ।
भर्	भरी, भरे, भरेर, भर्छ, भर्न्यो, भरिरहे, भरिहाल्यो, भर्न्यो, भर्न, भर्दै, भरेर ।
भिक्	भिकी, भिके, भिकेर, भिकदै, भिकदैँन, भिकन, भिकनु, भिकने, भिक्यो, भिकाउँछु ।
भुण्ड्याउ	भुण्ड्याइ, भुण्ड्याउँदै, भुण्ड्याए, भुण्ड्याउने ।
भेल्	भेल्दै, भेल्ल, भेल्लु, भेल्ले ।
टाँस्	टाँसे, टाँस्यो, टाँसु, टाँस्सिन ।
ठान्	ठानिन्छ, ठानियोस्, ठानी, ठाने, ठानेँ, ठानेन, ठान्छ, ठान्छौं, ठान्दथिई, ठान्दथे, ठान्दथ्यो, ठान्दै, ठान्न, ठान्ने, ठान्यो, ठान्ला ।
डराउ	डराई, डराउन, डराए, डरायो ।
तुल्याउ	तुल्याउँदै, तुल्याउन, तुल्याउने, तुल्याए, तुल्यायो ।
थाल्	थालियो, थाली, थालुन, थाले, थालेँ, थालेका, थालेछ, थालेन, थालोस्, थाल्छ, थाल्यो, थाल्यौं, थाल्न, थाल्नु, थाल्ने, थाल्यो, थाल्यौ, थाल्ला, थाल्लान् ।
दगुर्	दगुरी, दगुरे, दगुर्दा, दगुर्दै, दगुर्न्यो ।
दर्शाउ	दर्शाउँदै, दर्शाउनु, दर्शाउने, दर्शाएर ।

दि	दिँदा, दिँदै, दिँदैन, दिँदो, दिइए, दिइन, दिइनेछ, दिइनौ, दिइन्नथ्यो, दिइसके, दिइसक्थे, दिइस्, दिई, दिउँ, दिउँला, दिए, दिएँ, दिएका, दिएको, दिएन, दिएनन्, दिएनौ, दिएर, दिएरै, दिनु, दिनुस्, दिनुहुन्छ, दिने, दिनेछ, दिन्छ, दिन्छन्, दिन्छु, दिन्छे, दिन्छौँ, दिन्छ्यौ, दिन्थी, दिन्थेँ, दिन्थे, दिन्थ्यो, दिन्न, दियो, दियो, नदिई, नदिएको, नदिएकोले, नदिएर, नदिएरै, नदिन, नदिने ।
दिलाउ	दिलाउन, दिलाए ।
दुख्	दुखे, दुखेर, दुखै, दुख्छ, दुख्थ्यो, दुख्न, दुख्ने, दुख्यो ।
देख्	देखी, देखे, देखेको, देखेनौं, देखेर, देख्छु, देख्थ्यो, देख्दथे, देख्दथ्यो, देख्दा, देख्दै, देख्दैन, देख्नु, देख्न, देख्ने, देख्यो, नदेखुन्, नदेखेर, नदेख्दा ।
देखिनु	देखिइन, देखिइरहे, देखिई, देखिए, देखिएन, देखिएनन्, देखिएर, देखिएला, देखिछ, देखिन, देखिनु, देखिने, देखिनौं, देखिन्छ, देखिन्छन्, देखिन्छौँ, देखिन्थी, देखिन्थे, देखिन्थ्यो, देखिन्न, देखियो, देखियोस्, देखियोँ, देखा, देखाइन, देखाइन्छ, देखाइ, देखाउँछन्, देखाउँछु, देखाउँदा, देखाउँदै, देखाउन, देखाउनु, देखाउने, देखाउनै, देखाए, देखाएनन्, देखाएर, देखायो, देखिँदै, देखिँदैन, देखिँदैनन्, देखिँदो ।
धु	धुँदा, धुन, धुन्थी, धुन्थे ।
निकाल्	निकालेन, निकालेर, निकाल्दा, निकाल्न, निकाल्नु ।
निदाउ	निदाउन, निदाउनु, निदाउने निदायो ।
निस्क	निस्कँदा, निस्कन, निस्कनु, निस्कने, निस्कनै, निस्कन्छ, निस्कन्थे, निस्कन्न ।
निस्क	निस्कँदा, निस्कदिन्छु, निस्कदैन, निस्कन, निस्कनु, निस्कन्थ्यो, निस्की, निस्के, निस्कें, निस्केर, निस्क्यो ।
निहुर्	निहुराई, निहुराएर, निहुरिन, निहुरे ।
नुहाउ	नुहाई, नुहाउन, नुहाउने, नुहाए ।
पकाइदिनु	पकाइदिँदैन, पकाइदिए, पकाइदिन्छु, पकाइदिन्थी ।
पकाउ	पकाई, पकाइछ्यौँ, पकाउँछ्यौ, पकाउन, पकाउनु, पकाउने, पकाए ।
पठाउ	पठाइयो, पठाउँछ, पठाउँछु, पठाउनु, पठाउने, पठाए, पठाएन, पठाएर, पठायो ।
पठाइदिनु	पठाइदिउँ, पठाइदिए, पठाइदिने, पठाइदिन्थ्यो, पठाइदियो, पठाउँदछन्, पठाउँदथे, पठाउँदथ्यो ।
पढाउ	पढाउनु, पढाउने, पढाए ।
पढ्	पढी, पढे, पढेर, पढेरै, पढ्छु, पढ्दा, पढ्दै, पढ्नु, पढ्ने, पढ्यो, नपढे,

	नपढेर, नपढेरै ।
पत्याउ	पत्याइनौ, पत्याउँदैन, पत्याउने, पत्याउलान् ।
पख	पख, पखँदै, पखन, पखनु, पखाइ, पखिनु, पखेर, पख्यौ ।
पर्	पर्था, पर्थ्यौ, पर्दा, पर्दिन, पर्दैन, पर्दो, पर्न, पर्नु, पर्ने, पर्नेछ, पर्ला ।
पल्टाउ	पल्टाउँदै, पल्टाउन, पल्टायो ।
पल्टि	पल्टिँदा, पल्टी, पल्टे, पल्टेर, पल्ट्यो ।
पसिदिनु	पसिदिएर, पसिदिन, पसिदिन्थ्यो, पसिदियो ।
पस्	पसे, पसोस्, पस्दा, पस्दथिई, पस्दथ्यो, पस्ने, पस्यो ।
पाइ	पाइँदो, पाइए, पाइएन, पाइन, पाइँन, पाइनु, पाइने, पाइन्छ, पाइन्छन्, पाइन्थ्यो, पाइन्न, पाइन्नथ्यो, पाइया, पाइयो, पाइस, पाइसके, पाई ।
पाउ	पाउँछ, पाउँछन्, पाउँथ्यो, पाउँदा, पाउँन, पाउनु, पाउने, पाउन्, पाएर, पाएँ, पाएको, पाएन, पाउँदछन्, पाउँदथे, पाउँदथ्यो पाउँदिन, पाउदिनौ, पाउँदैन, पाउँदैनस्, पाउँदैनौ, पाउँदैनौ, नपाइने, नपाइयोस्, नपाउँदा, नपाउनु, नपाउने, नपाए, नपाएको, नपाएर ।
पार्	पारिन, पारे, पारेन, पारेर, पार्दथे, पार्दा, पार्दैन, पार्न, पार्नु, पार्ने पाय्यो ।
पाल्	पालिए, पालेर, पालो, पाल्दै, पाल्न, पाल्नु, पाल्ने ।
पुग्	पुगी, पुगौं, पुगे, पुगेन, पुगेर, पुगोस् पुगौंला, पुग्छ, पुग्थे, पुग्दछ, पुग्दथ्यो, पुग्दा, पुग्दै, पुग्दैन, पुग्न, पुग्नु, पुग्ने, पुग्नै, पुग्यो ।
पुच्याउ	पुच्याउँदा, पुच्याउन, पुच्याउने, पुच्याएर, पुच्याएरै, पुच्यायो ।
पुच्याइदिनु	पुच्याइदिन्थे, पुच्याइदियो ।
फर्क	फर्क, फर्कँदै, फर्कन, फर्कन्छ, फर्कन्थी, फर्कन्थे, फर्काइ, फर्काउन, फर्काउनु, फर्कायो, फर्किन, फर्किन्छ, फर्की, फर्के, फर्केर, फर्कौं, फर्क्यौ ।
फेर्	फेरेछ, फेरेर, फेरौं, फेर्दथे, फेर्दा, फेर्दो, फेर्न, फेर्न्यो ।
बगाउ	बगाइन, बगाउँछ, बगाउँछु, बगाउँदै, बगाउँदथ्यो, बगाउछे, बगाउँने, बगाउन, बगाए, बगाएर ।
बग्	बगे, बग्छ, बग्दा, बग्न, बग्यो ।
बटुल्	बटुले, बटुलेरै, बटुल्दै ।
बढाइदिनु	बढाइदिए, बढाइदिनु, बढाउँछन् ।
बढ्	बढी, बढे, बढेन, बढ्छ, बढ्दै, बढ्दो, बढ्न, बढ्ने, बढ्यो, बढाई ।

बढाउ	बढाउन, बढाउने, बढाएर, बढाएरै ।
बताइदिनु	बताइए, बताइदिउं, बताइदिएको, बताइदिन, बताइदिनु, बताइदिन्छु, बताइदिन्थ्यो ।
बताउ	बताउ, बताउंदथे, बताउंदथ्यो, बताउंदिनौं, बताउंला, बताउन, बताउनु, बताउनुस्, बताउने, बताउन्न, बताए, बतायो, बताइनौं, बताइन्थ्यो ।
बनाइदिनु	बनाइए, बनाइदिए, बनाइदिएँ, बनाइदिएका, बनाइदिएको, बनाइदिन, बनाइदिन्छु, बनाइदिन्छु, बनाइदिन्छौं, बनाइदियो, बनाइदियौं ।
बनाउ	बनाइन, बनाइनन् बनाइन्थ्यो, बनाई, बनाउंछ, बनाउंछु, बनाउंदथ्यो, बनाउंदा, बनाउंदै, बनाउंदैछु, बनाउंला, बनाउंन, बनाउंनु, बनाउने, बनाए, बनाएर, बनायो, बनायौं ।
बन्	बनी, बननु, बनेछ, बनेनन् बनेर, बनोस्, बन्छ, बन्छु, बन्छे, बन्थे, बन्दै, बन्दो, बन्नु, बन्ने, बन्थ्यो, बन्थ्यौं ।
बस्	बसी, बसूँ, बसे, बसेँ, बसोस्, बसौंला, बस्छ, बस्छन्, बस्छु, बस्छे, बस्छेस्, बस्छौं, बस्थ्यो, बस्दछन्, बस्दछु, बस्दछौं, बस्दथिई, बस्दथी, बस्दथे, बस्दथ्यो, बस्दा, बस्दिन, बस्न, बस्नु, बस्ने, बस्यो ।
बाँच्	बाँचिए, बाँचे, बाँचेर, बाँच्छु, बाँच्यो, बाँच्यो, बाँच्यो, बाँच्यो, बाँच्यो, बाँच्यो ।
बुभ्	बुभ्नी, बुभ्निन, बुभ्ने, बुभ्ने, बुभ्नेन, बुभ्नेनौं, बुभ्नेर, बुभ्नेछु, बुभ्नेछौं, बुभ्नेथिई, बुभ्नेथे, बुभ्नेथ्यो, बुभ्नेदा, बुभ्नेदिन, बुभ्नेदिनस्, बुभ्नेदिन, बुभ्नेनु, बुभ्नेयो ।
बोक्	बोकी, बोके, बोक्दै, बोकेर, बोक्नु, ।
बोलाउ	बोलाइए, बोलाइ, बोलाउंछु, बोलाउंथे, बोलाउंथ्यो, बोलाउंदथ्यो, बोलाउन, बोलाउनु, बोलाएर, बोलायो ।
बोल्	बोल्निन, बोली, बोले, बोलेन, बोलेनन्, बोलेर, बोलोस्, बोल्छु, बोल्छौं, बोल्दथे, बोल्दिन, बोल्दो, बोल्न, बोल्नु, बोल्ने, बोल्थ्यो, बोल्थ्यौं, नबोली, नबोलेर, नबोल्नु ।
भगाउ	भगाउंछ, भगाउन, भगाउनु ।
भनिदिनु	भनिदिई, भनिदिउं, भनिदिए, भनिदिन, भनिदिन्छु, भनिदिन्थी, भनिदिन्थे, भनिदियो, भनिदियौं ।
भन्	भनिन, भनियो, भनी, भनूँ, भने, भनेँ, भनेन, भनोस्, भनौली, भन्छ, भन्छन्, भन्छु, भन्छे, भन्छौं, भन्छेउ, भन्थी, भन्थे, भन्थेँ, भन्थ्यो, भन्दछन्, भन्दथिई, भन्दथे, भन्दथ्यो, भन्दछिन्, भन्दिन, भन्दिनौं, भन्दैछे, भन्दैनन्, भन्दो, भन्न, भन्नु, भन्नुस्, भन्नू, भन्थ्यो, भन्थ्यौं, भन्थ्यौं, भन्थ्यौं, भन्थ्यौं ।

भेट्	भेटिई, भेटिएन, भेटिन, भेटिन्छन्, भेटिन्थे, भेटिन्न, भेटियो, भेटियौ, भेटिरहे, भेटे, भेट्थ्यो, भेट्दा, भेट्न, भेट्नु, भेट्ने ।
भोग्	भोग, भोगिन, भोगिरहे, भोगी, भोगे, भोगेर, भोग्दथिई, भोग्नु, भोग्ने ।
मनाउ	मनाइरह्यो, मनाउँथ्यो, मनाउँदै, मनाउँनु, मनाउँने, मनाए ।
मर्	मरुँ, मरें, मरोस्, मर्छ, मर्छु, मर्नु, मर्ने, मर्यो ।
माग्	माग, माग्दा, माग्दो, माग्नु, माग्ने, माग्यो ।
मान्	मानिन, मानियो, मानियोस्, मानी, माने, मानें, मानेर, मानो, मान्दछ, मान्छौ, मान्छे, मान्छन्, मान्दछु, मान्दछन्, मान्दथी, मान्दथ्यो, मान्दा, मान्दिन, मान्दिनस्, मान्दैन, मान्दैनन्, मान्नु, मान्नु, मान्ने, मान्यो, मान्नी ।
मिलाउ	मिलाउँदै, मिलाउन, मिलाउनु, मिलाउने, मिलाएको, मिलाएन, मिलाएर, मिलायो, मिलेन, मिलेर, मिलेरै ।
मिल्काउ	मिल्काइ, मिल्काउँदै, मिल्कायो ।
मिसाउ	मिसाइए, मिसाउने, मिसाए ।
मिसिनु	मिसिए, मिसिनु, मिसिने ।
मेट्	मेटिन्छ, मेटियो, मेट्दथे, मेट्न,
रह्	रहँदैन, रहने, रहनेछौं, रहन्छ, रहन्छु, रहन्छौं, रहन्थी, रहन्थे, रहन्थ्यो, रहिन्छ, रहे, रहेका, रहेछ, रहेछन्, रहेछु, रहेछौं, रहेन, रहेनछ, रहोस्, रह्यो ।
राख्	राखिन्छ, राखिन्थ्यो, राखी, राखे, राखेनन्, राखेर, राखेरै, राख्छ, राख्छन्, राख्छु, राख्छौं, राख्छन्, राख्दछ, राख्दछु, राख्दथिई, राख्दथे, राख्दथ्यो, राख्दिन, राख्दैन, राख्दै, राख्नु, राख्नुहुन्छ, राख्यो, राख्यौ ।
रिस्	रिसाइ, रिसाए, रिसायो,
रू	रुँदै, रुनु, रुन्थी, रोज्, रोए, रोइन, रोइरहे ।
रोक्	रोक, रोके, रोकेर, रोक्छौं, रोक्न, रोक्नु, रोक्ने ।
रोज्	रोजिस्, रोजे, रोज्दै, रोज्नु, रोज्ला ।
लगाउ	लगाइए, लगाइयो, लगाउ, लगाऊँ, लगाउँथी, लगाउँदथिई, लगाउँदथे, लगाउँदा, लगाउँदै, लगाउनु, लगाउ, लगाए, लगायौ ।
लग्	लगि, लगे, लगौं, लग्दा, लग्दैछ, लग्दथे, लग्दैछु, लग्दैन ।
लाइदिनु	लाइदिन्छे, लाइदिन्थ्यो ।
लाउ	लाई, लाउँदै, लाउँदैन, लाउनु, लाएर ।

लाग्	लागी, लागिन, लागियो, लागे, लागेछ, लागेन, लागोस्, लाग्छ, लाग्थ्यो, लाग्दछ, लाग्दथिई, लाग्दथे, लाग्दथ्यो, लाग्दै, लाग्दैन, लाग्दो, लाग्नु, लाग्यो, लाग्ला ।
लि	लिँदैन, लिइदेओस्, लिइनेछ, लिइनों, लिई, लिउँ, लिए, लिएन, लिनु, लिन्छ, लिन्छु, लिन्छ्यौं, लिन्थी, लिन्थे, लिन्न, लियो, लियौ, लिन ।
लुट्	लुटे, लुट्थे, लुट्थ्यौ, लुट्ने ।
लेखिदिनु	लेखिदिएन, लेखिदिन्छ, लेखिदिन्थ्यो, लेखिदियो ।
लेख्	लेखाइ, लेखिए, लेखिन, लेखुँ, लेखिसक्थे, लेखिसके, लेखे, लेखेन, लेखोस्, लेख्थे, लेख्यो, लेख्दथे, लेख्दथेँ, लेख्दथ्यो, लेख्दथ्यौ, लेख्दैन, लेख्नु, लेख्यो, लेख्यौ, लेख्यौं, नलेखेर, नलेख्नु, नलेख्ने ।
ल्याउ	ल्याइएन, ल्याई, ल्याउँथ्यो, ल्याउनु, ल्याउनुस्, ल्याए, ल्याएका, ल्यायो ।
सक्	सकिन, सकिनँ, सकिनौं, सकिनु, सकिन्छ, सकिन्थ्यो, सकिन्न, सकियो, सकी, सके, सकेन, सकेनौ, सकेनौं, सक्छ, सक्छन्, सक्छन्, सक्छु, सक्छे, सक्छेस, सक्छौ, सक्छौं, सक्छ्यौ, सक्तछ, सक्तछन्, सक्तथिई, सक्तथे, सक्तथेँ, सक्तथ्यो, सक्तिन, सक्तिनँ, सक्तिनस्, सक्तैन, सक्तैनथ्यो, सक्तैनन्, सक्तैनौ, सक्तैनौं, सक्तो, सक्थी, सक्थे, सक्थेँ, सक्थ्यो, सक्थ्यौं, सक्दो, सक्नु, सक्नुहुन्छ, सक्ने, सक्नेछन्, सक्यो, सक््यौं, नसकिने, नसके, नसकेर, नसक्ता, नसक्नु, नसक्ने ।
समाउ	समाउ, समाउँ, समाउँछ, समाउन, समाउने, समाए, समाएर, समाते, समातोस् ।
सम्भ	सम्भनु, सम्भने, सम्भन्थी, सम्भन्थ्यो, सम्भ्नी, सम्भ्नेछ, सम्भ्यो ।
सिकाउ	सिकायो, सिकाए, सिकायौं ।
सुक्	सुके, सुक्छ, सुक्नु ।
सुनाउ	सुनाउँछ, सुनाउँछु, सुनाउँदथिई, सुनाउँदथ्यो ।
सुन्	सुनिन, सुनिनस्, सुनियो, सुने, सुनेँ, सुनिरहेकी, सुनिसके, सुन्छु, सुन्थे, सुन्दिन, सुन्दै, सुन्दैन, सुन्नु, सुन्नुस् ।
सुम्सुम्याउ	सुम्सुम्याए, सुम्सुम्यायो ।
सोच्	सोची, सोचे, सोचेँ, सोचेकी, सोचौंला, सोच्दछ, सोच्दछे, सोच्दथिई, सोच्दथ्यो, सोच्नु, सोच्यो, सोच्लान् ।
सोध्	सोध, सोधिन, सोधिन्थ्यो, सोधियो, सोधी, सोधूँ, सोधे, सोधेन, सोधेनौ, सोध्थी, सोध्थे, सोध्थ्यो, सोध्दथ्यो, सोध्दा, सोध्नु, सोध्यो, सोध्यौ ।
हँसाउ	हँसाउँछ, हँसायो ।

हाँस्	हाँसी, हाँसे, हाँस्थे, हाँस्थ्यो, हाँस्दिन, हाँस्नु, हाँस्थ्यौ, हास्थ्यो ।
हाल्	हाली, हालूँ, हाल्दै, हाल्नु, हाल्यौ ।
हिँड्	हिँडी, हिँडे, हिँड्यो, हिँड्नु, हिँडुन, हिँड्थे, हिँड्थ्यो, हिँड्यो, हिँड्ला ।
हु	हुँदा, हुँदै, हुँदैछ, हुँदैन, हुँदैछौँ, हुँदेनन्, हुँदेनथ्यो, हुँदो, हुँनु, हुँनुहुँदैन, हुनुहुनेछ, हुनुहुन्छ, हुनुहुन्न, हुनेछ, हुनेछन्, हुनेछु, हुनेछौँ हुन्, हुन्छ, हुन्छन्, हुन्छु, हुन्छे, हुन्छौँ, हुन्छौँ, हुन्थी, हुन्थे, हुन्थेँ, हुन्थ्यो, हुन्न, हुँ, हुदी, होइन, होईदो, होइनन्, होइनौँ, होइन्छ, होइन्थ्यो, हौ, हौँ, नहुँदा, नहुँदै, नहुँदो, नहुन, नहुने, नहुन्, नहोऊ, नहोलान्, नहोस्, नभई, नभए, नभएका, नभएको, नभएर ।
हेरिहनु	हेरिहन्थी, हेरिहनु, हेरिहन्थे, हेरिहन्थ्यो, हेरिहनी, हेरिहे, हेरिहेकी, हेरिह्यो, हेरिसके, हेरिसिन्छ ।
हेर्	हेरी, हेरुँ, हेरे, हेरौँ, हेछौँ, हेर्थी, हेर्दथे, हेर्दथ्यो, हेर्दिन, हेर्दैछु, हेर्दैनथ्यो, हेर्दैनस्, हेर्नु, हेर्नुस्, हेर्न्यो ।

५.५. निष्कर्ष

ध्रुवचन्द्र गौतमद्वारा लिखित सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा नामक उपन्यासमा प्रयुक्त शब्दहरूको रूपायन प्रक्रियाअन्तर्गत नामपद, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापदको रूपायनलाई देखाइएको छ । नामपदको रूपायन लिङ्ग, वचन र कारकका आधारमा भएको छ भने सर्वनामको रूपायन वचन, कारक र पुरुषका आधारमा रूपायन भएको देखिन्छ । विशेषणको रूपायन लिङ्ग, वचन र कारक तीनै आधारमा भएको छ । क्रियापदको रूपायन लिङ्ग, वचन, पुरुष, कारक, काल, पक्ष, भाव आदि व्याकरणात्मक कोटिका आधारमा हुन्छ । यस आधारमा हेर्दा प्रस्तुत उपन्यासमा प्रयोग भएका क्रियापदको रूपायन एक क्रियापदको सबै आधारमा रूपायन नभएको भए पनि समग्र क्रियापदलाई हेर्दा अधिकांश व्याकरणात्मक कोटिका आधारमा प्रयुक्त क्रियापदको रूपायन भएको छ । सङ्ख्यात्मक आधारमा सर्वनामको प्रयोग सबैभन्दा कम भएको छ । त्यसपछि क्रमशः नामपद र विशेषणको प्रयोग भएको छ भने क्रियापदको प्रयोग सबैभन्दा बढी भएको देखिन्छ ।

परिच्छेद छ

उपसंहार

ध्रुवचन्द्र गौतमको जन्म २००० साल पुस २ गते विहीबारका दिन भारतको रक्सौलमा भएको हो । २००१ सालमा वीरगञ्जमा स्थायी बसोबास गर्न थालेपछि उनको बाल्यकाल पनि त्यहीं बितेको देखिन्छ । २०१५ सालमा वीरगञ्जबाटै एस.एल.सी. गरेका गौतम त्यसपछि राजधानी काठमाडौं आई उच्चशिक्षा लिन थालेका हुन् । २०२२ सालमा त्रि.वि.बाट नेपालीमा एम.ए गरेका गौतमले २०३५ सालमा भारतको पुनाबाट विद्यावारिधिसमेत गरेका छन् । त्यसपछिका वर्षहरूमा प्राध्यापन र लेखनकार्यमा सक्रियरहनाका साथै विभिन्न सङ्घसंस्थाहरूमा पनि संलग्न बनेका गौतम पछिल्ला वर्षहरूमा भने स्वतन्त्र रूपमा लेखनकार्यमा सक्रियदेखिन्छन् ।

कविता विधाबाट औपचारिक रूपमा साहित्यमा प्रवेश गरेका गौतम कवि कथाकार, नाटककार, निबन्धकारका साथै उपन्यासकारका रूपमा परिचित छन् । उनका सबैभन्दा बढी योगदान रहेका विधा भने आख्यान र नाटक नै हुन् । नेपाली उपन्यास परम्परामा अस्तित्ववादी विसङ्गतिवादी उपन्यासहरू लेख्ने गौतमका पछिल्ला उपन्यासहरू स्वैरकल्पना र नयाँनयाँ प्रयोगले ओतप्रोत बनेका छन् । उनले आत्मन्यास र सूत्रउपन्यासजस्ता नयाँ विधा प्रयोग गर्ने प्रवृत्तिसमेत अङ्गालेका छन् । उनका अन्त्यपछि (२०२४) देखि एक असफल आख्यानको आरम्भ (२०६५) सम्म आइपुग्दा एकल र सहलेखनका दुई दर्जन बढी औपन्यासिक कृतिहरू प्रकाशित भइसकेका छन् ।

सुरुमा अलि बढी बौद्धिक र अमूर्त भाषा प्रयोग गर्ने गौतमका पछिल्ला उपन्यासहरू तुलनात्मक रूपले सरल र थप कलात्मक बन्न पुगेका छन् । शब्दप्रयोगका रूपमा गौतमका उपन्यासलाई हेर्दा शब्दभण्डारको स्रोतका आधारमा तत्सम् तद्भव र आगन्तुक तीनै किसिमका शब्दहरूको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । त्यसैगरी रचनागत विश्लेषणका आधारमा मूल, व्युत्पन्न, समस्त, द्वित्व र अन्य किसिमका शब्दहरूको प्रयोग पाइन्छ भने रूपायनका आधारमा मूल र रूपायित गरी दुवै किसिमका शब्दहरूको प्रयोग भएको देखिन्छ ।

उपन्यासकार ध्रुवचन्द्र गौतमका समग्र औपन्यासिक कृतिहरूमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोगलाई आधार मानेर यहाँ सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा उपन्यासलाई प्रतिनिधि उपन्यासका रूपमा लिएर सोही उपन्यासमा प्रयुक्त भाषिक प्रयोगको अध्ययन गरिएको छ ।

गौतमका समग्र औपन्यासिक कृतिहरूमा जस्तै प्रस्तुत सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा उपन्यासमा पनि शब्द स्रोतगत आधारमा तत्सम, तद्भव र आगन्तुक गरी तीनै किसिमका शब्दहरू प्रयोग भएका छन् । प्रस्तुत उपन्यासमा सबैभन्दा बढी तत्सम शब्दहरूको प्रयोग गरिएको छ भने त्यसपछि आगन्तुक शब्दहरूको पनि अत्यधिक प्रयोग पाइन्छ । आगन्तुक शब्दहरूमा पनि स्वदेशीभन्दा विदेशी शब्द बढी पाइन्छन् । विदेशीमा पनि पश्चिम एशियालीभन्दा युरोपेली स्रोतका शब्द बढी प्रयोग गरिएका छन् । त्यसैगरी तद्भव शब्दहरूको प्रयोग भने तुलनात्मक रूपमा अलि कम गरिएको देखिन्छ । गौतमले जटिल किसिमका शब्दहरू प्रयोग गरे पनि सन्दर्भअनुसारकै शब्दहरू प्रयोग गरेकोले ती शब्दहरू केही सरल र

सरस बन्न पुगेका छन् ।

प्रस्तुत सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा उपन्यासमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई बनोटगत आधारमा पनि हेरिएको छ । यस आधारमा हेर्दा प्रस्तुत उपन्यासमा मूल, व्युत्पन्न, समस्त, द्वित्व र अन्य गरी सबै किसिमका शब्दहरू प्रयोग भएको देखिन्छ । तत्सम्, तद्भव र आगन्तुक तीनै स्रोतका मूल शब्दहरूलाई यहाँ पनि मूल शब्दकै रूपमा राख्दा सबैभन्दा बढी मूल शब्दहरू नै प्रयोग गरिएको देखिन्छ । त्यसपछि व्युत्पन्न र अरु शब्दहरू तुलनात्मक रूपमा कम प्रयोग गरिएको छ । यस उपन्यासमा प्रयोग भएका समस्त शब्दहरू पनि छ, किसिमकै समास प्रक्रियाबाट निर्मित रहेका छन् । यस उपन्यासमा द्वित्व शब्दहरूको पनि केही रूपमा प्रयोग पाइन्छ, भने अन्य शब्दहरूमा अनुकरणात्मक, सङ्क्षिप्तीकरण र कर्तन प्रक्रियाबाट बनेका शब्दहरूको प्रयोग गरिएको छ ।

शब्दभण्डारको रूपायन प्रक्रियाका आधारमा पनि प्रस्तुत उपन्यासलाई हेर्दा यसमा नामपद, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापदको रूपायनका आधारमा बनेका शब्दहरूको प्रयोग गरिएको छ । नामपदको रूपायन लिङ्ग वचन र कारकका आधारमा गरिएको छ, भने सर्वनामको रूपायन वचन कारक र पुरुषका आधारमा गरिएको छ । त्यसैगरी विशेषणको रूपायन लिङ्ग, वचन र कारकका आधारमा तथा क्रियापदको रूपायन, लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, कारक पक्ष, भाव आदि अधिकांश व्याकरणात्मक कोटिका आधारमा हुन्छ । यस आधारमा हेर्दा प्रस्तुत उपन्यासमा प्रयोग भएका सम्पूर्ण क्रियापदहरूको रूपायन सबै व्याकरणात्मक कोटिका आधारमा नभए पनि प्रत्येक क्रियापदहरूको छुट्टाछुट्टै रूपायनका आधारमा भने व्याकरणात्मक धाराका अधिकांश कोटिहरू समेटिएका छन् । सङ्ख्यात्मक प्रयोगका आधारमा भने सबैभन्दा बढी क्रियापदको रूपायन भएको देखिन्छ, भने त्यसपछि क्रमशः विशेषण, नामपद र सबैभन्दा कम रूपायन सर्वनाम शब्दको भएको छ ।

यसरी समग्र रूपमा हेर्दा प्रस्तुत सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा उपन्यासमा जम्मा प्रयुक्त शब्दसङ्ख्या ११,६२५ रहेका छन् । ती शब्दहरूमध्ये पनि दोहोरिएका शब्दहरूको सङ्ख्या ४,३७५ रहेको छ, भने नदोहोरिएका शब्दहरूको सङ्ख्या ७, २५० रहेको छ । दोहोरिएका शब्दहरूमा पनि सबैभन्दा बढी दोहोरिएका शब्दहरूमा क्रमशः पनि (१०३४ पटक), थियो (८८९ पटक), र (५९८), त (५५०), यो (४४४), भने (४२९), छ (४१९), ऊ (३९१), हो (३३३), एउटा (३२५), त्यो (३१२), के (२९६), भन्यो (२९०), म (२८९), तर (२८५), उसले (२७३), एक (२७३), आफ्नो (२३९), कुनै (२२४), गर्न (२२१) आदि रहेका छन् । ध्रुवचन्द्र गौतमले आफ्ना औपन्यासिक कृतिहरूमा प्रयोग गर्ने शब्दहरूलाई हेर्दा तत्सम्बहुल भाषाको प्रयोग गरेका छन् भने नेपाली मानक भाषाका साथै आञ्चलिक कथ नेपाली भाषाको पनि यथेष्ट प्रयोग उनका उपन्यासमा रहेको छ ।

यसरी गौतम भाषा प्रयोगका दृष्टिले आफ्ना उपन्यासमा मानकका साथै आञ्चलिक कथ नेपाली भाषा प्रयोगमा बढी रमाएका देखिए पनि समग्रमा हेर्दा तत्सम्बहुल भाषिक प्रयोक्ताका रूपमा उनी सिद्धहस्त देखिन्छन् ।

सन्दर्भग्रन्थसूची

- अधिकारी, हेमाङ्गराज, समसामयिक नेपाली व्याकरण, दो.सं. काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार, २०५५ ।
- आचार्य, ब्रतराज, आधारभूत नेपाली व्याकरण, ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०५८ ।
- उपाध्याय, भगवानचन्द्र, अनिवार्य नेपाली, पाल्पा : बालचन्द्र पुस्तकालय, २०६० ।
- गौतम, देवीप्रसाद, नेपाली भाषा परिचय, ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०४९ ।
- गौतम, ध्रुवचन्द्र, अन्त्यपछि, काठमाडौं : रुपायन प्रकाशन, २०२४ ।
- , डापी, ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०३३ ।
- , कट्टेल सरको चोटपटक, ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०३७ ।
- , अलिखित, वीरगञ्ज : ईश्वरचन्द्र गौतम, २०४० ।
- , निमित्त नायक, काठमाडौं : केदार सुवेदी, २०४३ ।
- , स्व.हीरादेवीको खोज, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र., २०४५ ।
- , एक शहरमा एक कोठा, काठमाडौं : अभिव्यक्ति प्रकाशन २०४६ ।
- , दुविधा, काठमाडौं : लुनकरणदास गंगादेवी चौधरी साहित्य-कला मन्दिर, २०५२ ।
- , अग्निदत्त+अग्निदत्त, काठमाडौं : नेपाल लेखक संघ, २०५३ ।
- , बालुवामाथि, दो.सं., ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०५५ ।
- , बाढी, काठमाडौं : नेपाल लेखक संघ, २०५६ ।
- , सहस्राब्दीको अन्तिम प्रेमकथा, काठमाडौं : प्रतिभा प्रकाशन २०५६ ।
- , मौन, काठमाडौं : प्रतिभा प्रकाशन, २०५८ ।
- , उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य दो.सं., ललितपुर : साभा प्रकाशन २०५८ ।
- , तथाकथित, ललितपुर : साभा प्रकाशन २०५९ ।
- , भीमसेन ४ को खोजी, नेपालगञ्ज : मध्यपश्चिमाञ्चल साहित्य संस्कृति कलाप्रतिष्ठान, २०६१ ।
- , घुर्मी, दो.सं., काठमाडौं : प्रतिभा प्रकाशन, २०६३ ।

- , फूलको आतङ्क दो.सं., ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०६३ ।
- , एक असफल आख्यानको आरम्भ, काठमाडौं : अर्किड बुक्स, २०६५ ।
- न्यौपाने, कृष्णप्रसाद, व्याकरण कुसुम, स्याङजा : हिमलाल न्यौपाने र कृष्णप्रसाद न्यौपाने, २०५१ ।
- न्यौपाने, टंक, नेपाली व्याकरण र साहित्य, काठमाडौं : जयबुक डिपो २०५३ ।
- पण्डित, गुरुराज हेमराज, चन्द्रिका, दो.सं., ललितपुर : साभा प्रकाशन २०५१ ।
- पोखेल, बालकृष्ण, नेपाली भाषा र साहित्य, काठमाडौं : रत्नपुस्तक भण्डार २०३२ ।
- पौडेल, खुमनारायण, आख्यान पुरुष डा.ध्रुवचन्द्र गौतम, चितवन : चिप्रवाप्र, २०६० ।
- प्रधान, कृष्णचन्द्रसिंह, नेपाली उपन्यास र उपन्यासकार, दो.सं.ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०५२ ।
- बन्धु, चुडामणि, नेपाली भाषाको उत्पत्ति पाँ.सं. ललितपुर : साभा प्रकाशन, २०५२ ।
- बराल, कृष्णहरि र नेत्र एटम, उपन्यास सिद्धान्त र नेपाली उपन्यास, दो.सं., ललितपुर : साभाप्रकाशन, २०५८ ।
- शर्मा, तारानाथ, नेपाली साहित्यको इतिहास, ते.सं.काठमाडौं : नवीन प्रकाशन, २०५१ ।
- शर्मा, मोहनराज, शब्द रचना र वर्ण विन्यास, काठमाडौं : नवीन प्रकाशन, २०६३ ।
- शर्मा, मोहनराज र खगेन्द्र लुइटेल्, शोधविधि, ललितपुर : साभा प्रकाशन २०५२ ।
- सिजापति, रामविक्रम, भाषाविज्ञान, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार, २०५० ।
- सुवेदी, राजेन्द्र, सृजनविधाका परिधिभिन्न ध्रुवचन्द्र गौतम, ललितपुर : साभा प्रकाशन २०५४ ।
- , नेपाली उपन्यास : परम्परा र प्रवृत्ति, दो सं., ललितपुर : साभा प्रकाशन २०६४ ।

(ख) पत्रिकासूची

- ‘परिचय’, गरिमा (वर्ष १८, अङ्क ५, पूर्णाङ्क २०९, २०५७) पृ.१३१ ।
- थापा, रोशन ‘नीरव’, ‘केही अन्तरङ्ग क्षण डा.ध्रुवचन्द्र गौतमसँग कुराकानी’, समकालीन साहित्य, (वर्ष ९, अङ्क ४, पूर्णाङ्क ३६, २०५६), पृ ६० -७० ।
- भट्टराई, टंक, ‘प्रकृतवादी उपन्यासका रूपमा उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य’, कुञ्जिनी, (वर्ष ९, अङ्क ६, २०५८), पृ.८०-८३ ।

लुइटेल, खगेन्द्र, 'श्यामव्यङ्ग्यका प्रयोक्ता उपन्यासकार ध्रुवचन्द्र गौतम', समकालीन साहित्य, (वर्ष ५, अङ्क ४, पूर्णाङ्क २०, २०५२), पृ.११३-११९ ।

सुवेदी, राजेन्द्र, 'बालुवामाथिको जीवन एक आभास', मधुपर्क (वर्ष १०, अङ्क ४, २०३४), पृ. ३-१४ ।

(ग) शोधपत्रसूची

दहाल, कुमारराज, साहित्यकार डा. ध्रुवचन्द्र गौतमका कृतिहरूको अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय शिक्षण विभाग, २०३५-३६ ।

पौडेल, वसन्त, कट्टेल सरको चोटपटक उपन्यासको चलचित्रिकरण, अप्रकाशित शोधपत्र, त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग, २०६० ।

पौडेल, सरोज, निमित्त नायक उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि. रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस काठमाडौं, २०६१ ।

न्यौपाने, श्रीधर, अग्निदत्त+अग्निदत्त उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन, अप्रकाशित शोधपत्र त्रि.वि. पृथ्वीनारायण बहुमुखी क्याम्पस, पोखरा, २०५७ ।

विषयसूची

पृष्ठ

शोधनिर्देशकको सिफारिसपत्र
स्वीकृतिपत्र
कृतज्ञताज्ञापन
विषयसूची
सङ्क्षिप्तीकृतसूची

परिच्छेद एक

शोध परिचय	१-६
१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३ विषयपरिचय	१
१.४ समस्या कथन	२
१.५ उद्देश्य कथन	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व	५
१.८ शोधकार्यको सीमाङ्कन	५
१.९ सामग्री सङ्कलन र शोधविधि	६
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	६

परिच्छेद दुई

उपन्यासकार गौतम र उनको उपन्यास यात्रा	७-२३
२.१ जन्म तथा बाल्यकाल	७
२.२ किशोरकाल युवाकाल, शिक्षा तथा लेखन प्रेरणा	७
२.३ प्रौढकाल	८
२.४ गौतमको साहित्यिक योगदान	९
२.४.१ उपन्यासकार	९
२.४.२ कथाकार	१०
२.४.३ नाटककार	११
२.४.४ निबन्धकार	११
२.४.५ कवि	११
२.४.६ चिन्तक	१२
२.४.७ पुरस्कार	१२
२.४ ध्रुवचन्द्र गौतमको उपन्यास मात्र	१३
२.५.१ पहिलो चरण	१७
२.५.२ दोस्रो चरण	१८
२.५.३ तेस्रो चरण	२०
२.६ निष्कर्ष	२२

परिच्छेद तीन

शब्दभण्डारको स्रोतगत विश्लेषण	२४- ४३
३.१ मौलिक शब्द	२५
३.१.१ तत्सम शब्द	२५
३.१.२ तद्भव शब्द	३५
३.२ आगन्तुक शब्द	३८
३.२.१ स्वदेशी भाषास्रोतबाट आएका शब्दहरू	३८
३.२.२ विदेशी भाषास्रोतबाट आएका शब्दहरू	३९
३.२.२.१ पश्चिम एशियाली मूलका आगन्तुक शब्द	३९
३.२.२.२ युरोपेली मूलका आगन्तुक शब्द	४०
३.३ निष्कर्ष	४३

अध्याय चार

शब्दभण्डारको रचानागत विश्लेषण	४४-५६
४.१ मूल शब्द	४४
४.२ व्युत्पन्न शब्द	४८
४.३ समस्त शब्द	५१
४.४ द्वित्व शब्द	५४
४.५ अन्त्य शब्द	५५
४.६ निष्कर्ष	५६

परिच्छेद पाँच

शब्दभण्डारको रूपायन प्रक्रियाको विश्लेषण	५७-७४
५.१ नामपदको रूपावली	५८
५.२ सर्वनामको रूपावली	६०
५.३ विशेषणको रूपावली	६१
५.४ क्रियापदको रूपावली	६२
५.५ निष्कर्ष	७३

परिच्छेद छ

उपसंहार	७५-७७
सन्दर्भसामाग्री	७८-८१
परिशिष्ट	

“सहस्राब्दोको अन्तिम प्रेमकथा”को शब्दसूची

अँगाले	अटाउन	अदव	अनुभवपाछ	अन्य
अँगालेर	अटाउनु	अदृश्य	अनुभवी	अन्यत्व
अँगालो	अटाउने	अद्भुत	अनुर्मात	अन्यथा
अँगाल्ने	अटूट	अर्द्धवतीय	अनुर्मातपत्र	अन्यमनस्क
अँध्यारो	अठोट	अधिकार	अनुमान	अन्याय
अंकमाल	अठोट्	अधिकारै	अनुमानित	अन्यार्याद
अंकुश	अडकल	अधीन	अनुरूप	अप
अंग्रेजी	अडवाङ्गो	अध्यक्ष	अनुरोध	अर्पाठत
अंश	अडान	अध्ययन	अनुशासन	अपभोक्ता
अंशबण्डा	अडिई	अध्ययनरत	अनुष्ठानार्नाद	अपमान
अकारण	अडिए	अध्यात्म	अनुसन्धान	अपमानित
अक्षर	अडिग	अध्यात्मवादो	अनुसार	अपराधी
अक्सफोड	अडिन	अध्यात्मिक	अनुहार	अपराहन
अखवार	अडिनु	अध्यापन	अनेक	अपरिचित
अखिल	अडियो	अनकण्टार	अनेको	अपरिभाषेय
अगाडि	अडेस	अनर्गन्ती	अनौठा	अपरिहाय
अगाध	अड्कल	अनन्त	अनौठो	अपरेशन
अगि	अड्काएर	अनन्य	अनौठोपन	अपयाप्त
अगिअगि	अड्के	अनपेक्षित	अन्त	अपव्यायिता
अगित्तिर	अड्याए	अनर्भज	अन्तः	अपसोच
अग्नि	अण्टो	अनयुजुअल	अन्तःशुल्क	अपहरण
अग्निज्वाला	अण्डर	अनथ	अन्ततः	अपार
अगसर	अर्ति	अनवरत	अन्ततोगत्वा	अपूर्व
अघाइसके	अर्तिकुशल	अनावश्यक	अन्तर	अपेक्षा
अघाउँदै	अर्तिथ	अर्नि	अन्तरकुन्तर	अपेक्षाकृत
अघोषित	अर्तिरक्त	अर्निवाय	अन्तरपाछ	अष्टेरो
अड्कल	अर्तिशय	अर्निवायता	अन्तगत	अष्ट्यारो
अड्ग	अतीत	अर्निष्ट	अन्तयामी	अप्रत्यक्ष
अचम्म	अतुल	अनुकरणीय	अन्तराष्ट्रिय	अप्राकृतिक
अचानक	अतुलनीय	अनुकूल	अन्तवाता	अप्राप्य
अर्चाभिड	अतृप्त	अनुगृहीत	अन्ताक्षरो	अप्रेम
अचूक	अतृप्ति	अनुग्रह	अन्तिम	अप्वाइण्टमे
अचेल	अत्यन्त	अनुचित	अन्तै	ण्ट
अजङ्ग	अत्यन्तमुन्ति	अनुत्तरित	अन्त्य	अफ
अज्ञात	र	अनुदान	अन्त्यमा	अफर
अज्ञान	अत्याचार	अनुदार	अन्धकार	अर्फस
अज्ञानवश	अत्याधुनिक	अनुनय	अन्धकारमय	अर्फिसयल
अझ	अत्यावश्यक	अनुपरिथत	अन्धावश्वास	अर्फिसयलो
अझै	अत्यास	अनुपरिर्थात	अन्धावश्वासी	अर्फिसीयल
अझ	अथवा	अनुपाम	अन्न	अफोड
अझ	अदर	अनुभव	अन्नदाता	अफ्रिका

अब	अर्थावहोन	अर्वावहलत	अरुततल	आइललगन
अबतार	अथहोन	अर्वाशवास	अरुवाभारवलक	आइसके
अबाउट	अथात्	अशरारौ	अरुवीकार	आइसकयो
अभयपद	अथयाउँछे	अशान्त	अहँ	आइसक्रीम
अभाव	अथ	अश्व	अहं	आइहालछयो
अभिजात	अलग	असंख्य	अहइकार	आइहाल्यो
अभिनन्दित	अलप	असंसारौ	अहम	आई
अभिनय	अलमालए	असइख्य	अह	आउँ
अभिभावक	अल	असजिलो	अहले	आउँछ
अभिमान	अलअल	असत्य	अहल्यै	आउँछन्
अभियान	अलक	असफल	अह्लाउन	आउँछु
अभिलाषा	अलकर्त	असफलता	आ	आउँछे
अभिलेख	अलकपर्छ	असभ्य	आँखा	आउँछेस्
अभिव्यक्त	अलौकक	असमथ	आँट	आउँछौ
अभिव्यक्ति	अलछौ	असम्भव	आँटे	आउँछ्यौ
अभिव्यक्तिप	अलछौपना	असर	आँट	आउँछ्यौ
छ	अलझाईदए	असरकारौ	आँट्दा	आउँथी
अभ्यस्त	अलझाउन	असल	आँट्यो	आउँथे
अभ्यास	अलझाएर	असहाय	आँसु	आउँथ्यो
अमर	अलझि	असह्य	आइ	आउँदर्थाई
अमानवीय	अलझिरहने	असह्यता	आइतवार	आउँदथे
अमृत	अलझेर	असाधारण	आइर्दएँ	आउँदथ्यो
अमृत्य	अलझौ	असाधारणता	आइर्दन्थ्यो	आउँदा
अमेरिका	अलपायु	असाध्य	आइन	आउँदाआउँदे
अयोग्य	अव	असामान्य	आइनौ	आउँदन
अयोग्यता	अवगत	असार	आइपुगी	आउँदैछ
अर	अवचेतन	असिस्टेण्ट	आइपुगुन्जेल	आउँदैन
अरु	अवचेत	असिस्टेण्टस्	आइपुगे	आउँदो
अरेस्ट	अवचेतन	असुन्दर	आइपुगुछु	आउन
अका	अवचेतना	असुरक्षा	आइपुगुथी	आउना
अकिटाइपल	अवधारणा	असुरक्षित	आइपुगुनु	आउनु
अर्का	अवर्ध	असुलौ	आइपुगुयो	आउनुअर्गा
अक	अवर्धबारे	असुलन	आइमाइ	आउनु
अर्का	अवमूल्यन	असुलने	आइमाई	आउने
अर्काचाहिँ	अवलोकन	असुवधा	आइररहे	आउनेचाहिँ
अडर	अवश्य	अस्तव्यस्त	आइरहन	आउनेछ
अति	अवश्यम्भावी	अस्ति	आइरहनेछ	आउनेजाने
अथ	अवसर	अस्तित्व	आइरहन्छेस्	आउन्जेल
अथपूण	अवस्था	अस्तित्ववाद	आइरहन्थी	आउन्न
अथमन्त्री	अवाक्	अस्तित्ववान	आइरहन्थे	आउला
अथरहित	अविरल	अस्पताल	आइरहे	आऊ

आए	आत्मनिभर	आफै	आलोपालो	इण्टर्लजेण्ट
आएका	आत्मविश्वास	आफ	आल्हादित	इतर
आएकोले	पूर्वक	आफ	आवर	इत्यादि
आएछ	आत्मसात्	आफैले	आवश्यक	इन
आएजस्तो	आत्महत्या	आफ्ना	आवश्यकता	इनार
आएन	आत्मा	आफ्नी	आवश्यकतानु	इन्कम
आएर्पाछ	आत्मानै	आफ्नै	सार	इन्ची
आएर	आत्मीय	आफ्नो	आवश्यकतै	इन्जिन
आओस्	आदर	आफ्नोलागि	आवश्यकभावी	इन्जुरी
आकषक	आदश	आभा	आवाज	इन्टक्सिकेट
आकषण	आदशबाहेक	आभास	आवेग	इन्टेन्सन
आकर्षित	आदान	आमा	आवेश	इन्तिजाम
आकांक्षा	आदि	आमाचाहिँ	आश	इन्तिजामसहिँ
आकार	आदिम	आमाचाहिँ	आशंका	त
आकाश	आदेश	आमाबाबु	आशंकित	इन्द्रिय
आक्रमण	आधा	आमुन्ने	आशक्तता	इन्फ्रयाक्सन
आक्रामक	आधाआधा	आम्दानी	आशङ्कैआश	इन्भेस्टमेण्ट
आक्रोश	आधार	आय	इका	इन्भेस्टमेण्ट
आक्रोशमय	आधारात	आयात	आशय	इन्स्टिट
आक्रोस	आधिक्य	आयु	आशा	इन्स्पेक्टर
आखिर	आधी	आयो	आशावाद	इफेक्ट
आखेट	आधुनिक	आयोजना	आशावादी	इमानदार
आगन्तुक	आधै	आयोर्डिन	आशीवाद	इमानदारी
आगो	आध्यात्मिक	आर	आश्चय	इमानदार
आग्रह	आध्यात्मिक	आरक्षित	आश्चयर्चाकित	ईर्माडएटलो
आचरण	ता	आरती	आश्चयजनक	इग्युन
आज	आध्यात्मिता	आराम	आश्चययुक्त	इलयुजिनरी
आजै	आनन्द	आरोप	आश्रम	इलाका
आठ	आनन्दतिरेक	आर्किटाइप	आश्वस्त	इलेक्ट्रा
आठौं	आनन्दित	आर्किटाइपल	आसक्त	इलेक्ट्रॉनिक
आठौं	आनुवंश	आजन	आस्कड	इसु
आड	आन्तरिक	आजित	आस्था	ईच्छा
आडम्बर	आन्दोलन	आत्त	आहार	ईमानदार
आडम्बरो	आन्नद	आर्थिक	इच्छा	ईमानदारी
आडम्बरो	आपत्ति	आर्द्र	इच्छित	ईष्या
आर्तांकित	आपत्तिजनक	आर्मा	इच्छुक	ईष्यावश
आर्तिथ्य	आफ	आलस्य	इज	ईश्वर
आतुर	आफन्त	आलु	इज्जत	उँचाई
आत्तिए	आफू	आलुप्याज	इट	उकालेर
आत्तियो	आफूबारे	आलोचना	इटसेल्फ	उकालो
आत्म	आफूबाहेक	आलोपन	इण्टर्लजेण्ट	उकुसमुकुस

उक्त	उठेर	उदासी	उपलब्ध	उजा
उक्ति	उठ्छु	उदासै	उपलब्धि	उर्दा
उक्तिअनुसार	उठ्दछ	उदाहरण	उपल्लो	उध्वगामी
उक्लन	उठ्दथिई	उद्देश्य	उपवास	उवर
उक्लनु	उठ्दथ्यो	उद्धार	उपसांचव	उल्लो
उक्लियो	उठ्दै	उद्धारक	उपस्थित	उल्लोसुल्लो
उक्लिसके	उठ्दो	उदयत	उपस्थिति	उल्लू
उक्लेन	उठ्नुन	उदयोग	उपहार	उल्लेखनीय
उक्लेर	उठ्नुना	उदयोगपति	उपाधि	उस
उग्र	उठ्नुयो	उदयोगी	उपाय	उसलाई
उघारा	उड	उद्रेक	उफन्थे	उसले
उघारेर	उडाइरहे	उद्विग्न	उपे	उसै
उघादा	उडे	उधारै	उब्जाउन	उस्तै
उघान	उडेर	उधारो	उब्जिनु	उहाँ
उइदा	उइदै	उधिन्न	उभिँदा	उहित्यै
उर्चालियो	उइनु	उन	उभिँइरहो	उहो
उर्चालेर	उइने	उनन्साठो	उभिँई	ऊ
उर्चाल्यो	उता	उनी	उभिँए	ऊँचाइ
उर्चित	उतान	उने	उभिँएर्पाछ	ऊँचाई
उर्च	उत्कट	उर्नात	उभिँएर	ऊर्च
उर्चता	उत्कृष्ट	उर्नाइस	उभिँन	ऊजा
उर्चरित	उत्तर	उर्नाइसाँ	उभिँने	ऊध्वगामिता
उर्चस्तराय	उत्तरदायी	उर्नाईस	उभिँन्छ	ऊध्वगामी
उर्चरण	उत्तरर्पाछ	उर्मुख	उभिँन्छु	ऋण
उर्चरित	उत्ताउलो	उर्मूलन	उभिँन्थ्यो	ऋणी
उर्छट्याइर्द	उत्ताल	उप	उभिँयो	ऋष
यो	उत्तीण	उपकरण	उभिँरहन्थे	ऋषज्यू
उर्छानिसक्यो	उत्तेजना	उपकार	उभ्याइर्दिए	ऋषमुनि
उज्यालो	उत्तेजित	उपचार	उभ्यायो	ए
उटपट्याइ	उत्पात	उपदेश	उमारिरहो	एउटा
उट्टुइभ्याइ	उत्पन्न	उपदेशअनुसार	उमारिरहे	एउटाचाहिँ
उठाइनु	उत्सव	उपधारा	उमान	एउटा
उठाउन	उत्साह	उपन्यास	उमान	एउटै
उठाउनु	उत्साहित	उपभोक्ता	उमेर	एउटैले
उठाउने	उत्साहो	उपभोग	उम्कन	एक
उठाएन	उत्सुक	उपमा	उम्कने	एकअका
उठाएर	उत्सुकता	उपयुक्त	उम्दा	एकआका
उठायो	उदय	उपयोग	उम्निन्छ	एकएक
उठाँ	उदात्तीकरण	उपयोगबारे	उम्मे	एर्काछन
उठे	उदार	उपयोगी	उम्मेर	एर्काछनर्पाछ
उठेन	उदास	उपना	उर्गालिरहो	एकजना

एकजोर	एण्टिबायोटि	ओरालेर	कण्डिशण्ड	कमायो
एकतमास	क	ओरालन	कता	कमी
एकथरो	एण्टिबायोटिक	ओरिएण्टल	कताईदने	कमोड
एकदन्त	एण्ड	ओलन	कताकता	कम्ता
एकदम	एन्सित	ओलदै	कत	कम्ती
एकदिन	एन	ओलहाल्द	कतकत	कम्पनी
एकनास	एनलाटेन्ड	ओल	कतजना	कम्पोस्ट
एकपटक	एनमेसन	ओल	कतपटक	कम्प्युटर
एकलास	एनी	ओष्ठदवय	कतपय	कम्प्लेक्स
एकवटा	एनीमिया	ओष्ठयुगल	कतवटा	कम्मर
एकसे	एम	ओहोदा	कतै	कर
एकहात	एमप्लोफायर	ओठा	कतित	करड
एका	एयर	ओला	कत्रो	कराए
एकाएक	एयरपोट	ओसी	कथा	कराएरै
एकाग्र	एल	ओचित्य	कथाकार	करायो
एकाग्रता	एलबम	ओजार	कथोपकथन	करुण
एकाङ्गी	एल्बम	ओठा	कदर	करुणा
एकात	एवम्	ओताइसके	कदापि	करुवा
एकात्म	एस	ओषधी	कन	करेक्सन
एकादशी	एसिया	ओषधीसेवक	कनीकुथी	करेण्ट
एकाधिक	ऐच्छिक	कंगाल	कन्प्रेन्स	करेला
एकान्त	ऐतर्हासिक	कंजूस	कन्या	करोड
एकान्तक्रिया	ऐयाआत्थु	ककनी	कन्याउन	करोडपात
एकबिहानै	ऐरागैरा	कक्षा	कन्याउनु	ककट
एकै	ओ	कक्षा	कन्सेप्ट	कक
एकैछिन	ओकेजन	कचौरा	कन्स्ट्रक्सन	कजा
एकौटा	ओछ्याएर	कञ्चु	कप	कतव्य
एककाईसौ	ओछ्यान	कञ्जुसी	कपाल	कतव्यच्युत
एककास	ओज	कटाक्ष	कपास	कतव्याविना
एककासी	ओटा	कटान	कब्जा	कता
एकजाम	ओठ	कटानी	कम	कतृत्व
एकलै	ओठमुख	कटबद्ध	कमजोर	कम
एकलो	ओठसम्बन्धी	कठिन	कमजोरौ	कमचारौ
एकलोपन	ओडा	कठिनाई	कमबेसी	कमठ
एग्रीमेण्ट	ओढेर	कठोर	कमाइ	कमठता
एङ्कर	ओढ्दाओढ्दै	कठोरता	कमाउनु	कमरत
एज	ओढ्ने	कठोरसे	कमाउने	कर्मा
एट	ओत	कठोरै	कमाउनेचाहिं	कलकल
एडभान्ड	ओतप्रोत	कडा	कमाएपाछि	कलम
एडलर	ओभर	कडाई	कमाएर	कला
एडपस	ओम	कण्ठ	कमाध	कलाकार

कलात्मक	कहिलेकहाँ	काठमाडौं	कायकारण	किन्यो
कलात्मकता	कहिल्यै	काँदिए	कायक्रम	किफायत
कलेज	कहाँ	काँदिरहे	कायक्रमअन्त	किफायती
कल्चड	कहाँ	काण्ड	गत	किमाथ
कल्पना	का	काते	कायान्वयन	किरण
कल्पनाशील	काँ	कान	कायालय	किरिया
कल्पनाशील	काँचो	कानुनी	काल	किलो
ता	काँडा	कानून	कालो	किलोग्राम
कल्याण	काँध	कानूनी	कालीगढ	किशोर
काँव	काउकुती	कान्छो	कालीदास	किशोरावस्था
काँवता	काक	कान्ट	काले	किशोरो
काँवहरु	काकबन्ध्या	कान्ति	कालो	किस
कवुल	काका	कापी	काल्पनिक	किसम
कष्ट	काख	कापका	काव्य	किस्ता
कष्टसमेत	काखी	काम	काव्यमय	को
कस	कागज	कामकाज	काव्यात्मक	कोरा
कसका	कागत	कामकुरो	काव्यिक	काँत
कसम	काटकुट	कामचलाउ	काशी	काँतमान
कसरो	काटछाँट	कामना	काष्ठ	कुँदिएको
कसले	काँटिए	कामाख्या	कि	कुक
कसिँदै	काँटकम	कामु	किंवदन्ती	कुकाठ
कसैरे	काँटाँदई	कामुक	किंवन्ती	कुकृत्य
कसै	काँटाँदने	कामुकता	किक्जोटज	कुखुरा
कसैकसै	काँटाँदन्छे	कामेच्छा	स्तो	कुचेष्टा
कसैगरा	काँटने	कामै	किञ्चित	कुटपीट
कसैले	काँटरहे	काम्न	किटान	कुटाइ
कसो	काँटरहयो	कायम	किटन	कुटाँ
कस्तरा	काटे	कायमै	किट्स	कुटेर
कस्ता	काटेपाँछ	काया	किडनी	कुड
कस्ती	काटेर	कार	किडनी	कुण्डिल
कस्तो	काटाँक	कारक	किताब	कुण्ड
कस्मोर्पालट	काट्छेस	कारण	किताबमुन्तिर	कुण्डल
न	काट्दाकाट्दै	कारणवश	किताव	कुण्डालिनी
कस्सिन्थे	काट्दै	कारवाई	किन	कुदाउँदै
कहाँलए	काट्ने	कारवाही	किनभने	कुदाउन
कहाँ	काट्नु	कारुणिक	किनमेल	कुँदिरहे
कहिकहाँ	काट्ने	कारोबार	किर्नादयो	कुदृष्टि
कहिले	काट्ने	कारोवार	किने	कुदेर
कहिलेकहाँ	काट्यो	काडबाहेक	किनेर	कुन
कहिलेकहाँ	काठ	काँडाआक	किन्थ्यो	कुनचाँहिँ
कहिलेकहाँ	काठमाडौं	काय	किन्न	कुनचाँहिँ

कुना	केटानिर	कोतपव	क्यासेट	खटाईदिन्छु
कुनाकुना	केटापट्टि	कोप	क्रम	खटाइयो
कुनै	केटो	कोभार	क्रमबार	खण्ड
कुनैकुनै	केन्द्र	कोमल	क्रमशः	खतरनाक
कुन्तर	केन्द्रित	कोमलता	क्रान्तिकारी	खतरा
कुन्नि	केबल	कोमा	क्रिया	खती
कुम	केबन	कोरिएर	क्रियाकलाप	खत्तम
कुरा	केमा	कोरो	क्रियाकलापज	खन्याउँछ
कुराचाहिँ	केरैरै	कोरेर	स्तो	खन्याउँदैन
कुरिरहे	केलाइरहे	कोरोनरो	ब्रूर	खन्याएपाँछ
कुरेर	केलाउँदै	कोदा	क्रोध	खपत
कुरै	केलाउन	कोस	क्रोधित	खपेर
कुरो	केले	कोलम्बस	क्लास	खपेरै
कुता	केवल	कोलागि	क्लिनिक	खपन
कुन	केश	कोलाज	क्लिनिकल	खप्यो
कुलम्	केसी	कोले	क्लियर	खबर
कुलस्याथ	केसीजी	कोलेस्टोरोल	क्वाटर	खबदार
कुशल	केस्राकेस्रा	कोलोजी	क्वार्ताफिकेश	खरदार
कुशलता	केहा	कोल्याप्सड	न	खरानी
कुस्ती	केहापाँछ	कोषीय	क्विकजोट	खराब
कुहिरे	केहाबेर	कोस	क्वेश्चन	खराबी
कुहुनो	कै	कोस्	क्षण	खरायो
कृतकृत्य	कैद	कोहो	क्षणार्ग	खराव
कृतगता	कैया	कोहोन	क्षणक्षण	खरावी
कृतगतापूर्वक	कैया	कौडा	क्षणभंगुर	खारिद
कृत्य	कैरवी	कौडी	क्षणक	खच
कृत्यबारे	कैलाशपाँत	कौतुक	क्षणकताबारे	खचालु
कृत्रिम	को	कौपीन	क्षातिपूर्त	खच
कृपया	कोक	कौपीनधारी	क्षत्रिय	खदार
कृपा	कोच	क्या	क्षमता	खलबल
कृष्ण	कोचत	क्यान	क्षमा	खल्ती
कृष्णसार	कोची	क्यानाडा	क्षम्य	खल्लो
के	कोचेर	क्यान्सर	क्षितिज	खल्लवाँट
केकालार्ग	कोछु	क्यान्सिल	क्षीण	खल्लवाट
केके	कोजिकल	क्यापटा	क्षीणकाय	खवर
केगरा	कोट	क्याप्सुल	क्षुद्र	खसी
केजी	कोटा	क्यामेरा	क्षुद्रता	खस्किदिन्थे
केटा	कोटि	क्याम्पस	क्षेत्र	खस्क्यो
केटाकेटा	कोठा	क्याम्ब्रिज	क्षेप्यास्त्र	खाँचो
केटाकेटापन	कोठै	क्यार	खगोर्लावटहरू	खाँदा
केटा	कोण	क्याल्कुलेटर	खजमजिए	खाँदाखाँदा

खाँदाखाँदै	खान्थे	खूधवाला	खोला	गदगद
खाँदेर	खान्थ	खेत	खोलेर	गधा
खाँदै	खान्थ्यो	खेती	खोल्दथे	गन
खाँदो	खान्न	खेर	खोल्दै	गानिने
खाईदइस्	खापे	खेल	खोसेर	गने
खाईदएछ	खाम	खेलाउँदै	ख्वाईदयो	गनेर
खाईदन्छ	खायो	खेलाएको	ख्वाईदयौ	गनेरै
खाइन	खायौ	खेलाएर	ख्वाइरही	गन्ती
खाइनौ	खाल	खोल्नरहे	ख्वाउँछ	गन्ध
खाइरहन्छु	खालि	खेला	ख्वाउँछु	गफ
खाइरहे	खाला	खेलेर	ख्वाउँदथ्यो	गमेर्पाछ
खाइरहेछ	खाल्डो	खेल्दै	ख्वाउँदैन	गम्भीर
खाइरह्यो	खास	खेल्न	ख्वाउन	गम्भीरता
खाइलाग्दो	खासगरा	खेल्ने	ख्वाउने	गम्भीरतापूर्व
खाइसके	खिंचेर	खोइ	ख्वाए	क
खाइसकेर्पाछ	खिचाएर	खोक्रा	ख्वाएन	गयो
खाईपाई	खिचेर	खोक्रो	ख्वाएर	गयौ
खाऊ	खिन्न	खोज	ख्वाएरै	गर
खाए	खिन्नता	खोजिरहे	गइ	गराँदए
खाएँ	खियाउन	खोजी	गइरहे	गराईदए
खाएको	खियाउनु	खोजीखोजी	गइसके	गराईदने
खाएर	खु	खोजे	गइसक्यो	गराईदन्छ
खाजा	खुँदने	खोज	गइहाल्दथ्यो	गराइन्छ
खाता	खुंखार	खोजेर	गई	गराइयो
खादय	खुट्टा	खोज्छु	गए	गराइरहन्थी
खादयान्न	खुट्टो	खोज्दछ	गएकाले	गराइरहन्थे
खान	खुईकलो	खोज्दछु	गएको	गराइरहन्थ्यो
खानतलासी	खुक्के	खोज्दथ्यो	गएछ	गराउँदछ
खानपीन	खुट्टा	खोज्दा	गएजस्तो	गराउँदछन्
खाना	खुब	खोज्दाखोज्दै	गएन	गराउँदै
खानु	खुमिचन	खोज्दै	गएर्पाछ	गराउन
खाने	खुसानी	खोज्ने	गएर्पानि	गराउना
खानेकुरा	खुलस्त	खोज्नु	गएर	गराउनु
खानेछ	खुलाए	खोज्ने	गछ्याँ	गराउने
खानेपानी	खुले	खोज्ने	गज्जब	गराउन्जेल
खानेपानीवाला	खुलेआम	खोज्यो	गठन	गराए
खान्गी	खुलेन	खोज्यौ	गणेश	गराएर
खान्छन्	खुलेर	खोतलेर	गणेशजी	गराओस्
खान्छु	खुल्नेछ	खोर	गणेशबारे	गरिए
खान्छौ	खुल्ला	खोरबाँहिर	गर्ति	गरिएछ
खान्छौ	खुशी	खोला	गर्तिशील	गरिएन

गारिदिंदा	गारिसक्यौ	गछौ	गनलायक	गाला
गारिदिउँ	गारिसन्छ	गछौ	गन	गाला
गारिदिउँला	गारिस्	गछ्यौ	गभ	गालो
गारिदिए	गारिहरहे	गजन	गभाधान	गिधराज
गारिदिएको	गारिहाल्छे	गजनसाहत	गर्मा	गिरफ्तार
गारिदिएपाछ	गारिहाल्थ	गर्था	गल	गिरफ्तारो
गारिदिन	गारिहाल्ने	गथ	गला	गीत
गारिदिनु	गारिहे	गथ्या	गर्ला	गुंजित
गारिदिने	गारिहेरो	गथ्या	गव	गुजुल्टो
गारिदिन्छ	गरा	गदछ	गहित	गुटमुटिएर
गारिदिन्छन्	गराब	गदछन्	गन्याम	गुडाइ
गारिदिन्छु	गराबी	गदछु	गन्यो	गुडाइरहे
गारिदिन्छौ	गराव	गदाथिङ्ग	गन्यौ	गुडाउँदै
गारिदिन्थी	गरावी	गदाथिई	गन्या	गुडाउने
गारिदिन्थे	गरै	गदथे	गलत	गुडाएर
गारिदिन्थ	गरैला	गदथ्यो	गलबन्दो	गुण
गारिदिन्थ्यो	गरुन्	गदा	गलेर	गुणधम
गारिदियो	गरे	गदागदा	गल्छ	गुण्डागर्दा
गारिदेऊ	गर	गदागद	गल्छेडो	गुन
गारिन	गर	गदिन	गल्ती	गुनासो
गारिने	गरे:	गद	गल्लो	गुन्द्री
गारिन्	गरेका	गदछ	गहिरो	गुमाउनु
गारिन्छ	गरेछ	गदछु	गहूँ	गुरु
गारिन्थ्यो	गरेछु	गदछे	गाँजा	गुरुप्रसाद
गारियो	गरेजस्तो	गदन	गाँठो	गुन
गारियोस्	गरेझ	गदनथे	गाँसए	गुलियो
गारिरहनु	गरेझ	गदनन्	गाँसे	गुहार
गारिरहने	गरेन	गदनौ	गाँसन	गृभयाम
गारिरहन्छ	गरेनन्	गन	गाँसने	गृह
गारिरहन्थी	गरेनौ	गनसके	गाँस्यो	गृहबन्दो
गारिरहन्थे	गरेनौ	गना	गाइना	गृहमन्त्री
गारिरहन्थ्यो	गरेपाछ	गनु	गाउँ	गृहस्थ
गारिरहो	गरेर	गनुअंग	गाउँले	गृहस्थाश्रम
गारिरहुन्	गरेरै	गनुपछ	गाजल	गृहस्थी
गारिरहे	गरोस्	गनुपन	गाडी	गृहस्वामी
गारिरहेछ	गरा	गनुस्	गाथा	गृहणी
गारिरहेजस्तो	गछ	गन	गार्भादिएको	गेट
गारिरह्यो	गछन्	गनछ	गारो	गेम
गारिसके	गछस्	गनछु	गारोसाइयो	गेस्वा
गारिसकेपाछ	गछु	गनछौ	गाड	गेस्ट
गारिसक्यो	गछ	गनलयक	गाहस्थ	गो

गोडा	घाटियापन	घुम्दैफद	चन्दन	चलाएजस्तै
गोदने	घाटिहे	घुम्न	चन्द्र	चलाख
गोपालप्रसाद	घटे	घुम्ने	चपरा	चलायमान
गोप्यता	घटेन	घुस	चपाउन	चलायो
गोरा	घडी	घूस	चमत्कार	चालिहे
गोरु	घण्टा	घूससूस	चमत्कारअन्त	चलुन्जेल
गोरे	घण्टापाछ	घूसै	गत	चले
गोरो	घण्टा	घृणा	चमत्कारा	चलोस्
गोल	घण्टा	घृणत	चम्कंदा	चल्छ
गोलभडा	घनघोर	घेरा	चम्किरहे	चल्दथे
गोलमाल	घमण्ड	घेरे	चम्केपाछ	चल्दथ्यो
गौरव	घर	घेद	चम्क्यो	चल्दा
गौरवान्वित	घरअगलितर	घोडा	चम्सुर	चल्दैन
ग्याँस	घरगृहस्थी	घोप्टिइरह्यो	चरण	चल्दैनन्
ग्यारण्टा	घरघडेरा	घोर	चरम	चल्न
ग्यारेज	घरजम	घोरियो	चरा	चल्ने
ग्रस्त	घरबाहिर	घोषणा	चराचर	चल्यो
ग्रह	घरबेटा	घोषत	चराचुरुङ्गी	चस्किन्थ्यो
ग्रहण	घरेलु	घ्यू	चारित्र	चर्हाकलो
ग्रहणशील	घरै	घ्राणशक्ति	चारिरहे	चर्हाकलोपन
ग्रहनक्षत्र	घाँटा	झ्याके	चरो	चाँडो
ग्राम	घाइते	चार्कत	चर्का	चाउरा
ग्रामस्थाथ	घाउसाउ	चक्र	चचा	चाखे
ग्राहक	घातक	चक्षु	चार्चित	चाट्टै
ग्रेजुएट	घाम	चङ्गा	चच	चातुय
ग्रेड	घुँडा	चटक्कै	चलन	चातुयपूण
ग्रोन	घुमाईफराई	चटाउन	चलनअनुसार	चानचुन
ग्लानि	घुमाउँदथे	चट्टान	चलहल	चानचुने
ग्लानियुक्त	घुमाउन	चङ्काउँछु	चला	चाप
घर्चोर्डादन्छु	घुमाउने	चढाउन	चलाइए	चामल
घर्चेडे	घुमाए	चढाएर	चलाइरहने	चार्याँ
घर्चोर्टाए	घुमाएर	चढिमात्र	चलाइरहन्थे	चार
घर्चोर्टादई	घुमिरहने	चढिहे	चलाइरहे	चारित्रिक
घर्चोर्टादएको	घुमिरहन्छन्	चढे	चलाउँछ	चारै
घचेटेर	घुमिरहन्थे	चढेका	चलाउँछे	चाल
घटना	घुमीघुमी	चढेर	चलाउँछौ	चालिए
घटनापाछ	घुमे	चढादन	चलाउँदथे	चालेर
घटस्थापना	घुमेन	चढन	चलाउँदथ्यो	चाल्दथे
घटाउनु	घुमेर	चढला	चलाउन	चाल्दथ्यो
घाटत	घुम्दा	चतुर	चलाउनु	चासो
घाटिया	घुम्दै	चतुमुखी	चलाउने	चाहँदैने

चाहँदैनथ्यो	चिह्न	चीसो	चौध	छाडीदिए
चाहँदैनौ	चित्तान	चुक	चौबीस	छाडीदिएको
चाहना	चित्र	चुकुल	चौबीसै	छाडीदन
चाहनु	चित्रित	चुकतैन	चौवसै	छाडीदने
चाहने	चिना	चुच्चा	चौहद्दी	छाडीदन्छु
चाहन्छ	चिनाउनु	चुच्चो	च्याङ्ग्या	छाडीदन्थ्यो
चाहन्छन्	चिनिन्थ्यो	चुटाइ	च्यातेर	छाडीदयो
चाहन्छस्	चिनिहा	चुटिन	च्यात्न	छाडीदयाँ
चाहन्छु	चिने	चुटाकला	च्यात्नु	छाडिदेउ
चाहन्थी	चिनेका	चुटन	च्यानल	छाडिदेऊ
चाहन्थे	चिनो	चुनाव	च्यापेर	छाडिसके
चाहन्थ्यो	चिन्छु	चुन्नी	छ	छाडिस्
चाहन्थ्यौ	चिन्तक	चुप	छँदै	छाडी
चाहन्न	चिन्तन	चुमे	छँदैछ	छाडे
चाहन्नथ	चिन्तनशील	चुमेर	छँदैछैन	छाडेछ
चाहन्नौ	चिन्ता	चुम्दा	छक्क	छाडेन
चाहारेका	चिन्ताग्रस्त	चुम्नु	छचल्किरहे	छाडेनौ
चाहँ	चिन्ताजनक	चुम्ने	छटपट	छाडेपाँछ
चाहँदै	चिन्तित	चुम्बकाय	छत्तीस	छाडेर
चाहँदो	चिन्तौचिन्ता	चुम्बन	छत्र	छाडाँ
चाहँ	चिन्दैनन्	चुरुङ्गी	छन्	छाडाँ
चाहँदैन	चिन्न	चुरोट	छम्किने	छाङ्छ
चाहँए	चिन्नसके	चुर्सदियो	छम्केजस्तो	छाङ्छु
चाहँएन	चिन्ना	चुस्यो	छारिए	छाङ्छथे
चाहँन	चिन्नु	चूसाउने	छारिन्थ्यो	छाङ्छथ्यो
चाहँने	चिन्ने	चेत	छरेर	छाङ्छदन
चाहँन्छ	चिप्लेर	चेतन	छलङ्ग	छाङ्छदै
चाहँन्न	चिम	चेतना	छला	छाङ्छदैन
चाहँया	चिम्लिंदा	चेन्ज	छलेर	छाङ्छदैनन्
चाहँयो	चिम्लिएरै	चोक	छल्ने	छाङ्छन
चाहँरहे	चिम्लिन	चोट	छस्	छाङ्छनु
चाहे	चिम्लिने	चोपेर	छहाराँ	छाङ्छने
चाहेनौ	चिम्लिरहो	चोप्टे	छहाराँमुन्तिर	छाङ्छयो
चाहेर	चिम्लेर	चोप्यो	छाक	छाता
चाह्यो	चिम्लेरै	चोर	छाड	छाती
चिउँडो	चिम्लेसे	चोरो	छाडँ	छात्र
चिठी	चिया	चोर	छाडनँ	छानबीन
चिडियाखाना	चिर	चोला	छाडि	छानिए
चितबुङ्गदो	चिरा	चोलो	छाडीदउँ	छानीछानी
चिताउने	चिल्लो	चोषण	छाडीदउँला	छानेर
चित्कार	चिह्न	चौतारै	छाडीदउन्	छानो

छापिन्छ	छे	जगत्	जन्माउँछ	जसरा
छामेर	छेउ	जगाउन	जन्माउँदथ्यो	जसले
छायौं	छेउछाउ	जग्गा	जन्माउँदा	जसोतसो
छाला	छेऊ	जङ्गल	जन्माउँदै	जस्तरा
छिटो	छेक	जटा	जन्माउन	जस्ता
छिन	छेकना	जटिल	जन्माउनु	जस्ती
छिनका	छेकेन	जटिलता	जन्माउनुअर्गि	जस्तै
छिनपाँछ	छेडे	जडान	जन्माउने	जस्तो
छिनार्तिदिए	छेइदैन	जडीबूटी	जन्माएर	जस्तोसु
छिनात्ने	छेस्	जइदै	जन्माजन्मा	जहाँ
छानिए	छैन	जइना	न्तर	जहिले
छिन्	छैनन्	जति	जन्मायो	जा
छिमे	छैनौं	जतिजति	जन्मिन	जाँगर
छिमेक	छैनौं	जतिसक्यो	जन्मिनु	जाँच
छिमेका	छैनौं	जतिसु	जन्मिने	जाँड
छिराएर	छोइएला	जतिसुकै	जन्मिन्छ	जाँडै
छिका	छोइन	जत्रो	जन्मिन्थे	जाँदा
छिन	छोइन्थ्यो	जथाभावी	जन्मी	जाँदाजाँदै
छु	छोइयो	जनजीवन	जन्मे	जाँदा
छुँदा	छोइरहे	जनता	जन्मेर	जाँदैछौं
छुट	छोटै	जनपद	जन्म्यो	जाँदैन
छुटाउनु	छोटो	जनवरो	जप	जाँदैनौं
छुटाउनेप्रयत्न	छोडछाड	जनसंख्या	जप्ने	जाउँ
छुटे	छोइन	जना	जब	जाउँला
छुट्टिए	छोइयो	जनाउने	जर्बाक	जाउन्
छुट्टिएन	छोपरहे	जनाएन	जमर्का	जाउलो
छुट्टिएर	छोरा	जनावर	जमाना	जाऊ
छुट्टिदा	छोराछोरा	जनै	जमीन	जाओस्
छुट्टिन्थे	छोरा	जन्तर	जग्गा	जागरुक
छुट्टिहाल्छ	छोरो	जन्ती	जग्गै	जाँगर
छुट्टै	छौं	जन्तु	जरा	जागीर
छुट्ट्यो	छौं	जन्म	जराजीण	जागृत
छुट्टेदछ	छौं	जन्मैदै	जस्सो	जाग्रत
छुट्ट्याउँदै	छ्या	जन्मजात	जल	जाचंबुझ
छुट्ट्याउन	छ्यापेर	जन्मदिन	जलग्रह	जाज्वल्य
छुट्ट्याउने	छयुँ	जन्मधारण	जलवायु	जाडो
छुट्ट्यो	छयौं	जन्मनु	जलाउँदैन	जात
छुन	ज	जन्मन्छ	जव	जाति
छुरा	जँइयाहा	जन्मन्थे	जवान	जान
छुर्पा	जंगल	जन्ममरण	जवाफ	जानकारो
छुत्त्याही	जगत	जन्मसिद्ध	जस	जानकारोविना

जाना	जिन्सी	जे	ज्ञान	झस्का
जानिछ्यौ	जिब्रा	जेका	ज्ञानजी	झस्केर
जानिसके	जिब्रो	जेजस्तो	ज्ञानदाइ	झस्क्यो
जानी	जिग्मा	जेजे	ज्ञानबहादुर	झाँक्री
जानु	जिग्मेवारा	जेठा	ज्ञानवान	झारफुक
जानुआँग	जिल्ला	जेठो	ज्ञानी	झारिदियो
जानुछ	जिस्किन	जेनेटक	ज्ञ	झारेर
जानुस्	जिस्किने	जेनेटकस	ज्ञ्यादै	झादा
जाने	जिस्किन्छ	जेल	ज्ञ्यान	झाद
जानेरै	जिस्का	जेष्ठ	ज्ञ्यालादार	झान
जानै	जिस्के	जेसु	ज्ञ्योतिषी	झान्यो
जान्छ	जी	जेसुकै	ज्ञ्वरो	झिकाउँछु
जान्छु	जीन	जेहोस्	ज्ञ्वाइँछोरो	झिका
जान्छ्यौ	जीण	जो	झगडा	झिके
जान्थी	जीव	जोक्कर	झङ्कार	झिकेझ
जान्थे	जीवजन्तु	जोगाईदए	झङ्कारिद	झिकेर
जान्थ्यो	जीवन	जोगाइदेउ	न्थी	झिक्दै
जान्दछ	जीवनपाँछ	जोगाइदेऊ	झङ्कारेर	झिक्दैन
जान्दछु	जीवर	जोगाउँछ	झन	झिक्न
जान्दछ्यौ	जीवात्मा	जोगाउन	झन्	झिक्नु
जान्दथ्यो	जीवित	जोगाउने	झन्झन्	झिक्ने
जान्दिन	जुक्ति	जोगाउनै	झग्गिटन	झिक्थो
जान्दिनँ	जुडा	जोगाएर	झरना	झिडटो
जान्दैन	जुडादारा	जोगिन	झरिझुट्ट	झार्लिमला
जान्न	जुट	जोगी	झरिदिएछ	झीनो
जान्नस्	जुटिदन्थ्यो	जोगिए	झरिदरहे	झुटै
जान्ने	जुटिहाल्दथे	जोगिन	झरिसके	झुटो
जान्या	जुटे	जोगिने	झरिहाल्यो	झुण्डिए
जाल	जुट्यो	जोगियो	झरो	झुण्ड्याइ
जाला	जुठो	जोडा	झरोओरो	झुण्ड्याईदिए
जिउ	जुद्धाजुद्धा	जोडन	झरे	को
जिउँदा	जुन	जोड्यो	झरेभ	झुण्ड्याउँदै
जिजासा	जुनवेला	जोडे	झरेर	झुण्ड्याए
जिजासु	जुनसु	जोड्यो	झकर	झुण्ड्याउने
जिते	जुनसुकै	जोन	झर्का	झुलुक
जितेन्द्रिय	जुनेला	जोरसोर	झछ	झेल
जिद्दी	जुम्मा	जोरेर	झदथ्यो	झेल्दै
जिद्दीपना	जुम्त्याहा	जोद	झन	झेल्न
जिर्नातन	जुराएन	जोर्ना	झन्यो	झेल्नु
जिर्नयोलोजि	जुरुक्क	जोर्सलो	झल्याँस्स	झेल्ने
कल	जुमुराएर	ज्ञात	झल्याक	झै

झ	टिकाई	टेस्ट	ठानेर	डराई
झ	टिकाउन	टो	ठान्छ	डराउँदथ्यो
झोल	टिकाउने	टोल	ठान्छौ	डराउन
झ्याउरो	टिकाए	टोलबाँह्र	ठान्दाथिई	डराए
झ्याग्मिने	टिकाएर	टोलावरुद्ध	ठान्दथे	डरायो
झ्याल	टिक्न	टोलाएर	ठान्दथ्यो	डल
झवाट्ट	टिक्नै	टोला	ठान्दै	डलनेस
टक	टिचड	टोले	ठान्न	डल्लो
टन्काउन	टिपटप	ट्युबलाइट	ठान्ने	डा
टन्सिल	टिपेर	ट्युमर	ठान्यो	डाईटइमा
टम्म	टिप्न	ट्युसन	ठान्ला	डाईनड
टारहाल्यो	टिप्ने	ट्राइ	ठिक्क	डाउन
टलक	टिप्पणी	ट्रान्जिटरो	ठिटो	डाकेर
टलक्क	टिप्यो	ट्रान्जिस्टर	ठिटो	डाक्टर
टलपल	टिफन	ट्राफिक	ठोक	डाक्नु
टवेल	टिभी	ठग	ठोकै	डाम
टस	टो	ठह्रा	ठुङ	डिप्लो
टहटह	टोका	ठह्राबीच	ठूला	डिर्मानिशड
टाँक	टोभी	ठट्यौलो	ठूलाठूला	डिरेक्टर
टाँसे	टुक्रा	ठम्याउन	ठूला	डिल
टाँसेर्पाछ	टुक्राटाक्री	ठहर	ठूलै	डिलर्पाछ
टाँसेरै	टुक्रो	ठहरदेन	ठूलो	डी
टाँसदाटाँसदै	टुङ्गासके	ठहरने	ठूलूला	डील
टाँसनु	टुङ्गो	ठहरन्छ	ठेकेदार	डुङ्गा
टाँस्यो	टुट्यो	ठहरन्छे	ठेकेदारा	डुबे
टाँस्सिन	टुरिस्ट	ठहरन्थ्यो	ठेक्का	डुब्दाथिई
टाइप	टुलुटुलु	ठहन्त्याइरहे	ठेगान	डुलाइरह्यो
टाइफाइड	टू	ठाउँ	ठेगाना	डुलाउने
टाइफाइडबारे	टूटफूट	ठाउँठाउँ	ठेगानै	डुवुत्कि
टाइम	टूथ	ठाउँमा	ठोके	डू
टाई	टेकाइ	ठान	ठोक्न	डेड
टाउ	टेकेर	ठानिदिएनन्	ठोस	डेढ
टाउका	टेक्दा	ठानिन्छ	ठोस्	डेथ
टाट	टेक्ना	ठानियोस्	ठ्याक्क	डोर्फासट
टाढा	टेप	ठानिरहो	ठ्याग्मै	डेमोन्ट्री सी
टारिदिने	टेबल	ठानिरहे	डज	डेरा
टादथ्यो	टेबुल	ठानी	डन	डोर्लसस
टान	टेलिफोन	ठाने	डबल	डोन्त्याउन
टान	टोर्लाभिजन	ठान	डर	ड्याग
टिकट	टेवा	ठान	डराइरहेका	ड्यामेज्ड
टिकाइरहो	टोवल	ठानेन	डराइरह्यो	ड्युटो

इयू	तथ्याइकशा	तजुमा	तिन	तीखोपन
इइक्विलन	स्त्री	तफ	तिनका	तीन
इइग	तदारुकता	तसाउँछ	तिनताक	तीनजना
इक्नुजेल	तन	तसाउन	तिनले	तीनवटा
इर्लादिन	तनमन	तसाउने	तिर्नाहरू	तीनी
इँटरहे	तना	तसिन	तिनी	तीनै
इँटेर	तनाव	तसिने	तिनै	तीनैजना
इँटन	तनावग्रस्त	तल	तिनैताक	तीब्र
इर्किए	तन्काउँछौ	तलप	तिमी	तीब्रता
इके	तन्काउँदै	तलब	तिमीजस्तो	तीमध्ये
इक्न	तन्किन	तले	तिमीबाटै	तीघ्र
इक्ने	तन्तु	तल्लिर	तिमीले	तीघ्रता
इड	तन्मय	तवर	तिमीहरू	तीस
इलेर	तन्मयता	तस्तै	तिमी	तुच्छ
इलो	तन्वङ्गी	तस्वीर	तिमी	तुण्ड
इलासुस्ती	तप	तह	तिमी	तुरुन्त
इलो	तपस्या	ता	तिमीलाई	तुलना
इक्क	तपस्वी	तागत	तिमी	तुल्याईदई
इङ्गा	तपस्वीनी	ताछेर	तिर	तुल्याउँदथे
इङ्गे	तपाईं	ताजा	तिराउने	तुल्याउँदै
इङ्गो	तपोबल	ताजी	तिरिदिन्थ्यो	तुल्याउन
इङ्गोर्नर	तक्किन्थ्यो	ताड	तिरिहन्छु	तुल्याउने
इका	तप्त	तातै	तिरुर्पातजग	तुल्याए
इगी	तब	तातो	न्नाथ	तुल्याएर
इगे	तन्तयार	तात्कालिक	तिरेर	तुल्याएरै
इयाम्म	तयार	तात्कालिन	तिखा	तुल्यायो
त	तयारो	तात्विक	तिखाए	तुष्टि
तँ	तर	तानिने	तिछ	तृण
तँछाडमछाड	तरकारो	तानेर	तिछु	तृतीय
तँजस्तो	तरखर	तान्त्रिक	तिदथे	तृप्त
तर्किया	तरङ्ग	तार्पान	तिदथ्यो	तृप्ति
तटस्थ	तरल	तापेर	तिदा	तृष्णा
तताउन	तरवार	तार	तिन	तेज
तत्काल	तर्करा	तारतम्य	तिनु	तेजजस्ती
तत्क्षिण	तरीका	तानु	तिनुपन	तेजस्विता
तत्पर	तरुनी	तालबद्ध	तिन	तेजस्विनी
तत्परता	तरुनो	तालो	तिन	तेजस्वी
तत्व	तरुवर	ताल्चा	तिष्ठति	तेजिलो
तत्वयुक्त	तक	तास	तिहार	तेरा
तथा	तकनार्पाछ	तिखाछ	ती	तेरै
तथ्य	तजु	तिखी	तीक्षण	तेरैलाई

तेरो	त्यसबाहेक	थन्क्याईदि	थालिहात्थे	१
तेसा	त्यसरो	न	१ ल	१
तेल	त्यसले	न्क	थालिहाल्द	१
तेसा	त्यसै	न्क	५	१
तेहऱ्याई	त्यसैअनुसार	न्क	।	१
तेह	त्यसैकारण			थिङ्गस
तै	त्यसैगरो	१		थिचिए
त	त्यसैले	१		१
तले	त्यसो	५		१ ट
त	त्यस्तरा	५		थिचना
तले	त्यस्ता	५		थिच्यो
तैर्पान	त्यस्ती			१
तैले	त्यस्तै	।		१
तोर्किए	त्यस्तो	। ।		१ ।
तोड	त्यस्तोले		१	१ ।
तोर्डाई	त्यहाँ	थर्माटिटर		
तोडे	त्यहाँ	१ क		क
तोङ्गु	त्यहाँ			
त्यकारण	त्यहाँ	१	ल	ल
त्यजेत्	त्याग		ल	न
त्यजेदेकम्	त्यार्गादिए	क ५	ल	क क
त्यता	त्यार्गादियो		ल	
त्यार्ति	त्यागी	न	ल १	त्र
त्यार्तिखेरै	त्यागेर्पाछ		ल	
त्यार्तिञ्जेल	त्यागेर	५	ल ५	
त्यार्तित्यार्ति	त्याग्न	५	ल	
त्यार्तिञ्जेल	त्यागनु	१	ल	
त्यत्रा	त्याज्य	१	ल	
त्यत्रत्यत्रा	त्यो		ल	
त्यत्रै	त्रस्त		ल	क्षि
त्यत्रो	त्रासद	क	ल	क्षि ।
त्यस	त्रि	क	ल	दक्षिणा
त्यसर्आग	त्रिशुल	क	ल	
त्यसअनुसार	त्रे		ल	१
त्यसअन्तगत	त		ल	।
त्यसका	तर्वारत	१	ल	
त्यसकारण	तसर्पाछ	थार्लार्दियो		
त्यसर्दिन		१	१	
त्यसर्पाछ		थार्लान्थियो	१	.
त्यसबखत	१	१	१	२
त्यसबारे		१	१	इ

दृश्य	ॐ	ख	दा	न
	ॐ ॐ	देख्योकि		न
	ॐ		न	न
	ॐ		द	
	ॐ			
ॐ	ॐ		न	
ॐ न	ॐ		न	
न	ॐ		क	धैयपूर्वक
	ॐ न		ॐ	
	देखिन्छन्		म ॐ	
	देखिन्छी			
	देखिन्थी	के	ॐ	ॐ
ॐ	देखिन्थे			ॐ से
	देखिन्थ्यो			ॐ
	ॐ न	ॐ	म	ॐ ॐ
	ॐ			ॐ ॐ
	ॐ			ॐ
	ॐ			ॐ स
	ॐ ॐ	दैदिप्यमान		
		ॐ	ॐ	न
			ॐ	
	ॐ		न	ठ
ॐ	ॐ	न	न	ॐ
				न
	ख	सं		
ॐ	खट	ः ॐ		
ॐ	ख	ः		क
देखिँदैन्थ्यो	ख ॐ	ः		नक्षत्र
ॐ	ख	ः		
ॐ	देख्दाखेरि	द		
ॐ	ख ख	द	ॐ	
ॐ	ख	द्री	ॐ क	
ॐ	ख	द्रव्य	ॐ क	प
ॐ	ख	द्रु	ॐ क	
ॐ	ख	द		
ॐ	ख	द	ॐ	ॐ
ॐ	ख	द		

	फि	निकालिदिउँ	नियमपूवक	फि	निर्विकार	निर्विहित
	फि	फि	फि फि	फि	निर्विघ्न	फि
	स	फि	फि क	फि	निलम्बित	फि
		फि ल	नियुक्ति	फि ल		फि फि
ह		फि ल	नियुक्तिपत्र	फि		फि
इ		फि ल	फि इ	फि		फि
		फि	फि इ	फि		
	।	फि ष	निरन्तरता	फि	निश्चय	फि
		फि	फि	फि	फि शे	फि
		फि क	फि	फि	फि शे न	
फि		फि के न्थ	फि	फि	फि	
फि		फि	फि	फि फि	फि	फि
		फि	फि ।	फि	निष्कष	फि
		फि	निरोक्षण	फि ष		फि
	।	फि	निरोह	फि ष फि		
फि		फि न	फि रु देश	फि	निष्क्रिय	
		फि त	निरुत्तर	फि	निष्ठावान	
		फि	निरुत्तरता	फि	निस्कँदा	
		फि फि	निरुद्देश्य	फि	निस्कन	स
र		फि	फि रु	फि र		त
र फि		फि	फि	फि र		
		फि द्र	निकर्णाल	फि र		
		फि ने	निणय	फि	निस्कन्छ	
		फि	निदश	फि	निस्कन्थे	त्र
		फि	फि	फि	निस्कन्न	
		निमग्न	फि	फि	निस्कन्दा	।
	त	निमन्त्रणा	निर्दाशित	फि	निस्कदिन्छु	प।
	म	निमित्त	निर्दाष	फि	निस्कदैन	
न		फि	निर्दाषिता	फि र		फि
फि		फि फि	निधनता	फि	निस्कनु	फि
		निमित्त	निधारण	फि	निस्कन्थयो	
	।	निम्त्याईदिने	निधारित	फि	निस्का	।
		फि म	फि फि	फि	निस्के	
		निर्यात	निभर	फि	निस्क	
स		नियन्त्रण	फि	फि र		फि
फि		नियन्त्रणरहि	निमाता	फि	निस्कयो	न
निःशुल्क			निमित्त	फि	निस्तब्धता	न फि
फि श		फि	फि	फि र		न
फि		नियमअन्तग	फि	फि र		के
फि			निवासन	।		फि न्थ

फि		द	फि	फि श्र
	उ	द	म	फि
छ		पददापददा	म	फि कौ
फि	क	द	म	फि रे
फि	क्षे	पददैखेर		परिस्थित
पकाईदिन्छु	ख	द		फि रे फि
पकाईदिन्थी	ख	द		परिहाल्छ
	ख	द	फि	फि
छ	ख	द		ी
फि	ख	पदयालेख्या		पराक्षण
	फि	द	क	पराक्षा
	फि	छ		िक्ष
	फि	फि		रु
	पठाईदिन्थ्यो	त	फि	
क	फि	त	फि	
क		त	परिकल्पना	
क्ष		त	फि	
		त	फि	
		त	फि	र
ल		त	फि	
गौ	ष्ट	त	फि फि	
		त	फि फि	फि
		त	फि	फि
फि		त	फि	
छ		पत्यारिलो	फि	
छ		त्र	फि क	
छ			परिपक्वता	ी
पछारिएपछि	ठ		परिपूण	
पछारिदिन्छु		ष्ट	फि	
पछारिदिन्थी			फि	
पछारिन्थे		पदाधिकारी		
			फि क	
		फि	फि फि	फि
फि	फि	न	फि	परिखरहन्थे
फि फि	फि	न	फि	परिखरही
फि फि		पन्ध	फि फि	परिखरहे
फि ले	र		फि	
			फि	खि फि
			फि	:
			फि	परितर
		त	परिश्रम	फि

फि	रु		रु हु	प्रतिबन्ध
फि		पूवावस्था	प्याण्ट	प्रतिबन्धित
पुगिसकदथे		रु	प्याण्टी	प्रतिभा
फि ल		रु	रु	प्रति
	फि	रु	रु	प्रतियोगिता
	रु	रु त	रु	प्रतिवेदन
फि	रु	रु	रु	प्रतिशत
	रु	रु	रु	प्रतिस्पधा
ी	रु	रु	रु	प्र
रु	रु	रु	रु	प्रतीकात्मक
रु	रु	रु	रु	प्रतीक्षा
रु	रु	रु	रु	प्रक्ष
रु	रु	रु	रु	प्रक्ष
रु	रु	रु	रु	प्रत्यञ्चा
रु	रु	रु	रु	प्रत
रु	रु	रु	रु	प्रत्येक
पुग्दश्यो	रु	रु	रु	प्र
रु	रु	रु	रु	प्र
रु	रु	रु	रु	प्रक्रिया
रु	रु	रु	रु	प्र
रु	रु	रु	रु	प्रदशन
रु	रु	रु	रु	प्रदर्शित
रु	रु	रु	रु	प्र
रु	रु	रु	रु	प्रर्चलित
रु	रु	रु	रु	प्र
रु	रु	रु	रु	प्रधानमन्त्री
रु	रु	रु	रु	प्रफुल्ल
रु	रु	रु	रु	प्र
पुछादिन्थी	रु	रु	रु	प्र
फि	रु	रु	रु	प्र
	रु	रु	रु	प्र
ी	रु	रु	रु	प्र
फि	रु	रु	रु	प्रति
रु	रु	रु	रु	प्रतिक्रिया
रु	रु	रु	रु	प्रतिज्ञा
रु	रु	रु	रु	प्रज्ञ
रु	रु	रु	रु	प्रतिदवन्दवी
रु	रु	रु	रु	प्रतिनायक
रु	रु	रु	रु	प्रतिर्नाधत्व
रु	रु	रु	रु	प्रतिपक्ष
रु	रु	रु	रु	प्रतिपल
रु	रु	रु	रु	प्रत
रु	रु	रु	रु	प्रत

प्रयत्नशील	प्र	प्रे	फकिन्छु	फि ल
प्र	प्र	प्रेरित	फि	फि ल
प्र क	प्र	प्रे	फि	फिल्मी
प्र	प्र	प्रोक्सी	फि	फि
प्र फि	प्र	प्र क	फि	फि
प्र	प्र	प्रोटिनयुक्त	फि	फि
प्र	प्र	प्रंत	फि	फि
प्र	प्रध	प्रोपर्ला	क फि	ल
प्र	प्राध्यापकज्यू	प्रोब्लम		ल
प्र फि	प्रन	प्रड	फस्ट	ल
प्रविधिअनुसा	प्रान्तर	प्र		क
	प्रप	प्र फि		क
प्र टै	प्राप्ति	प्र		क
प्र	प्रप	प्र	रु	फि
प्रवेशद्वार	प्र	प्र फि रू		
प्र	प्र	फि	फि	ट
प्रश्न	प्र	फि	फल्नुफुल्नु	ट
प्रश्	प्र		रू	
प्रश्नाचन्ह	प्र फि	ध		
प्रश् टै	प्रि			
प्रश्नोत्तरपर्छि	प्रिय	क		ल
प्रश्नोत्तरो	प्रियजन	क्रे		ल
प्रश्वास	प्रियम्बदा			
प्रसंसायोग्य	प्र		फि	फि
प्र इ	प्र		ल	फि
प्रसन्न	प्रे	ट	ल ध	फि
प्र न फि	प्रे		ल	फेरिसक्यो
प्र न	प्रे फि		फि	रुन
प्रसन्नतापूव	प्रेमप्रसङ्ग		फि	
	प्रेमप्रसाद	फि	फि	
प्र	प्रेमप्रसादजी	फि	फि	फि
प्र फि	प्रेमप्रसादसम्ब	फि	फि	फि
प्र	न	फकन्छ	फि	फि
प्रसिद्ध	प्रे	न	फिक्का	फि
प्रसिद्धि	प्रे	न	फि	फि
प्रस्ताव	प्रे		फि	फि
प्रस्तुत	प्रेमविहानता		फि	फि
प्रस्थान	प्रेमसम्बन्धी		फि	क
प्र	प्रे		फि	फि
प्र	प्रे	फकिन	फिल्म	फि
प्र फि	प्रे	फकिनुपन	फिलोसोफा	फि

फौजदारो	व			ि
फ			ब	
फ्याक्ट्री			ब	द्री
फ	ट		ब	दा
फ			ब	
फ			ब	
फ्र	बजारिरहयो		ब	स
फ्र			ब	
फ्र			ब	
फ्रि			ब	वा
फ्री			ब	वा
फ्रे			ब	वा
फ्रे	ि		ब	वा
फलोर्टिड	दा		ब	बन्दीको
क	दा		ब	वा
क	दा		ब	वा
	दा		ब	वा
		बताईदिन्छु		वा
		बताईदिन्छ्यो	नष्ट	वा
ि				वा
ि				बन्दोबस्त
	दा		नष्ट	वा
	दा		ि	स
	दा		म	वा
	दा			बन्ध्या
			ह	वा
ह				वा
			ह	वा
			ि	वा
	ि			वा
	ि			वा
				वा
ि				प
ि				रु
व	ि		ि	स
व	ि		ि	ह
व	ि	बत्तीसहित	ि	
बगर्नादिनु	ि		ि	ि
	ि		ि	
	ि		ि	

	स	ि		ि
	स	ि		बिउँझेजस्तो
बर्सादिएको	स	ि		बिउँझेर्पाछ
	स	ि		ि
त	स	ि		ि इ
बलात्कारी	स	ि	ि	बिकम्स
त	बस्त्र	ि		ि क्री
ि	बस्त्राच्छादित	ि		बिगारिदिन्छु
ि	स	ि	म	बिगारिसकेछ
ि	बस्थो	ि		बिगाछन्
बालिष्ठ	स			ि
	स		ि	ि
ल	स	इ		बिग्यो
ल ल	बस्दछौ			बिग्यन्छ
	सि	ि		ि ग
	स	बौर्धादिई	ि	बिगिने
	स	ि	ि	बिगिन्छ
बर्साबियालो	स थ		ि	बिगिन्न
ि	स	इ	ल	ि गि
ि	बस्दाबस्दै	इ	ल	ि गे
बर्साहन्थ्यो	स		ल	ि गे ि
ि ि	स		ल	बिघन
ि	स		बाल्यावस्था	ि ि
ि	स	क		बिताईदिउँ
ि	स	क		ि
ि ह			ि न	ि
ि ह ि				ि
ि	व	व		ि
ि		व		ि
			ि	ि
			ि	ि
न	ि		ि	ि
	ि		ि	ि
		रु		बितेर्पाछ
				ि त
				बित्ने
			ह	बित्यो
	ि	क	ि	ि
ि	ि ि		ि	बिन्दु
स	ि	इ	बिउँझन्थ्यो	ि
स	बौर्चादिन्छ	इ	ि	ि

f		f	भन्दाभन्दै	
	रु	f	व	
		f ल	व	री
			व	
f	f		व	ल रु
भइदिन्थ्यो		व	व	भविष्य
भइदिन्न			व	भविष्यवाणी
f			व	त
	क		व	त
	के		व	
		रु	व	
व		रु	भन्नुकि	
ी			व	f
		f	व	
	इ		व	
	भइक्यो		व	
	प		व	
ह	भण्डारजस्तो	ी	व	
ह	त f	व	व ी	
	त	व	व	
f छ		व	व	
		व	व	
ः		व	भन्नुयौ	व
ः		व	व	व
कए		व	व	व
क	f	व व	व	व
	f f	भन्ठान्दथ		
ी	f f	व व	ी	
	f f	भन्ठान्नु		
ल	f f	व व	f	
लछ	भर्नादिन्नु	भन्ठान्यो	f	रु
भइहाल्यो	भर्नादिन्थी	व	f	
ल	भर्नादिन्थे	व	भरिन्छ	
	f f	व		
	भर्नादियो	भन्थ्यो		क
	भर्नादियो	व		व
	f	व f		व
	भर्निन्छ	व		व
	भर्निन्थ्यो	व रु		व
	f	व		

	।		क		
	।	प्रे	।		
		।	।	। न	
		।	।		
		।		।	।
			र ।		।
	।	।	र	।	ष
		।	र	उ	ष
		।	र	उ	ष
		।	र	उ	ष
		।		हि	
। क्ष		।		।	
। क्ष		भेत्छन्		।	
।		। न	।		
।		। न	भोलिपास		
।		।	भोलिपल्ट	र	उ
भिडओ		।	भोलिपल्टे	।	
। ।		।	। । ह	मदिराजस्तो	। ज
भिइके			।		ज ।
। इ		।	।		मन्त्र
भिइने		ट्टे	भ	ए ।	मन्त्रविद्ध
भित्ता		ट्टे	भ्याउँदथ्यो	ए	मन्त्रावाधिद्वारा
। त्र		ट्टे	भ	मध्यमवर्गाय	न्त्र
भित्रभित्रै		ट्टे	भ	ए न	मन्त्रिपरिषद्
भित्रै		ट्टे	भ	ए	न्त्र
। त्र			भ		न्त्रेज
।			भ	मनःस्थित	न्त्रे प
। न		।	भ	र	मन्त्रीस्तरोय
।			भ		मन्त्रोच्चारण
			भ		मन्थली
			भ		ने
			भण्ट		न ।
			भण		
			भण ।		

प्रे

ह

मरञ्च्याँसे

न

मरिदिने				
१				
२				
३				
४				
५				
६				
७				
८				
९				
१०				
११				
१२				
१३				
१४				
१५				
१६				
१७				
१८				
१९				
२०				
२१				
२२				
२३				
२४				
२५				
२६				
२७				
२८				
२९				
३०				
३१				
३२				
३३				
३४				
३५				
३६				
३७				
३८				
३९				
४०				
४१				
४२				
४३				
४४				
४५				
४६				
४७				
४८				
४९				
५०				
५१				
५२				
५३				
५४				
५५				
५६				
५७				
५८				
५९				
६०				
६१				
६२				
६३				
६४				
६५				
६६				
६७				
६८				
६९				
७०				
७१				
७२				
७३				
७४				
७५				
७६				
७७				
७८				
७९				
८०				
८१				
८२				
८३				
८४				
८५				
८६				
८७				
८८				
८९				
९०				
९१				
९२				
९३				
९४				
९५				
९६				
९७				
९८				
९९				
१००				

मि		ते		मि
मि		म्बन्धी		मि
मि ल				मि
मिल्काउँदे	इ			मि
मिल्कायो	मि	मि		मि
मिल्छ		मि	मि ट	मि
मिल्दै	:			मि
मिल्दोजुल्दो	क		क्ष	यस्त्रो
मिश्रित	स		क्ष स	स
मिष्ठान्न			यक्षपाछ	स
मि		मि	क्ष	स
मि		मि	यक्षिणी	
मि			इ	मि
मि				मि
मिसिए		त	मि	मि
मि मि		मि	मि	मि
मि मि			मि	
मिस्टर	मि		मि न	मि
मि स	मि		मि	मि
	मि		मि	मि
	मि		मि	मि
क	त			मि
के	त	मि	स	के
	त		यथास्थिति	
			मि	
व			मि	
व			यदर्याप	इ
			मि	
मि			मि	मि मि मि
	मेच्योरिटो			मि
प	मि			युधिष्ठिर
इ	मि	मि	मि	मि
प्र	त	मि	मि	
प्रि	त	मि	मि	
व	त			
मि		मि		
मि		मि		

रु			लठिठन्थ्यो	रि
रु		।	ठि	लागिदिद्यो
रु	क		ठ्ठ	रि
रु	रोकछी		ठ	रि
रु	क		रि रि	लागिरहन्छ
रु	क	रि	रु	लागिरहन्थ्यो
रु				रि
रु	ग्रस			रि ह
रु		रि रि	रि	रि क
रुष्ट			रु	रि ल
रु			रि	
रु			रु न्थ	
रु			रु	
रुपरङ्ग	व		रु	
रु व	व		रु	रु
रुपान्तरित	व		लम्ब्याउन	
रु			रु	रि
	रु			
क	रु			रु
	रु			रुष्ट
रि	रु		रि न	रु
रु		रि रि	लाडादिन्थ्यो	रु रि
रु	रि			रु
रु	रि	रि	रु	रुष्ट
रु	रि		रु	रु
रु	क्ष	रि	रु	रु
रु	क्षि	लगौटा	रु	रु
		रु		रु
	रि	रु		लग्नथाल्यो
	रु	रु		रु
	रु	रु		रु
रि	लगत्तैर्पाछ	रु		रु
		लच्छिर्नविही	रु	रु
रि	रि	रु		रु
रि	रि	रु		रु
रि	न्थ	रु		रु

	ि इ	ट	व्य	
।	ि			क्ष
।	ि			
।	ि	क	न	वक्तव्य
	ि न		प्रि	क
	लिनछु		प्रि	क प
	लिनछयो	।		वक्षस्थल
न	लिनथी	ि		
	लिनथे	लोखादएन	ग	
	ि न	लोखादन्छ		इ
	लिन्या	लोखादन्थयो	ि	
	लिपस्टिक	लोखादयो		
	ि प	ि	ि	
	लिप्सा	ि	क्ष न	
	ि फ	ि क	क्ष	इ
	ि			न ।
	ि			स
ि	ि		ि	
ि	ि		ल	
ि क	ि स		ल	ि
ल	।	ख	ल्याइदएको	
ि		खट	ल	ि न
ि	इ	ख	ल	ल
ि		ख	ल	
ि		लेखदथ्यो	ल्याउँथ्यो	
ि		ख इ	ल्याउँदाल्याउँ	
ि	क	ख		
ि	लुक्दैछिपदै	ख	ल	
ि		लेखदैलेखदैन	ल	वाणत
ि	ट	ख	ल	
ि	ि	ख	ल	वल्ड
ि		ख	ल	
लिएझ	ि	ख	ल	ि
ि	ि	ख	ल	
ि		ख	ल	
ि	ट	लेख्यौ	ल्याक्टोमिटर	ि
ि	ट्ट		ल	।
लिखत	ट			वालिष्ठ

ल		दि	विरुद्ध	विश्वासघात
	दि	दि	विरुवा	दि
	दि	दि	विसन	दि
स	दि	विधिपूर्वक	विसन्न	दि
स	दि	दि	विसन	दि
स	दि	विधिवत्	दि	दि
वस्तुस्थिति	विगारिसक्यौ	विधाविना	विसन	दि
वस्त्र	विग्रन्थ्यो	दि	विसर	दि
स्त्र	दि	विनम्र	दि	दि
वस्त्राच्छादित	दि	दि	दि	दि
स	विघ्न	दि	दि	विस्मरणाव
	दि	दि	विलासिताप	स
दि	दि	दि	दि	दि
	विचरो	विनष्ट	दि	विहोन
	दि	दि	दि	दि
क	दि	दि	दि	विह्वल
क	दि	दि	दि	दि
क	दि	दि	दि	दि
उ	दि	दि	विधि	
	दि	दि	दि	
पु	दि	विन्ति	दि	दि
	विज्ञान	विन्दु	विशिष्ट	दि
ह	दि	दि	दि	दि
प	दि	विपन्न	विशुद्ध	दि
	वितक	दि	दि	दि
त	दि	दि	दि	दि
ल	दि	दि	दि	दि
प	दि	विभिन्न	दि	दि
	दि	दि	दि	दि
	दि	दि	विश्राम	
दि	दि	दि	दि	
दि	दि	दि	विश्व	दि
	दि	दि	दि	
	दि	दि	दि	
दि	विद्या	दि	दि	
दि	दि	दि	विश्वस्त	दि
स	विद्यार्थाका	विरक्त	विश्वस्तरीय	दि
स	विद्यार्थाकाल	दि	विश्वामित्र	दि
वास्तविकता	विद्रोह	दि	दि	
स	विद्रोही	दि	विश्वासअन्त	दि
	दि	विस्तर		दि

र क	ढ	शिल्पी	श्रं	र
ि		ि	श्रं	ि
३		ि	श्रीवृद्धि	ि
हे	शरत्चन्द्र	शिर्वर	श्रृङ्खला	
त्यंगय	।	ि	श्रृङ्	
त्यंगयात्मक	शरोरभिन्नै	शिष्ट	श्रे	
त क	शरोरादि	शिष्य	श्रेष	
व्यक्ति	शरोरा		श्रं	
व्यक्तिगत			३	
त के त			षडयन्त्र	
त्यग्र		द्व	षडयन्त्रकारो	।
त्यञ्जन				र ि
त	ल	म		र
त	शल्यक्रिया	रु		
त	शस्त्र	रु		
त र	ि	ष		ि
त	।	ष		ि
त र	।	द्व		ि
त र	क	व	ग्रस	ि छ
त्याकराणिक		व	ि	ि
त ख	व	ि		ि
त्याख्यान	व	म	संक्षिप्त	ि
त	व		ख	ि
त्याधि	ि	ि		ि
त	शालिग्राम		ग	सकिन्छ
त				सकिन्छयो
त	३	।		सकिन्न
व्याप्त				ि
त	स्त्र	र		ि
व्यावसायिक	स्त्र		ि	।
व्यावहारिक			ि	
व	ि			
व	ि क्ष		संयन्त्र	
	शिक्षह			
न	शिक्षित	३	क	।
के	ि	३ प्र		ि
शक्तिशाली	ि च	श्राद्ध	क्ष	
ही	ि ि ।	श्र	क्ष	म
त्रु	ि स्त्र	श्र	क्षि	सक्कलो
ि	शिरोधाय	श्रापित		क

स	ल	साँस्कृतिक		ि
स	ल	साँहलो		ि
स	ल			ि
स	ल	ि	न्	ि ि ि
स	त्र	ि	ने ष	ि क
स		साँस्कृतिक		सिक्ने
स	क		ि	सिङ्गल
स	ो	ि		सिङ्गो
	ल		र्ग	ि
	स		ष्ट	ि
ो				ि
क	ि	क्ष		सित्तै
		क्ष		सिद्ध
ि न		क्ष	न	सिद्धान्त
ो			न	सिद्धान्तअन्त
ि	ो		ि ष	सिद्धान्तनिष्ठ
ो				सिद्धाथ
ि	त्र		न	सिद्धि
			ि	ि ि
	ि		म	ि
;		ि		सिन्का
	साँ	ज		सिन्को
	ि	द्रि	क	ि
संभिस		ो	ो	ि ष
				ि न
				ि
त्र	ि			ि ने
	ो			ि
प्र	ो		ि	ि ल
सवश्रेष्ठ	ि			ि ि
	ह		ि	सिस्मोग्राफ
सवस्व	ह		ि	
सवक्षण	ि		ि त्र	
सवच्च				
सवत्कृष्ट				ि
ज	ह		ि त	
	ह		साहित्यिक	ि
ल			ि	ि

स	स	स्विमिडपुल	फि	स
स्ट्याण्ड	स फि	स	फि	स ड
स	स ट	स	फि	हाँस्टाहाँस्टा
स	स्वच्छन्द	स फि	क	स स
स ब फि	स	स्वैरकल्पना	हर्नर	स
स	स		क	स
स फि	स्वतन्त्र	ह	क	स
स ी	स्वतन्त्रता		क	स
स्तराय	स ट			हाँस्नुपन
स्तुति	स ट			स
स्त्री	स ट		हर्षित	स
स्त्री फि	स्वप्नै		फि	स
स्त्रीरूपी	स	फि		
स्थागत	स फि	फि	क	फि
स	स	ट		फि
स	स	ट	ल	
स	स क		ल	
स	स	फि	ल	
स	स क		ल	फि
स ब	स्वग			फि
स फि	स्वगारोहण			ट
स	स्वण		फि	फि
स	स्वणाभूषण		स	
स्थित	स्वाणम		स	न
स	स्वस्थ्य	फि	स क्ष	न
स	स		हस्तान्तरण	
स्नेहसिक्त	स स	ट	स	
स	स	ट		
स ब	स			स
स ब	स	ी		हम्मालाग
स्परिचुअल	स फि ब		फि	स
स	स्वाभाविक		फि ी	स
स	स्वाभिमान		फि	स
स्मृति	स			
स	स्वाथ	फि		
स ी	स्वार्था	ट ी		फि
स	स्वास्थ्य	ट		
स	स			फि
स	स्वास्नीमानि	ट		
स	स		स	
स	स		स	

	।	।		।	
		। इ		। ि	
		। इः	हुनजान्थ्यो	हुकिने	।
	।	हिंइर्दाथई		हुकिसके	।
		। इः		।	
	।	। इ		।	हेदाहेद
।		हिंइन	।	।	।
।		। इ	हुनसक्तथ्यो		
।		। इ			
।		। इ		।	हेदनथ्यो
।		।		ह	
।		।		ह	
।		हिंसक		।	हेनुजस्तै
।		।	।		
।		।	।		
।		।	।		
।		।	।		
।		हिन्दो			
हिं।र्दादन्छु		।			
हिं।र्दादन्छे		।			।
।।		।		।।	
हिं।र्दाहालो		।		।।	
।। ।ः		।		।	
।		हिस्सा		।	
।		हिस्साभएन		हेरिरहन्थी	
।		।		हेरिरहन्थे	।
हिंइदथे		।	।	हेरिरहन्थ्यो	।
। इ		।	।	। ।	।
हिंइन			।	।	
। इ			।	हेरिरहेको	
। इ			।	। ह	
। इ			हुन्छो	।	।
हिं।र्दा			हुन्छो	।	
हिं।र्दादन्छु	।		।	।। ।	
हिं।र्दाहन्थ्यो			।	।	
हिं।र्दाहे	।		हुन्थ	।	
हिं।र्दाहालो			हुन्थ		
।			।		।
।			।		
।			।		।

†

ह

ह प

ह

ह

हयुर्मेनिटी

ह

ह

ह

ह

हिवस्की

ह